

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΜΣ «ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ»

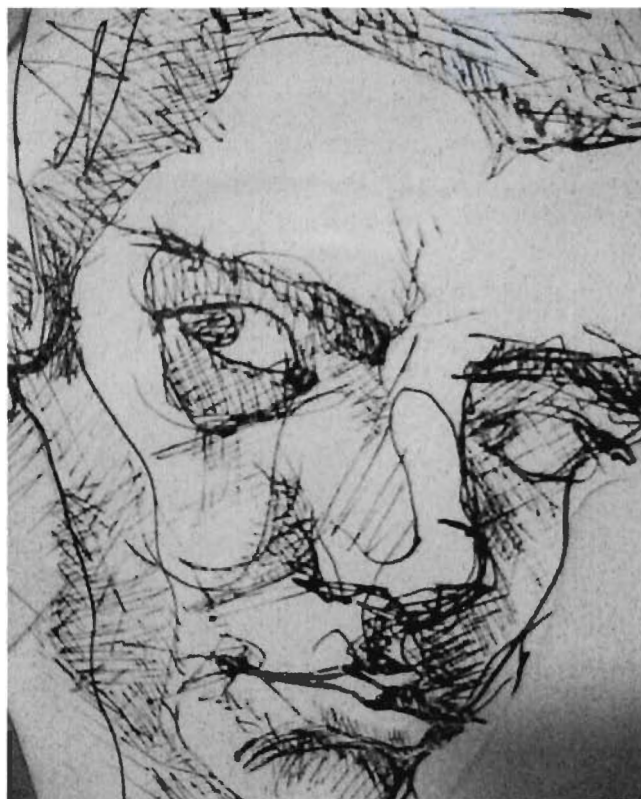
ΓΛΥΚΕΡΙΑ ΣΤΟΪΟΥ

Α.Μ.: 4109Μ032

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ

Αναζητήσεις σε ένα δύσκολο πεδίο

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΓΚΑΖΗ

Ακαδημαϊκό έτος 2009-2010

ΑΘΗΝΑ, 2011

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος
Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ειδίκευση στην Πολιτιστική Διαχείριση» του
τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου
Πανεπιστημίου.

Ακαδημαϊκό έτος 2009-2010

Παράδοση: Ιούνιος 2011

Τριμελής Επιτροπή Καθηγητών

Ανδρομάχη Γκαζή

Γιάννης Σκαρπέλος

Έφη Φουντουλάκη

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ανδρομάχη Γκαζή

Εικόνα εξωφύλλου: Αυτοπροσωπογραφία με σινική μελάνη της Χρυσής
Αμανατιάδου σε ηλικία 17 ετών (1997).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΜΕΡΟΣ Α' ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ & ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	
1. ΕΦΗΒΕΙΑ	10
1.1 Η εφηβεία ως μεταβατική περίοδος	10
1.2 Σχέσεις γονέων-εφήβων	12
1.3 Ανάπτυξη της προσωπικότητας του εφήβου	14
1.4 Χαρακτηριστικά της εφηβείας	16
1.5 Συμπεράσματα	19
2. ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	20
2.1 Περί μουσειακής επικοινωνίας	20
2.2 Τα μουσεία κοντά στο κοινό	22
2.3 Μοντέλα Επικοινωνίας	24
2.3.1 Το διαβιβαστικό μοντέλο	24
2.3.2 Το τελετουργικό ή αφηγηματικό μοντέλο	26
2.3.3 Το μοντέλο της δημοσιότητας	27
2.3.4 Το μοντέλο της λήψης	28
2.3.5 ... και η εφαρμογή τους στα μουσεία	29
2.4 Επικοινωνία με τους εφήβους	32
2.5 Σχεδιασμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων	33
2.6 Επίλογος	35
ΜΕΡΟΣ Β' ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	
3. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ	38
3.1 MoMA	39
3.1.1 Το MoMA κοντά στους teenagers	39
3.1.2 Πάρτυ με πίτσες!	42
3.1.3 Το διαδίκτυο	42
3.1.4 Red Studio	43
3.2 V&A MUSEUM IN LONDON	43
3.2.1 Εκπαιδευτικά προγράμματα	44
3.2.2 Προγράμματα για εφήβους	45
3.3 ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	46
3.3.1 Εκπαιδευτικές δράσεις για την άνοιξη και το καλοκαίρι του 2011	47
3.3.2 Για νέους 16-19 ετών	49
3.4 ΜΟΥΣΕΙΟ HERMITAGE	50

3.4.1 Πλούσιο σε συλλογές, φτωχό σε εφηβικά προγράμματα	50
3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ	51
4. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	52
4.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ	53
4.2 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ	54
4.3 ΕΜΣΤ	55
4.3.1 Εκπαιδευτικά Προγράμματα για Εφήβους	55
4.4 ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	57
4.4.1 Περί σχεδιασμού των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου	58
4.4.2 Τα Εκπαιδευτικά Προγράμματα	62
4.4.3 Νέες Τεχνολογίες και προσέλκυση εφήβων	63
4.5 ΜΕΛΤ	64
4.5.1 Εκπαιδευτικά προγράμματα	65
4.5.2 Εκπαιδευτικά προγράμματα στο Κεντρικό κτίριο για εφήβους	67
4.5.3 Εκπαιδευτικά προγράμματα στο Τζαμί	68
4.5.4 Εκπαιδευτικά προγράμματα στη μόνιμη έκθεση της οδού Πανός	69
4.5.5 Εργαστήρια Δημιουργικής Απασχόλησης για εφήβους	70
4.6 ΕΠΙΛΟΓΟΣ	71
ΜΕΡΟΣ Γ' FOCUS GROUPS & ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	
5.ΟΜΑΔΕΣ ΕΣΤΙΑΣΗ (FOCUS GROUPS)	74
5.1 ΜΕΘΟΔΟΣ	74
5.2 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ ΣΕ ΟΜΟΙΟΓΕΝΗ ΔΕΙΓΜΑΤΑ	76
5.3 ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	77
5.4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	79
5.4.1 Δημόσιο σχολείο στο κέντρο της Αθήνας, 19 άτομα	79
5.4.2 Δημόσιο σχολείο στο Ψυχικό, 10 άτομα	84
5.4.3 Δημόσια σχολεία Χαλανδρίου, 13 άτομα	87
5.4.4 Δημόσιο σχολείο Ηλιούπολης, 10 άτομα	93
5.4.5. Δημόσιο σχολείο Περιστερίου, 10 άτομα	96
5.4.6 Δημόσια σχολεία Γουμένισσας-Δράμας, 9 άτομα	99
5.4.7 Δημόσιο σχολείο Γέρακα, 11 άτομα	106
5.4.8 Θεατρικές ομάδες, 8 άτομα	110
5.4.9 Ομάδα skating, 7 άτομα	114
5.4.10 Ιδιωτικό σχολείο Ν. Σμύρνης, 13 άτομα	118
5.5 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	124
5.6 ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ	130
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	131
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ	136

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1: Το διαβιβαστικό μοντέλο των Westley και MacLean	25
Πίνακας 2: Το τελετουργικό ή αφηγηματικό μοντέλο του Carey	26
Πίνακας 3: Το μοντέλο της δημοσιότητας του McQuail	27
Πίνακας 4: Το μοντέλο της λήψης του McQuail	28
Πίνακας 5: Το μεταδοτικό ή διαβιβαστικό μοντέλο του Cameron	29
Πίνακας 6: Το τελετουργικό μοντέλο της Hooper-Greenhill	30
Πίνακας 7: Το ολιστικό μοντέλο της Hooper-Greenhill	31
Πίνακας 8: Στοιχεία από την ανάλυση των συνεντεύξεων	76

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η παρούσα εργασία δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την ουσιαστική συμβολή συγκεκριμένων ανθρώπων.

Κατ' αρχάς, οφείλω θερμές ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κα Ανδρομάχη Γκαζή, για την υπομονή, την εμπιστοσύνη και την πολύτιμη καθοδήγησή της καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης αυτής της εργασίας. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κο Στάθη Γκότση, ιστορικό στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο και τις κυρίες Μαρίνα Τσέκου και Ευγενία Λάφνη, υπεύθυνες των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης και του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης αντίστοιχα.

Ευχαριστώ επίσης, όλους όσους με βοήθησαν στην οργάνωση των ομάδων εστίασης εν μέσω εξεταστικής περιόδου σε Γυμνάσια και Λύκεια. Πιο συγκεκριμένα: την κα Ιωάννα Ιωάννου, εκπαιδευτικό σε σχολείο του Ψυχικού, την κα Ισμήνη Ζιάκα, εκπαιδευτικό σε σχολείο της Αθήνας, τις κυρίες Σοφία Λυμπεροπούλου, Κορίνα Περτσινίδου και Δέσποινα Αγνωσιώτου, εκπαιδευτικούς σε σχολείο του Γέρακα, τον κο Παντελή Ζούρα, εκπαιδευτικό σε ιδιωτικό σχολείο της Νέας Σμύρνης, την κα Τασούδη Δέσποινα, εκπαιδευτικό στη Δράμα, την κα Ευγενία Κατούφα, συνάδελφο δημοσιογράφο, την κα Έφη Λάνταβου, συμφοιτήτριά μου στο ΠΜΣ και τον αδερφό μου Χρήστο Στόιο, μαθητή του Λυκείου Γουμένισσας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω με όλη μου την καρδιά κάθε έφηβο ξεχωριστά για τη συμβολή του στην έρευνά μου.

Τέλος, ευχαριστώ ιδιαίτερα τους συναδέλφους μου για την αμέριστη συμπαράστασή τους, την οικογένειά μου για την ηθική υποστήριξη και φυσικά το σύντροφό μου, Νεκτάριο Μεγαλούδη για την υπομονή και την πολύτιμη βοήθειά του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι έφηβοι, με τη δημιουργικότητα, την καινοτόμο σκέψη, τον ενθουσιασμό και την ανάγκη για δράση που τους διακρίνει, αποτελούν ένα ζωντανό κεφάλαιο για κάθε κοινωνία, που σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, ακόμα και σε περιόδους ύφεσης ή οικονομικής κρίσης, μπορεί να αποτελέσει δύναμη άμυνας και προόδου.

Για ποιο λόγο όμως δεν επισκέπτονται τα μουσεία; Ο σχεδιασμός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων προϋποθέτει τον εντοπισμό των ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών κάθε ομάδας, ώστε όχι μόνο να ικανοποιηθούν οι συγκεκριμένοι μορφωτικοί στόχοι της δραστηριότητας, αλλά μέσα από δημιουργική και ευχάριστη διαδικασία να προδιατεθούν οι μαθητές θετικά και για επόμενες μουσειακές εμπειρίες. Οι οργανωμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε μουσεία διαθέτουν προσδιορισμένο θέμα και στόχους, προκαθορισμένη δομή και διάρκεια και σχεδιάζονται με γνώμονα τις δυνατότητες και τις ανάγκες της εκάστοτε ομάδας εφαρμογής. Ή μήπως όχι;

Πιο συγκεκριμένα, στόχος της εργασίας είναι:

- α) να καταγράψει τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με τη μουσειακή επικοινωνία για την προσέλκυση και ευαισθητοποίηση ατόμων που διανύουν την περίοδο της εφηβείας,
- β) να παρουσιάσει τη διεθνή εμπειρία και την ελληνική πρακτική στο σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων για εφήβους και
- γ) να πραγματοποιήσει έρευνα σε μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για να καταλήξει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη: α) στο θεωρητικό/βιβλιογραφικό, β) στα εκπαιδευτικά προγράμματα που υιοθετούν ελληνικά μουσεία και μουσεία του εξωτερικού και γ) σε εκείνο της έρευνας σε εφήβους.

Στο Α' μέρος της εργασίας αναλύεται αρχικά ο ρόλος της εφηβείας στην ανάπτυξη του ατόμου. Μέσω της κοινωνικής και της εξελικτικής ψυχολογίας θα αναζητήσουμε τους λόγους που οι έφηβοι υιοθετούν συμπεριφορές απαξίωσης σε ιδρύματα, φορείς ή θεσμούς, όπως είναι τα μουσεία. Μήπως φέρουν ευθύνη και τα ίδια τα μουσεία; Θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απάντηση σε αυτό το ερώτημα κάνοντας μια μικρή αναφορά σε δημοφιλή μοντέλα επικοινωνίας και στο πώς αυτά έχουν εφαρμοστεί από τους επικοινωνιακούς φορείς των μουσείων.

Στο Β' μέρος θα αναφερθούμε στις εκπαιδευτικές δράσεις που υιοθετούν μουσεία - «προσκυνήματα» σε παγκόσμια κλίμακα, για να φέρουν τον έφηβο σε επαφή με τις συλλογές τους, όπως το Βρετανικό Μουσείο και το Μουσείο Victoria & Albert στο Λονδίνο, το Μουσείο Hermitage στην Αγία Πετρούπολη και το MoMA στη Νέα Υόρκη. Θα παρουσιαστούν τα δεδομένα της ερευνητικής προσέγγισης που έγινε σε μουσεία της Αθήνας (Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο, Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης) με στόχο να γνωρίσουμε τα εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζουν σε εφήβους και να μάθουμε τους τρόπους προσέγγισης αυτής της «δύσκολης» ηλικιακής ομάδας.

Στο Γ' μέρος η εργασία θα ολοκληρωθεί με την παρουσίαση της έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 110 εφήβων μέσα από ομαδικές συνεντεύξεις σε ομάδες εστίασης (focus groups) των 7-19 ατόμων. Σε αυτές τις ομαδικές συνεντεύξεις, οι έφηβοι παρουσιάζουν τις δικές τους προτάσεις αναφορικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων.

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
&
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

1. ΕΦΗΒΕΙΑ

1.1 Η εφηβεία ως μεταβατική περίοδος

Η εφηβεία είναι η περίοδος της μετάβασης από την παιδική στην ώριμη ηλικία και η ήβη αποτελεί το κέντρο της. Ο όρος αφορά στο σύνολο των ψυχικών λειτουργιών που συντελούνται επί της ήβης (= εφηβεία), για να μπορέσει το άτομο να ενσωματώσει ψυχικά τις μεγάλες αλλαγές που προκύπτουν από αυτήν.

Η εφηβεία, είναι σα μία δεύτερη «γέννηση» που γίνεται όμως προοδευτικά. Το άτομο καλείται να αφήσει σιγά-σιγά την οικογενειακή προστασία, όπως άφησε κάποτε τον προστατευτικό πλακούντα. Κατά την εφηβεία επιτελείται μια σειρά έντονων και ραγδαίων αλλαγών στο σωματικό, συναισθηματικό, ψυχολογικό και κοινωνικό τομέα που δημιουργούν αισθήματα αναστάτωσης, ρευστότητα, αμφιταλάντευση και ενδυνάμωση των συγκρούσεων σε ενδοπροσωπικό και διαπροσωπικό επίπεδο. Η φύση δουλεύει με το δικό της ρυθμό: το σώμα αλλάζει, δημιουργώντας ορμές και επιθυμίες. Συχνά, αυτές τις επιθυμίες ο έφηβος δεν καταφέρνει να τις συνειδητοποιήσει ούτε και να τις ελέγξει, με αποτέλεσμα να του προκαλούν εκρήξεις είτε βίας είτε αδυναμίας μπροστά σε αυτό που θα ήθελε με τη φαντασία του να πραγματοποιήσει, αλλά δεν είναι ικανός ακόμα¹.

Χαρακτηριστικά της εφηβείας είναι η εναντιωματική συμπεριφορά προς τους γονείς, η αποστασιοποίηση από το οικογενειακό περιβάλλον και η προσήλωση στην ομάδα συνομηλίκων, η αμφιθυμία, η ευερεθιστικότητα, τα αισθήματα θλίψης, άγχους, μοναξιάς, πλήξης, ντροπής, η ταλάντευση μεταξύ υπέρμετρα υψηλής και χαμηλής αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης, ο πειραματισμός. Τα χαρακτηριστικά αυτά συνθέτουν την εικόνα της «ανωριμότητας» του εφήβου και των γονέων του².

¹ Μιχαλοπούλου 2003, 248-273

² Τσαμασίρος 2002

Στην πραγματικότητα, η εφηβεία είναι μία ανακατάταξη: οι μεταβολές σε σχέση με το σώμα συμπαρασύρουν και μεταβολές σε σχέση με τους άλλους και τον κόσμο στο σύνολό του. Πρωτίστως όμως, οδηγούν τον έφηβο στη δημιουργία ταυτότητας για να σταθεί πολύ σύντομα στον κόσμο των ενηλίκων.

Οι έφηβοι βρίσκονται γεμάτοι ανασφάλεια μπροστά σε αλλαγές, όπως για παράδειγμα, την αλλαγή της φωνής στα αγόρια, όπου καλούνται να πενήθσουν το «παλιό» με το οποίο αναγνώριζαν τον εαυτό τους, χωρίς να ξέρουν το πώς θα είναι το «καινούριο». Έχουν διλήμματα στο ηθικό πεδίο, αμφισβητούν αρχές και αξίες στην προσπάθεια να επαναπροσδιορίσουν τους γονείς τους για να καταφέρουν αργότερα να τους «αποχωριστούν», να μπουν δηλαδή σε μία νέα ενήλικη σχέση μαζί τους, εμφανίζουν διάφορα ψυχοσωματικά συμπτώματα, αποσύρονται ψυχικά από τις σχέσεις του με τους άλλους.

Η λέξη «βγαίνω» είναι μία λέξη κλειδί για την εφηβεία. Σηματοδοτεί: α) τη βραδινή έξοδο που αποτελεί τη μόνιμη ανησυχία των γονιών, β) το «έχω μία ερωτική σχέση» και γ) τη δύναμη της μεταμόρφωσης που συντελείται. Η μεταμόρφωση μπορεί να είναι επώδυνη, αλλά αποτελεί μια απαραίτητη και γεμάτη δύναμη διεργασία. Όταν οι έφηβοι εμπιστεύονται τη ζωή, εμπιστεύονται και την αλλαγή τους. Καταφέρνουν να αποτυπώσουν την προσωπική τους ιστορία στο μέλλον, συνδέοντάς την με το παιδικό τους παρελθόν.

Παρακάτω, θα αναφερθούμε στο ρόλο που διαδραματίζουν οι γονείς στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των εφήβων και θα αναζητήσουμε τις δικές τους ευθύνες για την «ανωριμότητα» που επιδεικνύουν οι έφηβοι στις σχέσεις τους με ιδρύματα, φορείς και θεσμούς³.

³ Τσαμασίρος 2002

1.2 Σχέσεις γονέων-εφήβων

Οι γονείς κατά την περίοδο της εφηβικής αναστάτωσης αντιμετωπίζουν την αμφισβήτηση και την απόρριψη του εφήβου. Συχνά αισθάνονται ότι χάνουν τον έλεγχο της κατάστασης και θεωρούν ότι οι συγκεκριμένες συμπεριφορές και στάσεις του παιδιού τους δεν είναι παρά η αρχή μιας αρνητικής εξέλιξης, την οποία πρέπει να αποτρέψουν με κάθε τρόπο.

Η αντίληψη αυτή προκαλεί γονικές συμπεριφορές που επιδεινώνουν το αδιέξοδο, γιατί μεγαλώνουν το χάσμα μεταξύ του εφήβου και των γονέων του και δρουν ανασταλτικά στην ψυχοσυναισθηματική του ανάπτυξη. Για παράδειγμα, οι γονείς μπορεί να προσπαθήσουν να αντιμετωπίσουν την ανυπακοή ή την επαναστατική συμπεριφορά του εφήβου χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα, όπως η υπερπροστατευτική, η επικριτική, η αυταρχική, η αυστηρή ή η υπερβολικά υποχωρητική στάση. Άλλες φορές προσπαθούν να κερδίσουν τη συνεργασία του εφήβου μέσα από την εναλλαγή μιας υπέρμετρα αυστηρής και επιτρεπτικής συμπεριφοράς, με αποτέλεσμα οι ρόλοι και οι κανόνες να μην είναι ευδιάκριτοι, σταθεροί και κατάλληλοι.

Ο Herbert⁴ χωρίζει τους γονείς σε κατηγορίες ανάλογα με τη συμπεριφορά που έχουν απέναντι στα παιδιά τους. Οι κατηγορίες έχουν ως εξής:

Οι παραχωρητικοί γονείς προσπαθούν να μην είναι τιμωρητικοί, καλλιεργώντας μια στάση αποδοχής και κατανόησης απέναντι στις ορμές, τις επιθυμίες και τις ενέργειες των παιδιών τους. Συσκέπτονται μαζί τους για να αποφασίσουν τι είναι πιο φρόνιμο να γίνει και δίνουν ερμηνείες για τους οικογενειακούς κανόνες, επιτρέπουν στους νέους να ρυθμίζουν όσο το δυνατόν περισσότερο τις προσωπικές τους δραστηριότητες και αποφεύγουν την υπερβολική άσκηση ελέγχου.

---

⁴ Herbert 1996, 45-78

Οι υπερπροστατευτικοί γονείς παρουσιάζουν συχνά εναλλαγές στη συμπεριφορά τους. Άλλοτε, έχουν την τάση να κυριαρχούν στα παιδιά τους και άλλοτε, να υποτάσσονται σε αυτά. Μια κυριαρχική στάση θα οδηγήσει σε υπερβολικά εξαρτημένη, παθητική και υποτακτική συμπεριφορά εκ μέρους του εφήβου. Πιστεύεται ότι, αν οι νέοι αποθαρρύνονται από την ανεξάρτητη δράση, την εξερεύνηση και τον πειραματισμό, αναπτύσσουν φοβίες, αδεξιότητες και έλλειψη αυθορμητισμού.

Οι περιοριστικοί, αυταρχικοί γονείς προσπαθούν να διαμορφώνουν, να ελέγχουν και να αξιολογούν τη συμπεριφορά και τις στάσεις του παιδιού σύμφωνα με έναν άκαμπτο κώδικα διαγωγής. Τα παιδιά κυρίαρχων γονέων έχουν συχνά έλλειψη αυτοπεποίθησης και στερούνται της ικανότητας να αντιμετωπίζουν ρεαλιστικά τα προβλήματά τους.

Στο αντίθετο άκρο, βρίσκονται οι απορριπτικοί γονείς που το ενδιαφέρον τους είναι ελάχιστο και των οποίων οι στάσεις απέναντι στο παιδί είναι υπερβολικά φιλελεύθερες ή ακόμα και αδιάφορες. Για αρκετούς εφήβους, απόρριψη σημαίνει παραμέληση και αδιαφορία ή αναμφοιβήτητα εχθρότητα εκ μέρους των γονέων. Μπορεί επίσης η συναισθηματική απόρριψη να μην είναι τόσο εμφανής, αλλά οι έφηβοι φτάνουν να πιστέψουν ότι δεν αξίζουν και ότι η ίδια η ύπαρξή τους κάνει τους γονείς τους δυστυχείς. Ένας απορριπτικός γονέας ίσως να μην αγνοεί μόνο την ανάγκη του παιδιού του για καθοδήγηση, αλλά και να τιμωρεί εκδηλώσεις αυτής της ανάγκης.

Ο Herbert⁵ καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι γονείς δεν μπορούν να αποφύγουν τις διαφωνίες με το παιδί τους κατά τη διάρκεια της εφηβικής τάσης για ανεξαρτητοποίηση. Ο έφηβος δε σκέφτεται πια ως παιδί. Η νοητική ανάπτυξη παρουσιάζει μια σχεδόν απότομη διαφοροποίηση κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της εφηβείας, και μετά συνεχίζει με μειωμένο ρυθμό μέχρι να επιτευχθεί η τελική της μορφή γύρω στα 20. Η πιο αξιοσημείωτη πρόοδος στις νοητικές ικανότητες είναι η εμφάνιση των

⁵ Herbert 1996, 45-78

Λεγόμενων τυπικών νοητικών πράξεων γύρω στην ηλικία των 12. Πρόκειται για την ικανότητα του εφήβου να φαντάζεται μια σειρά πιθανοτήτων και μελλοντικών γεγονότων και να σκέφτεται συστηματικά σχετικά με τις δικές του διαδικασίες σκέψης. Οι νέοι άνθρωποι αρχίζουν να εξασκούν τους «διανοητικούς τους μυς» χρησιμοποιώντας τις καινούργιες δυνάμεις της λογικής, για να ασκήσουν κριτική ή να εκδηλώσουν σκεπτικισμό απέναντι στις μέχρι τώρα αποδεκτές γονικές πεποιθήσεις και αξίες.

1.3 Ανάπτυξη της προσωπικότητας του εφήβου

Η Freud⁶ υποστηρίζει ότι η αναταραχή στην περίοδο της εφηβείας αποτελεί μια ένδειξη φυσιολογικής ανάπτυξης. Η ανωριμότητα του εφήβου είναι αποτέλεσμα της προσαρμοστικής αναδιάρθρωσης του ψυχισμού του, η οποία είναι απαραίτητη για την προοδευτική επίτευξη των νέων αναπτυξιακών στόχων.

Σύμφωνα με τον Winnicott⁷, η ανωριμότητα της εφηβικής ηλικίας αποτελεί μια απαραίτητη προϋπόθεση για την ενήλικη ωριμότητα, ενώ, αντιθέτως, η ψευδο-ωριμότητα του εφήβου οδηγεί στην ενήλικη ανωριμότητα. Ο ψυχισμός του ανθρώπου αναπτύσσεται και διαμορφώνεται μέσα από διαδοχικά εξελικτικά στάδια.

Κάθε στάδιο θέτει συγκεκριμένες προκλήσεις με τη μορφή νέων αναπτυξιακών κρίσεων. Η ικανοποιητική επίλυση των αναπτυξιακών κρίσεων των προηγούμενων σταδίων αποτελεί τη βάση για την επιτυχή αντιμετώπιση των αναπτυξιακών κρίσεων των επόμενων σταδίων. Η αναπτυξιακή κρίση που δεν επιλύεται ικανοποιητικά τείνει να επανεμφανίζεται με τη μορφή συγκεκριμένων επαναλαμβανόμενων

⁶ Freud 1936, 147

⁷ Winnicott 1995, 85

δυσκολιών στη ζωή μας, δυσχεραίνοντας την πορεία μας προς την επίτευξη της ηλικιακά πρόσφορης ψυχοσυναισθηματικής ωριμότητας.

Ο Erickson⁸ αναφέρει ότι η εφηβική περίοδος αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της διαμόρφωσης της προσωπικής ψυχοκοινωνικής ταυτότητας κάθε ατόμου, που καθορίζει τους τρόπους επίλυσης των προβλημάτων, τις επιλογές, τους ρόλους και τον τρόπο ζωής του. Η διαδικασία με την οποία ο έφηβος διαμορφώνει σαφή και ολοκληρωμένη εικόνα του εγώ του, είναι συνάρτηση ποικίλων παραγόντων, ατομικών και κοινωνικών. Κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζουν: α) οι εμπειρίες και τα βιώματα της παιδικής ηλικίας και β) το είδος της κοινωνίας στην οποία καλείται το νέο άτομο να ζήσει και να δράσει.

Η διαμόρφωση της ταυτότητας του εγώ επηρεάζεται από ό,τι έχει βιώσει το άτομο την πρώτη δεκαετία της ζωής του. Στα παιδικά του χρόνια το άτομο αντιμετωπίζει και πρέπει να επιλύσει τέσσερις αναπτυξιακές κρίσεις του εγώ, σύμφωνα με τον Erickson⁹:

1. Στη βρεφική ηλικία την κρίση «βασική εμπιστοσύνη ή δυσπιστία».
2. Κατά το 2^ο και 3^ο έτος της προνηπιακής ηλικίας την κρίση «αυτονομία ή αμφιβολία».
3. Κατά το 4^ο και 5^ο έτος της νηπιακής ηλικίας την κρίση «πρωτοβουλία ή ενοχή».
4. Και στη σχολική ηλικία την κρίση «φιλοπονία ή κατωτερότητα».

Το άτομο που έχει δώσει όλες τις αναπτυξιακές μάχες και τις έχει κερδίσει, είναι καλύτερα εξοπλισμένο για να αντιμετωπίσει θετικά και την αναπτυξιακή δοκιμασία της εφηβείας. Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του εφήβου παίζουν οι γονείς και οι σχέσεις που διατηρούν μαζί του, όπως έχουμε προαναφέρει.

---

⁸ Erickson 1968, 273-276

⁹ Erickson 1968, 273-276

Όλα τα παραπάνω βοηθούν τον έφηβο να ολοκληρώσει θετικά τη διαμόρφωση ενός δύσκολου «έργου» σε αυτή την ηλικιακή περίοδο, όπως είναι ο σχηματισμός της ταυτότητάς του. Μια ορθολογική διαδικασία σαφούς και ολοκληρωμένης ταυτότητας πρέπει να δίνει στον έφηβο ευκαιρίες να γνωρίσει και να δοκιμάσει ποικίλους κοινωνικούς ρόλους, να πειραματιστεί με διάφορα στυλ ζωής, να γνωρίσει και να συνδιαλλαγεί με πολλά διαφορετικά πρόσωπα του ίδιου και του αντίθετου φύλου, να εξετάσει και να μελετήσει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της καθεμιάς από τις ποικίλες προβαλλόμενες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές, και ηθικές ιδεολογίες.

1.4 Χαρακτηριστικά της εφηβείας¹⁰

Η πρώτη εφηβεία είναι η ηλικία από 11 ως 14 ετών και τα χαρακτηριστικά της είναι τα εξής:

- Μεγάλη σωματική αύξηση και ανάπτυξη
- Τάση για απομάκρυνση από τους γονείς
- Προσκόλληση προς τους φίλους (κατά κανόνα του ίδιου φύλου)
- Ρομαντισμός
- Υπέρμετρη αφοσίωση σε πρόσωπα και ιδέες
- Συγκεκριμένη σκέψη
- Δυσκολία στην αποδοχή μεγάλων αλλαγών

Αν μέχρι αυτή την ηλικία το παιδί έχει αφομοιώσει τις κατάλληλες εξελικτικές δεξιότητες, έχει πλέον διαμορφώσει μια αίσθηση συνέχειας του εαυτού, που αποτελεί τη βάση της προσωπικής του ταυτότητας. Αισθάνεται

---

¹⁰ Τσαμασίρος 2002

δηλαδή, ότι ενώ μεγαλώνοντας αλλάζει, το βασικό αίσθημα τού ποιος ή ποια είναι παραμένει το ίδιο.

Τα χαρακτηριστικά της μέσης εφηβείας που καλύπτει το ηλικιακό φάσμα από τα 14 μέχρι τα 16 χρόνια είναι τα εξής:

- Ενδιαφέρον για ετερόφυλες σχέσεις
- Σεξουαλικός πειραματισμός
- Κύρος ανάμεσα στους φίλους
- Πάθος και αδεξιότητες
- Ικανότητα για αφηρημένη σκέψη (*abstract thinking*)
- Ο έφηβος κρίνει, αναλύει, συγκρίνει, συνθέτει και οραματίζεται το μέλλον και το ρόλο του σε αυτό, λαμβάνοντας υπόψη τις εμπειρίες του παρόντος και του παρελθόντος
- Εκρήξεις οργής και εναλλαγή ευφορίας και καταθλιπτικών συμπτωμάτων

Ωστόσο, οι έντονες αλλαγές που επέρχονται στην εφηβεία επιβάλλουν μια αναδιάρθρωση του ψυχισμού του εφήβου, κατά την οποία τα προηγούμενα αναπτυξιακά θέματα επανέρχονται ως «μάχες» που καλείται ο έφηβος να «ξαναδώσει» στην πορεία του για τη διαμόρφωση μιας νέας ταυτότητας. Η εξασφάλιση ενός θετικού οικογενειακού περιβάλλοντος επιτρέπει στον έφηβο να αναπτύξει το αίσθημα της πίστης, της αφομοίωσης και του καθήκοντος που απαιτείται για τον επιτυχή προσανατολισμό στο μέλλον κατά την πορεία της ενηλικίωσης.

Είναι, επομένως, πολύ σημαντικό οι γονείς - λειτουργώντας υποστηρικτικά, να εναρμονιστούν με τις εξελικτικές ανάγκες του παιδιού τους και να θέσουν τα κατάλληλα όρια και κανόνες χωρίς να «αντεπιτίθενται» ή να «καταρρέουν» ως αποτέλεσμα των εντάσεων που δημιουργούνται κατά την εφηβική περίοδο.

Τέλος, τα χαρακτηριστικά της τελικής εφηβείας (17 ως 18 ετών) είναι τα εξής:

- Ολοκληρωμένη αφηρημένη σκέψη
- Σαφής επιβράδυνση της σωματικής ανάπτυξης
- Εξοικείωση με το σώμα
- Περαιτέρω ανάπτυξη του ιδεαλισμού
- Σταδιακή σύγκλιση με τις απόψεις των γονιών
- Σοβαρότερες ποιοτικά σεξουαλικές σχέσεις

Είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση στο ότι η εφηβεία αποτελεί μια δεύτερη ευκαιρία για την εξομάλυνση ψυχосυναισθηματικών δυσκολιών που έλαβαν χώρα σε προηγούμενα αναπτυξιακά στάδια. Η επιτυχής συγκρότηση όλων των προηγούμενων και πρόσφατων ταυτίσεων και αναπτυξιακών δεξιοτήτων οδηγεί στην ανάδυση μιας υγιούς ταυτότητας και στην επίτευξη των βασικών αναπτυξιακών στόχων της εφηβείας: της αποδοχής της νέας μορφής του σώματος, της διαμόρφωσης σεξουαλικής ταυτότητας και ρόλου, της αποκρυστάλλωσης της προσωπικής ψυχοκοινωνικής ταυτότητας, της προοδευτικής ψυχικής και συναισθηματικής ανεξαρτητοποίησης από τους γονείς και της δημιουργίας προϋποθέσεων για μελλοντική οικονομική ανεξαρτησία.

Ωστόσο, όταν η εξελικτική πορεία του παιδιού δεν είναι ευνοϊκή, η αθροιστική συσσώρευση αναπτυξιακών ελλειμμάτων από τα προηγούμενα στάδια τείνει να δημιουργήσει μια σύγχυση ρόλων και ταυτότητας. Από αυτή τη σύγχυση απορρέει ο ενδεχόμενος κίνδυνος ο έφηβος να καταφύγει απελπισμένα σε επιλογές που κοινωνικά θεωρούνται επικίνδυνες ή ανεπιθύμητες, για να διαμορφώσει ένα αίσθημα ύπαρξης και μια αίσθηση ελέγχου επί της κατάστασης.

1.5 Συμπεράσματα

Η καθημερινή παρατήρηση προσφέρει πολλά παραδείγματα εφήβων που περνούν ατέλειωτες ώρες απομονωμένοι, ξαπλωμένοι ή καθιστοί, νιώθοντας ανία και αδιαφορώντας για καθετί που συμβαίνει γύρω τους. Σε περίπτωση που μας εμπιστευτούν και συζητήσουν μαζί μας, διακρίνονται αισθήματα ενοχής, ντροπής και απογοήτευσης που εναλλάσσονται με εξάρσεις πάθους και αίσθηση παντοδυναμίας.

Εκτός από τα αντικρουόμενα και τα διαρκώς μεταβαλλόμενα αισθήματα λόγω της αναπτυξιακής έκρηξης που βιώνει κυρίως κατά την πρώτη και τη μέση εφηβεία, ο έφηβος καλείται επιπρόσθετα να αντιμετωπίσει και τις αλλαγές στο σχολείο, να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της εκπαίδευσης και να πάρει αποφάσεις για τις σπουδές και την καριέρα του. Έτσι το συναισθηματικό μπερδεμα γίνεται ακόμη πιο έντονο και ο έφηβος χάνει τον προσανατολισμό του, χωρίς πια να γνωρίζει πού να δώσει προτεραιότητα: στη σχέση του με το άλλο φύλο, στο σχολείο ή στην «πάλη» με τους γονείς για θέματα ανεξαρτησίας και αυτονομίας;

Μέσα στο γενικότερο κλίμα αμφισβήτησης των κοινωνικών και πολιτισμικών αξιών, κατά πόσο μπορεί να είναι εφικτή η προσέλκυση των εφήβων σε εκθεσιακούς και μουσειακούς χώρους; Αυτό το ερώτημα έδωσε την αφορμή για περεταίρω βιβλιογραφική αναζήτηση σε μοντέλα επικοινωνίας που εφαρμόζουν τα μουσεία στην προσπάθειά τους να μετατραπούν σε χώρους διάθεσης του ελεύθερου χρόνου των μη-επισκεπτών. Θα γενικεύσουμε το θεωρητικό προβληματισμό γύρω από τα μοντέλα επικοινωνίας για να διερευνήσουμε τους αποτρεπτικούς παράγοντες της μη επισκεψιμότητας. Στη συνέχεια, θα αναζητήσουμε τους τρόπους εφαρμογής των επικοινωνιακών μοντέλων για την αναδιαμόρφωση της σχέσης των εφήβων με τα μουσεία.

2. ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

2.1 ΠΕΡΙ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η μουσειακή επικοινωνιακή διαδικασία έχει απασχολήσει πολλούς θεωρητικούς της επιστήμης της επικοινωνίας και της μουσειολογίας, αλλά και άλλων επιστημών (κοινωνιολογίας, ψυχολογίας). Οι επιστημονικές αυτές αναζητήσεις έχουν προσφέρει αρκετά εργαλεία για τη λειτουργία των μουσείων. Στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, η πιο σημαντική πρόοδος που συντελέστηκε στο χώρο των μουσείων ήταν το σταδιακό άνοιγμά τους από τους λίγους και εκλεκτούς επισκέπτες¹¹, στους οποίους απευθύνονταν αρχικά, σε όλο και μεγαλύτερες κατηγορίες επισκεπτών. Η πρόοδος αυτή συνοδεύτηκε και διευκολύνθηκε από την ανάπτυξη της *μουσειακής επικοινωνίας*.

Η μουσειακή επικοινωνία είναι ένας σχετικά καινούργιος κλάδος της μουσειολογίας, που ξεκίνησε από μικρής κλίμακας δημογραφικές έρευνες, για να εξελιχθεί σε σύνθετο τομέα, που περιλαμβάνει μελέτες τόσο θεωρητικές όσο και πρακτικές. Οι μελέτες αυτές, μεταξύ άλλων, βοήθησαν να γίνει κατανοητό ότι το «κοινό» δεν είναι μια αδιαφοροποίητη μάζα, αλλά αντίθετα, αποτελείται από διαφορετικές επιμέρους κατηγορίες επισκεπτών και πιθανόν μελλοντικών επισκεπτών, με διάφορες στάσεις, αντιλήψεις, προσδοκίες και συμπεριφορές απέναντι στα μουσεία. Οι επισκέπτες θα έπρεπε να έχουν λόγο στη λειτουργία τους, εφόσον τα μουσεία τίθεται εξ ορισμού στην υπηρεσία της κοινότητας και της κοινωνίας.

Η επικοινωνία είναι μία από τις πιο θεμελιώδεις λειτουργίες των μουσείων. Συνίσταται στη μετάδοση πληροφοριών, μηνυμάτων και εμπειριών με σαφή, αποτελεσματικό τρόπο, σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και άτομα, με ποικίλες προσδοκίες, αναζητήσεις και ενδιαφέροντα. Συνδέεται άμεσα με τις

¹¹ Hooper-Greenhill 1991, 47-61

υπόλοιπες λειτουργίες του μουσείου (τη συλλογή, την έρευνα, τη διαχείριση αντικειμένων και συλλογών κλπ.), ορίζει και καθορίζει τη δημόσια εικόνα του μουσείου, επηρεάζει τις αντιλήψεις και τη στάση των ανθρώπων προς αυτό, και συνεπώς την απόφασή τους να το επισκεφτούν ή όχι.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, τα μουσεία δέχονται πιέσεις να δικαιολογήσουν τη χρηματοδότησή τους, να αποδείξουν τον κοινωνικό τους ρόλο και τη σημασία τους και να βελτιώσουν την απόδοσή τους, ιδιαίτερα σε σχέση με τους άλλους τομείς της «βιομηχανίας του ελεύθερου χρόνου»¹² που αναπτύσσονται διαρκώς. Οι παράγοντες αυτοί σχετίζονται με την αντίληψη ότι τα μουσεία υπάρχουν όχι μόνο για τα αντικείμενα που φυλάσσουν, αλλά κυρίως για να συμβάλουν στη δημιουργία ενός υψηλότερου επιπέδου ζωής για όλους¹³.

Η τέχνη και ο πολιτισμός δεν αποτελούν πλέον προνόμιο ορισμένων κοινωνικών ομάδων, αλλά δυνατότητα και δικαίωμα κάθε ατόμου. Η Γκαζή¹⁴ αναφέρει: «Ο προσανατολισμός προς το κοινό παίρνει πλέον πολύ πιο συγκεκριμένες και ουσιαστικές μορφές. Τα προγράμματα προσέγγισης (outreach), για παράδειγμα, στοχεύουν στη σύνδεση του μουσείου με ευρύτερα κοινωνικά στρώματα μέσω εναλλακτικών επικοινωνιακών και κοινωνικών δράσεων. Μέσω των προγραμμάτων αυτών, το μουσείο προσκαλεί ανθρώπους που είναι απομακρυσμένοι για λόγους οικονομικούς,

¹² Ο όρος «βιομηχανία του ελεύθερου χρόνου» καλύπτει μια ευρεία κλίμακα δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των πολιτών. Στη «βιομηχανία του ελεύθερου χρόνου» εντάσσονται - εκτός από τα μουσεία - τα θέατρα, οι κινηματογράφοι, τα πολιτιστικά κέντρα, οι αρχαιολογικοί χώροι κ.ά.

¹³ Χαρακτηριστική της τάσης αυτής ήταν η απόφαση της Βρετανικής Ένωσης Μουσείων το 1998 να αντικαταστήσει τον ορισμό του μουσείου με έναν νέο, που εκφράζει τη μετάθεση του ενδιαφέροντος της μουσειακής κοινότητας από τα αντικείμενα στους ανθρώπους και τη διάθεση του Μουσείου να βελτιώσει την επικοινωνία του με το υπάρχον κοινό για να διεκδικήσει τη βάση των επισκεπτών του: «Τα μουσεία δίνουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα να ανακαλύπτουν συλλογές και να αντλούν έμπνευση, γνώση και ευχαρίστηση. Είναι ιδρύματα που συλλέγουν, προστατεύουν και κάνουν προστάτα αντικείμενα και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία φυλάσσουν προς όφελος της κοινωνίας».

¹⁴ Γκαζή 2004, 9

χωροταξικούς, ψυχολογικούς, ιδεολογικούς ή για λόγους υγείας να συμμετέχουν ενεργά στα πολιτιστικά δρώμενα».

Σε μια εποχή που όλα αλλάζουν ραγδαία εξαιτίας της υψηλής τεχνολογίας, του αυτοματισμού, της εύκολης διάχυσης της πληροφορίας και της διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου των πολιτών, το μουσείο καλείται να διαδραματίσει ένα νέο ρόλο, να λειτουργήσει ως μέσο για τη δια βίου εκπαίδευση και ψυχαγωγία, χρησιμοποιώντας μια επικοινωνιακή πολιτική που θα επιτρέπει την ευχάριστη, πολλαπλή και αποκαλυπτική πρόσβαση στη γνώση.

2.2 ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟ

Η επικοινωνιακή πολιτική ενός μουσείου περιλαμβάνει δραστηριότητες που πραγματοποιούνται εντός και εκτός του φυσικού του χώρου. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι εκθέσεις, τα εκπαιδευτικά προγράμματα, οι διαλέξεις και οι ξεναγήσεις, η δραματοποίηση, η οργάνωση ποικίλων πολιτιστικών εκδηλώσεων, τα εργαστήρια που επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να πιάσουν και να χρησιμοποιήσουν αντικείμενα από τις μουσειακές συλλογές ή που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με το θέμα και τα αντικείμενα του μουσείου, η περιήγηση στις συλλογές με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας και την εφαρμογή πολυμέσων, επίσκεψη στα «παρασκήνια» του μουσείου, τους μέχρι πρότινος κλειστούς χώρους του μουσείου, όπως για παράδειγμα οι αποθήκες ή τα εργαστήρια συντήρησης.

Εξίσου σημαντικές είναι όμως και οι δραστηριότητες που μπορεί να αναπτύξει ένα μουσείο εκτός του φυσικού του χώρου, προκειμένου να προσελκύσει και να επικοινωνήσει με ανθρώπους που συνήθως δεν επισκέπτονται το μουσείο, όπως είναι οι έφηβοι, τα άτομα τρίτης ηλικίας, άτομα με μειωμένη κινητικότητα, μειονότητες κλπ. Σύμφωνα με τη Μούλιου και την Μπούνια σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται: η οργάνωση

εκθέσεων και εργαστηρίων/εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε εναλλακτικούς, μη μουσειακούς χώρους (εμπορικά κέντρα, σχολεία, νοσοκομεία, φυλακές, οίκους ευγηρίας κ.α.), οι μουσειοσκευές, τα μουσειολεωφορεία, η επαφή με τοπικά και εθνικά μέσα ενημέρωσης και η συνεργασία με διάφορες κοινωνικές ομάδες για την οργάνωση πρωτότυπων πολιτιστικών δράσεων¹⁵.

Στατιστικές απογραφές και ανεξάρτητες έρευνες για τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών και την κοινωνική διάσταση των επισκέψεων στις ΗΠΑ, τη Γαλλία, τη Γερμανία, τη Σουηδία, τον Καναδά και τη Μεγάλη Βρετανία¹⁶ δείχνουν ότι το κοινό των μουσείων, σε σύγκριση με το σύνολο του πληθυσμού, έχει υψηλότερο επίπεδο μόρφωσης, ανώτερα εισοδήματα και είναι πιο νέο σε ηλικία. Πολλά μουσεία συνειδητοποιούν αυτόν τον ελιτισμό και καταβάλλουν προσπάθειες να απευθυνθούν σε όλη την κοινότητα και να συμπεριλάβουν μεγαλύτερο φάσμα κοινωνικών ομάδων. Συχνά προσλαμβάνουν ειδικό προσωπικό που αναλαμβάνει το ρόλο της επικοινωνίας με μη-επισκέπτες του μουσείου, όπως άτομα με αναπηρίες, ώστε να τους ενθαρρύνουν να επισκεφτούν το μουσείο. Διοργανώνουν ειδικές εκθέσεις, όπως, για παράδειγμα, η έκθεση «Please touch» («Παρακαλώ, αγγίξτε»), που διοργάνωσε το Βρετανικό Μουσείο το 1983¹⁷, καλώντας τους επισκέπτες να αγγίζουν τα αντικείμενα, σε μια προσπάθεια να φέρουν τα εκθέματα σε επικοινωνία με ανθρώπους που είχαν ολική ή μερική απώλεια όρασης. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα, στο οποίο θα αναφερθούμε εκτενέστερα στο 3^ο κεφάλαιο του Β' μέρους, είναι το MoMA στη Νέα Υόρκη που παραγγέλλει πίτσες κάθε Παρασκευή απόγευμα και προβάλλει ταινίες της 7^{ης} τέχνης για να προσελκύσει το εφηβικό κοινό.

Στην αυγή του 21ου αιώνα, με πλήθος ιδιωτικών μουσείων να συναγωνίζονται όχι μόνο μεταξύ τους, αλλά και με τις εκατοντάδες άλλες προτεινόμενες μορφές διασκέδασης, έγινε συνείδηση ότι τα μουσεία για να επιζήσουν, έπρεπε να δώσουν έμφαση στην επικοινωνιακή τους διάσταση.

¹⁵ Μούλιου και Μπούνια 1999, 42

¹⁶ Merriman 1989, 153-171

¹⁷ Coles 1984

Αυτό σημαίνει προώθηση μιας πλουραλιστικής κριτικής σκέψης, η οποία με τη σειρά της δε θα αποκλείει, αλλά θα συνθέτει, δε θα αναπαράγει αλλά θα ερμηνεύει, δε θα χειραγωγείται, αλλά θα συμμετέχει κατά το δυνατόν ισότιμα στην ερμηνευτική διαδικασία και στην «παραγωγή πολιτισμού».

Είναι, πάντως, ενδιαφέρον να αναρωτηθεί κανείς κατά πόσο η σύγχρονη εκδοχή του μουσείου, όπως σκιαγραφήθηκε παραπάνω, γίνεται αντιληπτή στο κοινό. Σύμφωνα με την Γκαζή¹⁸, αν για τους επαγγελματίες των μουσείων το μουσείο είναι εντέλει ένας χώρος που προωθεί διαφορετικούς τρόπους ερμηνείας και ενισχύει πολλαπλές εμπειρίες μάθησης, για τους επισκέπτες η συνήθης αντίληψη διαφέρει αρκετά από την παραπάνω περιγραφή. Η μεγαλύτερη πρόκληση για τους επαγγελματίες των μουσείων βρίσκεται ακριβώς εδώ, δηλαδή να αλλάξουν αυτή την εικόνα στα μάτια του κοινού.

Σήμερα όλο και περισσότερα μουσεία σχεδιάζουν την επικοινωνιακή τους πολιτική η οποία συνήθως περιλαμβάνει: τι θέλουν να πουν, σε ποιον θέλουν να το πουν και πώς θέλουν να το πουν. Η διαδικασία αυτή αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα: μέσα στο μουσείο και έξω από το μουσείο, ενώ χρησιμοποιούνται και συγκεκριμένα μοντέλα επικοινωνίας για να είναι η διαδικασία αυτή επιτυχής.

2.3 ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

2.3.1 Το διαβιβαστικό μοντέλο¹⁹

Η συγκεκριμένη θεώρηση της επικοινωνίας λαμβάνεται ως μια διαδικασία διαβίβασης ή μετάδοσης μιας τυποποιημένης «ποσότητας» πληροφοριών του μηνύματος, όπως καθορίζεται από τον πομπό ή από την πηγή. Οι απλοί

¹⁸ Γκαζή 2004, 3-12

¹⁹ McQuail 1997

ορισμοί της επικοινωνίας συχνά βασίζονται στις παρατηρήσεις του Lasswell²⁰, ότι δηλαδή η μελέτη της επικοινωνίας είναι μια προσπάθεια να απαντηθεί η ερώτηση «ποιος λέει τι, από ποιο μέσο και με τι αποτέλεσμα».

Οι Westley και MacLean²¹ ήταν οι πρώτοι που διαμόρφωσαν μια πληρέστερη και πιο αποδεκτή θεώρηση ενός μοντέλου της επικοινωνίας, το οποίο και συμπεριλαμβάνει ένα νέο ρόλο, αυτόν του «επικοινωνητή» ανάμεσα στην «κοινωνία» και το «κοινό». Η διαδικασία της επικοινωνίας λοιπόν δεν είναι απλώς: 1. Πομπός, 2. Μήνυμα, 3. Δίαυλος ή κανάλι, 4. Πολλοί πιθανοί δέκτες. Κατά τους Westley και MacLean, η διαδικασία περιλαμβάνει: 1. Γεγονότα και «φωνές» μέσα στην κοινωνία, 2. Διαυλικό ρόλο του επικοινωνητή, 3. Μηνύματα και 4. Αποδέκτη (Πίνακας 1).

Αυτή η αναθεωρημένη εκδοχή προσβέυει ότι οι επικοινωνητές συνήθως δεν παράγουν «μηνύματα». Αντιθέτως, κατασκευάζουν το δικό τους πανόραμα για τα γεγονότα που συμβαίνουν στον περιβάλλοντα χώρο. Στη συνέχεια, το συνδέουν με ένα πιθανό κοινό ή παρέχουν πεδίο πρόσβασης στις απόψεις και τις γνώμες όσων θέλουν να προσεγγίσουν ένα ευρύτερο κοινό.

Πίνακας 1: Το διαβιβαστικό μοντέλο των Westley και MacLean

²⁰ Lasswell 1948

²¹ Westley και MacLean 1957

2.3.2 Το τελετουργικό ή αφηγηματικό μοντέλο²²

Ο Carey²³ πρόβαλε μια εναλλακτική «τελετουργική» (ritual) θεώρηση της επικοινωνίας, καθώς το διαβιβαστικό μοντέλο θεωρήθηκε ατελές και παραπλανητικό όσον αφορά στην πολυμορφία των διαδικασιών που συντελούνται στην επικοινωνία. Το τελετουργικό μοντέλο (Πίνακας 2) συνδέεται με όρους όπως η αμοιβαιότητα, η συμμετοχή, η σύμπραξη, η συντροφικότητα και η υιοθέτηση μια κοινής πεποίθησης.

Το εναλλακτικό αυτό μοντέλο μπορεί να χαρακτηριστεί και «διαδραστικό» (expressive), εφόσον δίνει έμφαση περισσότερο στην ουσιαστική ικανοποίηση του πομπού (ή του δέκτη) του μηνύματος παρά στην επίτευξη κάποιου σκοπού. Η τελετουργική ή αφηγηματική επικοινωνία βασίζεται στην αμοιβαιότητα της αντίληψης και των συναισθημάτων.

Πίνακας 2: Το τελετουργικό ή αφηγηματικό μοντέλο του Carey

²² McQuail 1997

²³ Carey 1969

2.3.3 Το μοντέλο της δημοσιότητας²⁴

Εκτός από το μοντέλο της μετάδοσης και το τελετουργικό υπάρχει και το μοντέλο της δημοσιότητας (Πίνακας 3). Πολύ συχνά, ο πρωταρχικός σκοπός του πομπού δεν είναι ούτε η μετάδοση συγκεκριμένων πληροφοριών ούτε η συνένωση του κοινού σε κάποια μορφή πολιτισμικής έκφρασης, απόψεων ή αξιών. Στόχος του είναι η προσέλκυση και η διατήρηση του ενδιαφέροντος του κοινού. Στο μοντέλο της δημοσιότητας, η προσέλκυση της προσοχής συνήθως είναι περισσότερο σημαντική από την ποιότητα της προσοχής. Η σχέση ανάμεσα στον πομπό και το δέκτη του μηνύματος δεν είναι κατ' ανάγκη παθητική ή ανυπόστατη, δεν έχει ηθικές προεκτάσεις και δεν εμπεριέχει απαραίτητως μια μεταφορά ή δημιουργία νοήματος.

Πίνακας 3: Το μοντέλο της δημοσιότητας του McQuail

²⁴ McQuail 1997

2.3.4 Το μοντέλο της λήψης²⁵

Το κύριο στοιχείο του μοντέλου της λήψης (Πίνακας 4) είναι να εντοπίσει τη συμβολή του δέκτη στην κατασκευή του νοήματος των μηνυμάτων που προέρχονται από τον πομπό. Τα μηνύματα του πομπού είναι ανοιχτά και πολυσημικά (έχουν πολλαπλά νοήματα) και ερμηνεύονται σύμφωνα με το κοινωνικό υπόβαθρο και τις πολιτιστικές προτιμήσεις του κοινού. Το νόημα που κωδικοποιείται δε συμπίπτει απαραίτητα ή συχνά με αυτό που αποκωδικοποιείται, παρότι μπορεί να μεσολαβούν συμβατικοί τύποι και κοινά γλωσσικά συστήματα. Το σημαντικότερο στοιχείο της προσέγγισης αυτής είναι ότι η αποκωδικοποίηση μπορεί να έχει διαφορετική τροπή από την αναμενόμενη. Οι δέκτες μπορούν να «αναγνώσουν» ανάμεσα στις γραμμές (όσα δε γράφονται ή δε λέγονται) και να ανατρέψουν την προκαθορισμένη κατεύθυνση του μηνύματος.

Πίνακας 4: Το μοντέλο της λήψης του McQuail

²⁵ McQuail 1997

2.3.5 ... και η εφαρμογή τους στα μουσεία

Τα μοντέλα επικοινωνίας ως χρήσιμα εργαλεία σχηματικής περιγραφής της επικοινωνιακής διαδικασίας βρήκαν εφαρμογή και στο μουσειακό χώρο. Η Hooper – Greenhill αναφέρεται σε ένα μοντέλο που καταγράφει ο Cameron ήδη από το 1968 προσαρμόζοντας την τότε σύγχρονη θεωρία της πληροφορίας στο χώρο του μουσείου (Πίνακας 5). Στο μεταδοτικό μοντέλο επικοινωνίας έχουμε από τη μία μεριά τον επιμελητή των συλλογών (πομπός) που επικοινωνεί με βάση την εμπειρία και τις γνώσεις του (μέσο), και από την άλλη μεριά τον επισκέπτη (δέκτης), που δέχεται τα μηνύματα με γραμμικό και μονοδιάστατο τρόπο²⁶.

Πίνακας 5: Το μεταδοτικό ή διαβιβαστικό μοντέλο του Cameron

Το παραπάνω μοντέλο στηρίζεται σε μία θεωρία της μάθησης που στηρίζεται με τη σειρά της στη θεωρία της συμπεριφοράς. Κατά τη Hooper Greenhill, αυτό το μοντέλο μετάδοσης μπορεί να εφαρμοστεί στη διαδικασία παραγωγής εκθέσεων στα μουσεία, όπου ο επιμελητής της έκθεσης ορίζει το μήνυμα, επιλέγει τα αντικείμενα και γράφει το κείμενο. Στη συνέχεια, ο επιμελητής πρέπει να βρει τρόπους να συσχετίσει την έκθεση με το κοινό (Πίνακας 6).

²⁶ Hooper-Greenhill 1991, 49 – 61

Πίνακας 6: Το τελετουργικό μοντέλο της Hooper-Greenhill

Η δεύτερη όψη της επικοινωνίας κατά τη Hooper-Greenhill είναι η τελετουργική ή πολιτισμική άποψη. Σύμφωνα με αυτήν, η επικοινωνία νοείται ως διαδικασία συμμετοχής και συσχετισμού. Εκλαμβάνεται ως σειρά διαδικασιών και συμβόλων μέσω των οποίων η πραγματικότητα παράγεται, συντηρείται, διορθώνεται και μεταβάλλεται²⁷. Η άποψη αυτή εισηγείται ότι η «πραγματικότητα» παράγεται μέσω της επικοινωνίας. Όπως εκφράζουμε τα πιστεύω και τις αξίες μας μέσα από πολιτισμικά σύμβολα (λέξεις, χάρτες, μοντέλα), έτσι πλάθουμε και την πραγματικότητα. Ό,τι γνωρίζουμε παράγεται μέσα από την προσωπική κατασκευή νοημάτων, αλλά και μέσα από τις κοινότητες που κινούμαστε, όπως είναι αυτές των ιστορικών τέχνης ή των καλλιτεχνών.

Αυτή η όψη της επικοινωνίας δεν ασχολείται με τη μετάδοση μηνυμάτων με σκοπό τη δύναμη και τον έλεγχο. Η επικοινωνία γίνεται αντιληπτή ως πολιτισμική διαδικασία που συνδέει τους ανθρώπους μέσα σε ιδιαίτερα χώρο-πλαίσια. Κατά την άποψη αυτή γίνονται δεκτές πολλαπλές ερμηνείες αντί μιας και μοναδικής, οι οποίες είναι διαπραγματεύσιμες, ανόμοιες και όχι ενοποιημένες και δικαιολογημένα θεωρούνται υποκειμενικές.

Η Hooper-Greenhill, επίσης, λαμβάνοντας υπόψη την σημειολογική προσέγγιση της επικοινωνίας του μουσείου με το κοινό και την πολιτισμική,

²⁷ Carey 1989, 23

κοινωνική του διάσταση, προτείνει την ολιστική προσέγγιση της μουσειακής επικοινωνίας (Πίνακας 7). Στο πλαίσιο του ολιστικού μοντέλου, η επικοινωνία ταυτίζεται με την εμπειρία που προσφέρει το μουσείο στο κοινό του μέσα από την συνολική εικόνα και λειτουργία του, όπως αυτές επιδρούν στις προσλαμβάνουσες του επισκέπτη και διαμορφώνουν την στάση του απέναντι σε αυτό²⁸. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνονται στοιχεία όπως: οι κτιριακές εγκαταστάσεις του μουσείου, η συμπεριφορά του προσωπικού, η γενική ατμόσφαιρα που απορρέει από τον τρόπο διοίκησης, η έμφαση που έχει δοθεί στην άνεση, τον προσανατολισμό και την καθοδήγηση του επισκέπτη καθ' όλη τη διάρκεια της επικοινωνίας²⁹.

Πίνακας 7: Το ολιστικό μοντέλο της Hooper-Greenhill

²⁸ Hooper-Greenhill 1996, 50-53

²⁹ Hooper-Greenhill 1996, 51

2.4 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΦΗΒΟΥΣ

Το μουσείο συνιστά ένα ζωντανό πολιτιστικό και μαθησιακό κύτταρο με διαρκή δράση και δυνατότητα εναλλαγών στις εικόνες του. Ένα «καλό» μουσείο προσελκύει, ευφραίνει, προκαλεί την περιέργεια, οδηγεί σε προβληματισμό και έτσι προάγει τη μάθηση. Είναι ένα μορφωτικό ίδρυμα που βοηθά τα παιδιά να γίνουν ευτυχέστερα, σοφότερα και περισσότερο αποτελεσματικά άτομα³⁰.

Οι «αναγνώσεις» των εφήβων στο μουσείο είναι ανατρεπτικές. Ξαναστήνουν την έκθεση και προσδίδουν στα πράγματα τις δικές τους σημασίες. Νιώθουν ότι το μουσείο είναι ένας χώρος άλλος, διαφορετικός από το σχολείο, γι' αυτό και η εκπαιδευτική διαδικασία εντός και εκτός του μουσείου υποχρεούται να δημιουργήσει τις απαραίτητες συνθήκες που βοηθούν το παιδί να προσλάβει τη γνώση με τους δικούς του «ανατρεπτικούς» τρόπους, ανάλογα με τις εμπειρίες που έχει αποκτήσει από την οικογένεια, το σχολείο και την κοινωνική του συναναστροφή.

Μια από τις πλέον σημαντικές αλλαγές στο χώρο των μουσείων τα τελευταία χρόνια είναι η αναγνώριση της σημασίας των μαθησιακών θεωριών στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη των εκθέσεων³¹. Η συζήτηση επικεντρώνεται όλο και περισσότερο γύρω από τη μάθηση στα μουσεία, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο οι άνθρωποι επικοινωνούν μέσα σε ένα περιβάλλον μη τυπικής εκπαίδευσης. Οι νεότερες μαθησιακές θεωρίες, και ειδικά ο **κονστрукτιβισμός**, δίνουν έμφαση στην ικανότητα του κάθε ατόμου να δομεί νοήματα ανάλογα με τις γνώσεις και τις εμπειρίες του. Οι επισκέπτες «μαθαίνουν» καλύτερα, όταν τους δίνεται η δυνατότητα να ενεργήσουν. Στα μουσεία αυτό επιτυγχάνεται με τη δημιουργία διαδραστικών δραστηριοτήτων.

³⁰ Άλκηστις 1995, 17

³¹ Γκαζή 2004, 3-12

Ωστόσο, από όσους εργάζονται στη μουσειακή εκπαίδευση, λίγοι είναι εκείνοι που θα υιοθετούσαν κάποια μορφή της κονστрукτιβιστικής αντίληψης³². Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Hooper-Greenhill³³: «Ο ρόλος του μουσειοπαιδαγωγού έγκειται πράγματι στη διευκόλυνση της ενεργούς μάθησης μέσα από τη χρήση και εξέταση των αντικειμένων και μέσω συζητήσεων που σχετίζονται με συγκεκριμένες εμπειρίες». Τα μουσεία διαθέτουν πολλά παραδείγματα κοινωνικών και πολιτισμικών πλαισίων για μάθηση και, παρόλο που χρειάζεται περισσότερη έρευνα για να καταδειχθεί η ποικιλία των ερμηνειών από τους επισκέπτες, οι υπάρχουσες μαρτυρίες δίνουν ένα στίγμα για το πόσο απρόβλεπτες και ιδιόμορφες είναι αυτές οι ερμηνείες³⁴.

2.5 ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Τα τμήματα εκπαιδευτικών προγραμμάτων των μουσείων σχεδιάζουν προγράμματα, παράγουν εκπαιδευτικό υλικό, δημιουργούν μουσειοσκευές, λειτουργούν εργαστήρια και οργανώνουν σεμινάρια για θέματα μουσειακής αγωγής. Ενώ οι μαθητές της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης έχουν την τιμητική τους στα μουσεία, καθώς προγραμματίζονται μια σειρά από δραστηριότητες που προσελκύουν και ευαισθητοποιούν αυτές τις ηλικίες, οι μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης απομακρύνονται από τα μουσεία και σταδιακά εντάσσονται στην ομάδα των μη-επισκεπτών.

Τα Εκπαιδευτικά Προγράμματα αποτελούν τον πιο δημοφιλή εναλλακτικό (σε σχέση με την παραδοσιακή ξενάγηση) τρόπο επίσκεψης στα μουσεία της χώρας μας. Είναι σαφές στην Ελλάδα ο προσανατολισμός του εκπαιδευτικού σχεδιασμού στις ανάγκες των μικρών ηλικιών και κυρίως των σχολικών ομάδων. Ωστόσο, η μουσειοπαιδαγωγική περιχαράκώνεται στα στενά όρια μιας εξωτερικής, ως προς τους μεταδοτικούς στόχους του μουσείου,

³² Hooper-Greenhill 1999, 47-49

³³ Hooper-Greenhill 1999, 47-49

³⁴ Worts 1995, 164-191

λειτουργίας, μιας πρακτικής που συχνά απλώς αξιοποιεί τον ελεύθερο χρόνο των μαθητών, ενώ θα μπορούσε να εντάσσεται πιο ενεργά στη δυναμική του υπάρχοντος εκπαιδευτικού συστήματος και στο αναπτυσσόμενο δίκτυο της δια βίου εκπαίδευσης.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων που απευθύνονται κατά κύριο λόγο σε εφήβους οφείλουν να ανταποκρίνονται σε ένα πλήθος γενικών στόχων:

- Την εξοικείωση του εφήβου με το χώρο του μουσείου, ώστε να επανέρχεται σε αυτόν και ως ενήλικας.
- Τη γόνιμη επαφή και τη μετέπειτα αξιοποίηση από τον έφηβο της πολιτιστικής κληρονομιάς, της επιστήμης και της τεχνολογίας.
- Την ανάπτυξη δεξιοτήτων που αφορούν στην αναζήτηση, την οργάνωση, την καταγραφή και τη μετάδοση πληροφοριών από το μουσειακό υλικό.
- Την πρόκληση βιωματικής εμπειρίας, χάρη στην οποία ο έφηβος μαθαίνει να χρησιμοποιεί την κριτική του σκέψη.
- Την καλλιέργεια της παρατηρητικότητας, της μνήμης και της φαντασίας.
- Την απελευθέρωση της ελεύθερης έκφρασης και της δημιουργικότητας.
- Την ενθάρρυνση της συνεργασίας του εφήβου με ενήλικες και συνομηλίκους.

Οι παραπάνω σκοποί εναρμονίζονται απόλυτα με τους σκοπούς της Εκπαίδευσης ως θεσμού στη χώρα μας: «... *την καλλιέργεια και αρμονική ανάπτυξη του πνεύματος και του σώματος, την ωφέλιμη χρήση των αγαθών του σύγχρονου πολιτισμού και της λαϊκής παράδοσης, την ανάπτυξη κριτικής σκέψης, την ανάπτυξη πνεύματος φιλίας και συνεργασίας με όλους τους λαούς της γης...*» (Ν. 1566/1985, κεφ. Α', άρθρο 1ο)³⁵.

³⁵ Δάλλκος 2000, 22

2.6 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πρόκληση που αντιμετωπίζουν σήμερα τα μουσεία είναι να συνδυάσουν αποτελεσματικά όλες τις παραδοσιακές αξίες του μουσείου ως οργανισμού με το ενδιαφέρον για την αμφίδρομη συνεργασία με όλους τους κοινωνικούς φορείς και τις ηλικιακές ομάδες των εν δυνάμει επισκεπτών. Αυτό γίνεται με τη διοργάνωση περιοδικών εκθέσεων, με την αύξηση των εκδόσεων του μουσείου, αλλά κυρίως με την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων³⁶.

Προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι διδακτικοί στόχοι ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στο σχεδιασμό του η ηλικία της ομάδας-στόχου, δηλαδή το στάδιο γνωστικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών. Τα προεφηβικά χρόνια είναι η εποχή της εξερεύνησης του κόσμου και της ανακάλυψης των δομών του, καθώς τα παιδιά χαίρονται να λύνουν μυστήρια, να μαθαίνουν τεχνικές και να επεμβαίνουν στο περιβάλλον τους. Χαρακτηριστικά της εφηβείας είναι η αφηρημένη σκέψη, η κριτική ικανότητα, η χρήση του λόγου ως κύριου εκφραστικού μέσου, η επιφυλακτικότητα απέναντι σε άλλους, ο ιδεαλισμός. Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η μάθηση είναι δυνατή σε κάθε ηλικία, με την προϋπόθεση ότι το άτομο είναι πνευματικά και συναισθηματικά ώριμο για να αφομοιώσει και να αξιοποιήσει το περιεχόμενό της.

Η έννοια της επικοινωνίας δεν περιορίζεται μόνο στις δραστηριότητες που μπορούν να οργανωθούν από ένα μουσειακό οργανισμό. Θα πρέπει να αποτελεί τη βάση της ιδεολογίας του μουσείου και επομένως να επηρεάζει όλες τις αποφάσεις που λαμβάνονται σε όλα τα στάδια και τα επίπεδα της διαχείρισης και διοίκησης του ιδρύματος. Σύμφωνα με το τελετουργικό μοντέλο επικοινωνίας³⁷, η παραγωγή μηνυμάτων στο χώρο μιας έκθεσης γίνεται στο πλαίσιο ενός ευρύτερου πολιτισμικού επικοινωνιακού περιβάλλοντος, όπου η πραγματικότητα δεν είναι μία και αδιαπραγμάτευτη,

³⁶ Γκαζή 1999, 39-46

³⁷ Hooper-Greenhill 1999, 47-49

αλλά διαμορφώνεται μέσα από ένα συνεχή διάλογο³⁸. Ο διάλογος αυτός έχει πολλαπλές διακλαδώσεις και μπορεί να αναπτυχθεί ανάμεσα στο μουσείο και α) τους εφήβους, β) τους εκπαιδευτικούς, γ) τους εφήβους σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς.

Φαίνεται όμως πως το ολιστικό μοντέλο επικοινωνίας κερδίζει όλο και μεγαλύτερο έδαφος στα μουσεία του κόσμου που προσπαθούν να καταστήσουν τους μουσειακούς τους χώρους πιο ελκυστικούς σε άτομα εφηβικής ηλικίας. Σημαντικό ρόλο για την επαναδιαπραγμάτευση της σχέσης των εφήβων με τα μουσεία παίζουν όχι μόνο οι συλλογές, αλλά και η ατμόσφαιρα που αποπνέει το μουσείο συνολικά, από το κτίριο μέχρι τη δυνατότητα πρόσβασης από τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς και από τη συμπεριφορά των υπαλλήλων μέχρι την καφετέρια.

Στο Β' μέρος θα αναζητήσουμε διαδικτυακά το «διάλογο» που αναπτύσσουν με τους εφήβους μουσεία στο εξωτερικό με μεγάλη επισκεψιμότητα και παράδοση στο σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Στη συνέχεια, θα γνωρίσουμε την ελληνική εμπειρία μελετώντας τις περιπτώσεις του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης και του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης.

³⁸ Γκαζή 2004, 3-12

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ
&
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

3. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Μια μικρή έρευνα στο διαδίκτυο στα μεγαλύτερα μουσεία του κόσμου αποδεικνύει πως οι έφηβοι είναι ένα δύσκολο πεδίο όχι μόνο για τα ελληνικά δεδομένα, αλλά και για τη διεθνή πρακτική. Το Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι δε φαίνεται να υιοθετεί εκπαιδευτικά προγράμματα για εφήβους σύμφωνα με την ιστοσελίδα του³⁹. Δεν είναι όμως το μόνο, αφού ούτε το εθνικό μουσείο Prado στη Μαδρίτη έχει στο διαδικτυακό του τόπο πληροφορίες για εφηβικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Εκπαιδευτικά προγράμματα δεν υπάρχουν ούτε στην γκαλερί Uffizi στις Φλωρεντίας, που αποτελεί έναν από στις δημοφιλέστερους εκθεσιακούς προορισμούς παγκοσμίως.

Εμείς θα «ρίξουμε μια ματιά», στο MoMA της Νέας Υόρκης, στο Μουσείο Hermitage της Αγίας Πετρούπολης και στο Βρετανικό Μουσείο και το Μουσείο V&A στο Λονδίνο. Από αυτά, το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης είναι το πιο «δραστήριο» σε εκπαιδευτικά προγράμματα για εφήβους, ακολουθεί το V&A, μετά το Βρετανικό Μουσείο και τέλος το Hermitage που είναι το πιο φτωχό σε εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε αυτές ηλικίες.

Τα μουσεία αυτά φαίνεται πως υιοθετούν κατά κύριο λόγο το τελετουργικό μοντέλο επικοινωνίας της Hooper-Greenhill (Πίνακας 6) για την προσέλκυση του εφηβικού κοινού αναπτύσσοντας ένα συνεχή διάλογο με τη δύσκολη αυτή ηλικιακή ομάδα μέσα από τα προγράμματα και τις εκθέσεις τους. Οι έφηβοι συμμετέχουν και συσχετίζουν την «πραγματικότητα» του μουσείου με την πραγματικότητα του δικού τους «ανατρεπτικού» κόσμου. Το μουσείο ωστόσο αποτελεί έναν ζωντανό οργανισμό που διαρκώς εξελίσσεται. Οι έφηβοι ταυτίζονται με την εμπειρία που τους προσφέρει το μουσείο «ολιστικά» και με αυτό τον τρόπο διαμορφώνουν τη στάση τους απέναντι σε αυτό. Στο πλαίσιο λοιπόν ενός ολιστικού μοντέλου

³⁹ Μουσείο του Λούβρου (<http://www.louvre.fr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

επικοινωνίας (Πίνακας 7) τα μουσεία αυτά έχουν ήδη καθιερωθεί στη συνείδηση των εφήβων ως χώροι πολιτισμού, έρευνας, συλλογής, δημιουργίας και ψυχαγωγίας, όπως θα διαπιστώσουμε παρακάτω.

3.1 MoMA

Το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης στη Νέα Υόρκη (Museum of Modern Art ή MoMA) είναι ένα μουσείο μοντέρνας και σύγχρονης τέχνης που βρίσκεται στην περιοχή του Μανχάταν. Θεωρείται πως κατέχει σήμερα μία από στις σημαντικότερες συλλογές έργων μοντέρνας τέχνης στον κόσμο με έργα των σπουδαιότερων καλλιτεχνών, όπως του Πάμπλο Πικάσο, του Ανρί Ματίς, του Βίνσεντ βαν Γκογκ, του Σεζάν, του Νταλί, του Τζάκσον Πόλοκ κ.α.

Η συλλογή του μουσείου περιλαμβάνει τους εξής τομείς:

- Αρχιτεκτονική, Βιομηχανικός σχεδιασμός, Γραφικές Τέχνες
- Σχέδια ζωγραφικής
- Ταινίες και οπτικοακουστικό υλικό
- Ζωγραφική και Γλυπτική
- Φωτογραφία
- Εκτυπώσεις και εικονογραφημένα χειρόγραφα

3.1.1 Το MoMA κοντά στους teenagers

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του MoMA⁴⁰, τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τους teenagers⁴¹ είναι εντελώς δωρεάν. Στη σελίδα των εφήβων αναγράφεται χαρακτηριστικά: «Άφησε το MOMA να σε εμπνεύσει. Δημιούργησε τέχνη,

⁴⁰ MoMA (<http://www.moma.org>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 30/5/2011)

⁴¹ Στα αγγλικά η λέξη *έφηβος* μεταφράζεται *teenager*, εννοώντας τους νέους από 13-19 ετών, που στα αγγλικά η ηλικία τους λήγει σε -teen: thir-teen (δεκατρία), four-teen (δεκατέσσερα) κλπ.

μπες στα παρασκήνια του μουσείου, δες ταινίες, συνάντησε καλλιτέχνες και επικοινωνήσε με τους εφήβους. Όλα δωρεάν»⁴².

Ο έφηβος μπορεί να φτιάξει τα δικά του έργα τέχνης, να επιμεληθεί εκθέσεις και να σχεδιάσει ψηφιακά πολυμέσα για τους συνομηλίκους του. Για το καλοκαίρι του 2011 τα εκπαιδευτικά προγράμματα είναι τα εξής:

1. Στη Δημιουργία (In the Making)

Οι μαθητές εμπνέονται από τις συλλογές του μουσείου, συζητούν τις ιδέες τους και πειραματίζονται με τα υλικά για να δημιουργήσουν τα δικά τους έργα τέχνης.

2. Η Τρέλα των Πολλαπλών Αντιγράφων: Η Τυπογραφία και η Τέχνη της Αναπαραγωγής (Multiples Madness: Printmaking and the Art of Reproduction)

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα απαντάει στο ερώτημα: Γιατί να φτιάξεις ένα έργο τέχνης, από τη στιγμή που μπορείς να φτιάξεις εκατό; Βασίζεται στην έκθεση του μουσείου με τίτλο: *Impressions from South Africa, 1965 to Now* (Εντυπώσεις από τη Νότιο Αφρική, από το 1965 μέχρι σήμερα) και προσφέρει στους συμμετέχοντες την ευκαιρία να γνωρίσουν δια ζώσης τις τεχνικές των αντιγράφων, από τη λιθογραφία και τη μεταξοτυπία, έως την ξυλοτυπία και τη λinoγραφία. Τα αντίγραφα έχουν μεταφέρει κοινωνικά και πολιτικά μηνύματα που έχουν αλλάξει τον κόσμο. Έχουν εμπνεύσει καλλιτέχνες από την Αφρική, την Αμερική και ολόκληρο τον κόσμο. Πώς θα μπορούσαν να εμπνεύσουν στις εφήβους;

---

⁴² "Let MoMa inspire you. Create art, go behind the scenes at MoMA, watch films, meet artists, and connect with other teens. All for free".

3. **Πέρα από το Ροζ και το Μπλε: Η Σεξουαλικότητα και το Φύλο στις Τέχνες (Beyond Pink and Blue: Sexuality and Gender in the Arts)**
Από τη Frida Kahlo και τον Egon Schiele στην Kara Walker και τις Guerrilla Girls, οι καλλιτέχνες έχουν ανακαλύψει διάφορες ιδέες για να προβάλουν το φύλο και τη σεξουαλικότητά με δυναμικό και αμφιλεγόμενο τρόπο. Μπορεί ένας άντρας να ζωγραφίζει γυμνές γυναίκες χωρίς να τις υποβιβάζει; Μπορεί ένα έργο τέχνης να είναι «αρσενικό» ή «θηλυκό»; Πώς γίνεται ο διαχωρισμός; Μέσα από εκπαιδευτικές δράσεις σε γκαλερί και εργαστήρια, οι νέοι θα αναζητήσουν απαντήσεις σε αυτά τα δύσκολα ερωτήματα και θα ανακαλύψουν τρόπους, με τους οποίους τα μουσεία διαχειρίζονται τέτοιου είδους θέματα.

4. **Η Οπτική Γλώσσα της Κουλτούρας του Σκέιτμπορντ (The Visual Language of Skateboard Culture)**

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, καλλιτέχνες όπως οι Mark Gonzales, Ed Templeton, Spike Jonze, και Larry Clark έχουν ανάγει το skateboarding από ένα άθλημα του δρόμου σε τέχνη. Αυτό το μάθημα αναζητά τη σύνδεση ανάμεσα στη μοντέρνα τέχνη και την κοινότητα του skateboarding, από την Popart στη σύγχρονη εποχή.

5. **Κλικ@ΜοΜΑ (CLICK@ΜοΜΑ)**

Η ζωγραφική και ο πηλός του χθες είναι τα pixels και τα bytes του σήμερα, αφού όλο και πιο συχνά οι καλλιτέχνες βρίσκουν ευφάνταστους τρόπους να φέρουν το όραμά τους κοντά στο κοινό. Αλλά μπορεί ένα video-game να χαρακτηριστεί ως έργο τέχνης; Τι γίνεται με στις ιστοσελίδες, τα άβαταρ⁴³ ή τα iPad; Αυτό το εργαστήριο εξερευνεί τα ψηφιακά μέσα χρησιμοποιώντας τη νέα τεχνολογία, καθώς οι συμμετέχοντες αναζητούν τα ψηφιακά όρια της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

⁴³ Με τη λέξη avatar εννοείται στη γλώσσα των Η/Υ η προσωπική εικόνα, η προσωποποίηση.

3.1.2 Πάρτυ με πίτσες!

Εκτός στις από στις παραπάνω εκπαιδευτικές δράσεις που θα πραγματοποιηθούν το καλοκαίρι του 2011, το MoMA διοργανώνει κάθε Παρασκευή καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους, ένα πάρτυ με πίτσες μόνο για νέους από 14 ως 19 ετών. Από στις 4 το απόγευμα μέχρι τις 8 το βράδυ, το κτίριο Lewis B. And Dorothy Cullman Education and Research στην οδό West Fifty-fourth Street 4, μεταξύ της 5^{ης} και της 6^{ης} λεωφόρου γεμίζει με νέο κόσμο που τρώει πίτσες, βλέπει ταινίες, δημιουργεί και συζητά για τη σύγχρονη τέχνη. Το site του MoMA αναφέρει χαρακτηριστικά: «Η πίτσα σερβίρεται στις 4, οι ταινίες και οι δράσεις ξεκινούν στις 4:45. Δε χρειάζεται να κάνεις αίτηση ούτε κοστίζει τίποτα. Όλοι οι νέοι 14-19 ετών είναι ευπρόσδεκτοι. Όποιος έρχεται πρώτος, σερβίρεται πρώτος. Ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι μέχρι 120 άτομα για τις ταινίες και μέχρι 60 άτομα για τις συζητήσεις με τους καλλιτέχνες».

Το site του μουσείου παραπέμπει τους teenagers για περισσότερες πληροφορίες στη σελίδα του MoMA Teens στο facebook⁴⁴.

3.1.3 Το διαδίκτυο...

Το facebook φαίνεται πως είναι για το MoMA ένα σημαντικό εργαλείο για την επαφή του με τους νέους, αφού τους παροτρύνει να γίνουν φίλοι και να ανακαλύψουν στο αρχείο του τις καλλιτεχνικές δημιουργίες των εφήβων που έχουν συμμετέχει σε προγράμματα. Οι νέοι μπορούν να συλλέξουν αντικείμενα από τις ψηφιακές συλλογές του MoMA, να μάθουν πώς να δημιουργούν έργα τέχνης on line, να βρουν φίλους που ενδιαφέρονται για την τέχνη και να είναι συνεχώς ενήμεροι για τα εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου. Οι έφηβοι ανακαλύπτουν την Popart μέσα από ένα

⁴⁴ MoMAteens (<https://www.facebook.com/momateens?sk=wall>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 30/5/2011)

διαδραστικό παιχνίδι on line⁴⁵, έχουν τη δυνατότητα να κάνουν μαθήματα με άτομα που έχουν περάσει από τα εργαστήρια του MoMA, συζητούν για τις εμπειρίες τους και επικοινωνούν μέσω διαδικτύου με καλλιτέχνες.

3.1.4 Red Studio

Με τη συνεργασία μαθητών γυμνασίου το MoMA δημιούργησε το Red Studio που αναζητά απαντήσεις σε θέματα που απασχολούν τη μοντέρνα τέχνη, τους καλλιτέχνες που δρουν σήμερα και τα παρασκήνια των μουσείων⁴⁶. Το site του Red Studio σχεδιάστηκε το 2004 από εφήβους και περιλαμβάνει, εκτός από αρχειακό υλικό και συνεντεύξεις με καλλιτέχνες, διάφορα διαδραστικά παιχνίδια, όπου μπορείς να δημιουργήσεις το δικό σου έργο τέχνης ψηφιακά, όπως είναι για παράδειγμα το youDESIGN⁴⁷. Το MoMA προσκαλεί τους νέους σε επικοινωνία μέσω σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, το facebook, το youtube και το twitter.

3.2 V&A MUSEUM

Το μουσείο V&A στο Λονδίνο είναι σύμφωνα με την ιστοσελίδα του⁴⁸ το μεγαλύτερο μουσείο τέχνης και design στον κόσμο. Στεγάζει μια μόνιμη συλλογή με 4.5 εκατομμύρια αντικείμενα που καλύπτουν μία χρονική περίοδο 5.000 ετών, από τους αρχαίους χρόνους έως το σήμερα και από τους πολιτισμούς της Ευρώπης, της Βόρειας Αμερικής, της Ασίας και της Βόρειας Αφρικής. Είναι χτισμένο από το 1852 σε μία έκταση 12.5 στρεμμάτων.

---

⁴⁵ MoMA (<http://www.moma.org/interactives/redstudio/popart>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 30/5/2011)

⁴⁶ Red Studio (<http://redstudio.moma.org>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 30/5/2011)

⁴⁷ Red Studio (<http://redstudio.moma.org/interactive>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 30/5/2011)

⁴⁸ V&A Museum (<http://www.vam.ac.uk>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 31/5/2011)

3.2.1 Εκπαιδευτικά προγράμματα

Παρέχει σε μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και εφήβους ηλικίας από 13 ως 19 ετών τη δυνατότητα της εκμάθησης μέσω της εμπειρίας και της συμμετοχής. Η ιστοσελίδα του μουσείου⁴⁹ αναφέρει: «Σε μία εποχή, όπου οι εκπαιδευτικές εκδρομές γίνονται όλο και πιο σπάνιες, εξαιτίας των περιορισμών και των πιέσεων των εκπαιδευτικών, η ευκαιρία που σου δίνει η επίσκεψη σε ένα μουσείο για μια σημαντική και αξιομνημόνευτη εκπαιδευτική δράση έξω από τη σχολική αίθουσα αξίζει τον κόπο»⁵⁰.

Από το 1852 που ιδρύθηκε το μουσείο V&A, οι συλλογές του έχουν ως στόχο να παρέχουν σε παιδιά και ενήλικες την πρόσβαση σε μερικά από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του ανθρώπου στις τέχνες. Για τα σχολεία που δεν έχουν τη δυνατότητα να επισκεφτούν το μουσείο για να δουν τις συλλογές δια ζώσης, υπάρχει η δυνατότητα περιήγησης στην ιστοσελίδα με άρθρα και ψηφιακές εικόνες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην τάξη για σχολικές εργασίες. Για τα σχολεία που επισκέπτονται το μουσείο υπάρχει σχεδιασμός για μια σειρά από εκπαιδευτικές δράσεις με ψηφιακά μέσα, οπτικοακουστικές εφαρμογές, μουσειοσκευές και δραστηριότητες που βοηθούν το μαθητή να έχει πρόσβαση στα εκθέματα με έναν τρόπο πιο διασκεδαστικό.

Για παράδειγμα, ένα όμορφα διακοσμημένο ισλαμικό πιάτο μπορεί να εμπνεύσει στις μαθητές να κάνουν το μάθημα στις Γεωμετρίας με μία προσέγγιση εντελώς διαφορετική. Τα σχολεία που πηγαίνουν στο V&A μπορούν να σχεδιάσουν μια ξενάγηση εντός του μουσείου με ξεναγούς τους ίδιους τους μαθητές. Οι πληροφορίες αντλούνται από την ιστοσελίδα του V&A και τα σχολεία καλούνται να εγγραφούν στο πρόγραμμα on line για να

⁴⁹ V&A Museum (<http://www.vam.ac.uk>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 31/5/2011)

⁵⁰ In an era when school trips are becoming less common due to the many constraints and pressures on teachers, the opportunity a museum visit offers for really significant and memorable learning in an environment outside the classroom means it is well worth the effort of bringing a group.

λαμβάνουν και ηλεκτρονικά newsletters σχετικά με το συγκεκριμένο πρόγραμμα.

Η ομάδα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων συνεργάζεται με επιμελητές, επαγγελματίες σχεδιαστές, καλλιτέχνες, ηθοποιούς και εκπαιδευτικούς για την οργάνωση εργαστηρίων και εκπαιδευτικών δράσεων για να παρέχει γνώσεις επαγγελματικού επιπέδου σε μαθητές που ενδιαφέρονται για την τέχνη και το σχέδιο.

3.2.2 Προγράμματα για εφήβους

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που υιοθετεί το V&A για μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ηλικίας από 13 ως 19 ετών αφορούν στο design και το θέατρο. Πιο συγκεκριμένα:

1. Οι έφηβοι διεισδύουν στο χώρο του design και τη λειτουργικότητά του στην καθημερινή ζωή. Οι συλλογές διακεκριμένων σχεδιαστών, όπως είναι οι: Verner Panton, Le Corbusier, Marcel Breuer και James Dyson, βοηθούν τους εφήβους να γνωρίσουν καλύτερα την τέχνη του design κατασκευάζοντας οι ίδιοι καθημερινά αντικείμενα σε ειδικά διαμορφωμένα εργαστήρια (Sackler Centre studios). Πιο συγκεκριμένα, τα προγράμματα που αφορούν στο design περιλαμβάνουν κατασκευές καρέκλας και φωτιστικών, ενώ κατά τη διάρκεια των μαθημάτων οι έφηβοι γνωρίζουν τις τάσεις και τους προβληματισμούς γύρω από το χώρο του design και ανακαλύπτουν τρόπους να συγκεράσουν το στυλ και την καλαισθησία με την πρακτική εφαρμογή.
2. Υπάρχει ακόμα ένα πρόγραμμα που αφορά στο χώρο της μόδας. Πώς εξελίχθηκε η μόδα τα τελευταία 250 χρόνια; Από τα νυφικά της βικτωριανής εποχής στα φορέματα της δεκαετίας του '60, οι μαθητές

μπορούν να ανακαλύψουν τις αλλαγές που έχουν σημειωθεί στα υφάσματα και τις τεχνικές από τον 18^ο αιώνα μέχρι σήμερα. Εκτός από τη μόδα, τα εκπαιδευτικά προγράμματα που αφορούν στο design μελετούν την εξέλιξη της κεραμικής, της αρχιτεκτονικής, της εικόνας, αλλά και τις θρησκευτικές διαφορές της Ανατολής και της Δύσης ανάλογα με το σχέδιο που απεικονίζει ένα λατρευτικό αντικείμενο.

3. Οι μαθητές μπορούν ακόμα να συνεργαστούν με έναν καλλιτέχνη και να δουν από την αρχή μέχρι το τέλος την κατασκευή ενός καθημερινού αντικειμένου. Στο τέλος του προγράμματος μπορούν να δημιουργήσουν το δικό τους έργο βάσει του αντικειμένου που κατασκεύασε ο επαγγελματίας.
4. Για τους μαθητές που αγαπούν το θέατρο, υπάρχει θεατρικό εργαστήριο. Οι έφηβοι μαθαίνουν την ιστορία του θεάτρου μέσα από τις θεατρικές συλλογές του μουσείου. Σε ένα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα που αφορούν στο θέατρο, make-up artists, σκηνογράφοι και ενδυματολόγοι μεταλαμβάνουν στις γνώσεις τους σε άτομα ηλικίας από 13 ως 19 ετών. Στο τέλος του προγράμματος καλούνται οι ίδιοι οι μαθητές να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους και να εκφράσουν τις ιδέες τους μέσα από μια δική τους δημιουργία.

3.3 ΤΟ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Το Βρετανικό Μουσείο στο Λονδίνο μελετά την ανθρώπινη ιστορία και τον πολιτισμό. Οι συλλογές του είναι από τις μεγαλύτερες στον κόσμο και αριθμούν περισσότερα από επτά εκατομμύρια αντικείμενα. Έχει μια σειρά από εκπαιδευτικές δραστηριότητες για εφήβους 11-16 ετών και νεαρούς

ενήλικες 16-19 ετών⁵¹, άλλες δωρεάν και άλλες με χρηματικό αντίτιμο. Οι μαθητές μπορούν επίσης να γνωρίσουν περισσότερα για τις συλλογές του μουσείου μέσα από το εκπαιδευτικό υλικό που παρέχεται μέσω διαδικτύου⁵².

3.3.1 Εκπαιδευτικές δράσεις για την άνοιξη και το καλοκαίρι του 2011

- **Εργαστήρια τέχνης για τα εκθέματα στις Αυστραλίας**
Απευθύνεται σε παιδιά και εφήβους από 11 ως 16 ετών, καθώς και σε νέους από 16 ετών και πάνω. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αναζητά τη σχέση ανάμεσα στην τέχνη και το αυστραλιανό τοπίο. Οι συλλογές του μουσείου από την Αυστραλία εμπνέουν τους λιλιπούτειους καλλιτέχνες για να δημιουργήσουν νέους δεσμούς μέσα από τη ζωγραφική και τη χειροτεχνία με σύγχρονους Βρετανούς καλλιτέχνες, όπως ο Andy Goldsworthy και ο Richard Long.
- **Εργαστήρια τέχνης**
Απευθύνονται σε παιδιά και εφήβους από 11 ως 16 ετών, καθώς και σε νέους από 16 ετών και πάνω. Οι νέοι συζητούν για την τέχνη της Ανατολής και της Δύσης, ενώ παράλληλα χρησιμοποιούν τις γνώσεις για να δημιουργήσουν τα δικά τους έργα τέχνης. Οι συμμετέχοντες καλούνται να συνδέσουν τα έργα τους με τη σύγχρονη καλλιτεχνική πρακτική και να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη. Επικεφαλής των εργαστηρίων είναι μια ομάδα καλλιτεχνών και εκπαιδευτών που έχουν εκτενή γνώση της συλλογής και της σύγχρονης πρακτικής..

---

⁵¹ Στη Μεγάλη Βρετανία οι πολίτες ενηλικιώνονται στα 16, αν και δικαιούνται να ψηφίσουν αφού κλείσουν τα 18.

⁵² Βρετανικό Μουσείο (<http://www.britishmuseum.org>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

- **Γιαπωνέζικα αντίγραφα**

Το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα απευθύνεται σε εφήβους από 14 ετών και πάνω. Οι νέοι καλούνται να σχεδιάσουν, να κόψουν και να δημιουργήσουν τις δικές τους ξυλοτυπίες χρησιμοποιώντας τις παραδοσιακές τεχνικές των Γιαπωνέζικων αντιγράφων.

- **Η πρόκληση των Μαθηματικών**

Έφηβοι από 11 ως 14 ετών έρχονται προετοιμασμένοι για να αντιμετωπίσουν μαθηματικές προκλήσεις και να μάθουν περισσότερα για τα εκθέματα και τους πολιτισμούς από όπου προέρχονται. Οι νέοι επικοινωνούν τις ιδέες τους και προσπαθούν να δώσουν λύσεις σε μαθηματικά προβλήματα. Δίνεται εκπαιδευτικό υλικό από το μουσείο, ώστε οι μαθητές να έρθουν προετοιμασμένοι και να συνεχίσουν τη δράση στη σχολική αίθουσα.

- **Αντικείμενα στο μικροσκόπιο**

Για άτομα από 12 ως 16 ετών και από 16 ετών και πάνω, αυτή η εκπαιδευτική δράση καλεί τους συμμετέχοντες να βρουν τις ομοιότητες από εκθέματα που προέρχονται από διαφορετικά μέρη του κόσμου και να αναθεωρήσουν οικείες συμπεριφορές και αξίες. Η Αφρική, ο ισλαμικός κόσμος, οι μάσκες, οι ανθρώπινες φιγούρες και τα αρχαιοελληνικά αγγεία μπαίνουν στο μικροσκόπιο και γίνονται θέμα συζήτησης μεταξύ των συμμετεχόντων.

- **Δράσεις για μαθητές με αναπηρίες**

Άτομα από 7 ως 14 ετών με νοητική υστέρηση, αυτισμό και άλλες αναπτυξιακές διαταραχές μπορούν να γνωρίσουν καλύτερα τον πολιτισμό της αρχαίας Ελλάδας, της Αιγύπτου και της Ρώμης ή τη μεσαιωνική περίοδο μέσα από την εικόνα, τον ήχο, τη μυρωδιά και την αφή.

3.3.2 Για νέους 16-19 ετών

Παρέχεται εκπαιδευτικό υλικό μέσω διαδικτύου παρόμοιο με αυτό που παρέχεται σε νέους 11-16 ετών, προσαρμοσμένο στις συγκεκριμένες ηλικίες. Οι εκπαιδευτικές δράσεις συμπίπτουν με αυτές των νεότερων ηλικιών, μόνο που για τους νέους 16-19 ετών δίνονται πιο εξειδικευμένες πληροφορίες. Δύο εκπαιδευτικές δράσεις για την άνοιξη και το καλοκαίρι του 2011 που δε συναντάμε στις νεότερες ηλικίες είναι α) Η μέρα ανθρωπολογίας στο Λονδίνο και β) η Μεσαιωνική ιστορία: τέχνη και αρχιτεκτονική. Υπάρχει επίσης και η δυνατότητα του επαγγελματικού προσανατολισμού. Πιο συγκεκριμένα:

1. Η πρώτη δράση εμπνέεται από την ανθρωπολογία, την επιστήμη που μελετά τη συμπεριφορά του ανθρώπου σε διαφορετικές κοινωνίες, κουλτούρες και ιστορίες. Η μέρα ανθρωπολογίας στο Λονδίνο είναι μία δωρεάν δράση που απευθύνεται σε μαθητές άνω των 16 ετών, φοιτητές και εκπαιδευτικούς που ασχολούνται με το αντικείμενο της βιολογικής και κοινωνικής ανθρωπολογίας.
2. Για τη δεύτερη δράση υπάρχει συνεργασία ανάμεσα στο V&A και το Βρετανικό Μουσείο. Κατά τη διάρκεια της μέρας δίνονται διαλέξεις, γίνονται συζητήσεις και πραγματοποιούνται εργαστήρια από επιμελητές. Οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να δουν και την έκθεση του V&A που αφορά στην Ευρώπη του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης.
3. Οι νέοι που θέλουν να ακολουθήσουν μουσειακό επαγγελματικό προσανατολισμό μπορούν να κάνουν πρακτική άσκηση στο Βρετανικό Μουσείο. Οι σπουδαστές παρακολουθούν σεμινάρια, εργαστήρια και ομιλίες και στη συνέχεια ακολουθεί πρακτική άσκηση για δύο εβδομάδες ή στο Βρετανικό Μουσείο ή σε κάποιο άλλο μουσειακό ή εκθεσιακό χώρο που συνεργάζεται με το Βρετανικό Μουσείο.

(Μουσείο Εθνικής Ιστορίας, Εθνική Πινακοθήκη, Royal Air force Museum, Μουσείο Επιστημών, Tate Museum, V&A).

3.4 ΜΟΥΣΕΙΟ HERMITAGE

Ένα μουσείο με μακρά ιστορία είναι και το Hermitage της Αγίας Πετρούπολης στη Ρωσία, το οποίο σήμερα απαρτίζεται συνολικά από 10 κτίρια, εκ των οποίων τα 5 φιλοξενούν συλλογές, ενώ 7 είναι μνημεία του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα. Ο Πέτρος ο Μέγας θεωρείται ο πρώτος εμπνευστής του. Το ενδιαφέρον εστιαζόταν περισσότερο σε συλλογές περιέργων και σπάνιων αντικειμένων παρά σε έργα τέχνης. Ουσιαστική δημιουργός του μουσείου ωστόσο, ήταν η Μεγάλη Αικατερίνη, η οποία το 1764 θέλησε να οικοδομήσει ένα ερημητήριο (hermitage) για την ίδια και τους εκλεκτούς φίλους της, όπου φύλασσε τους πίνακες που αγόραζε από την ευρωπαϊκή αγορά.

3.4.1 Πλούσιο σε συλλογές, φτωχό σε εφηβικά προγράμματα

Για τους μαθητές που επιθυμούν να ασχοληθούν με την τέχνη πιο συστηματικά, το μουσείο οργανώνεται σε «κοινότητες» (*societies*). Τα συγκεκριμένα σεμινάρια είναι δωρεάν και η συμμετοχή των μαθητών «ανταγωνιστική» (*competitive*), όπως αναγράφεται χαρακτηριστικά στην ιστοσελίδα⁵³.

Οι ενότητες αφορούν α) στην τέχνη στον αρχαίο κόσμο, β) τη μεσαιωνική εποχή και την Αναγέννηση στη Δυτική Ευρώπη και γ) την ιστορία του ρωσικού πολιτισμού. Οι μεγαλύτερης ηλικίας μαθητές (δε διευκρινίζονται οι ηλικίες) έχουν και άλλες επιλογές, όπως η δυτικοευρωπαϊκή τέχνη, το

---

⁵³ Μουσείο Hermitage (<http://www.hermitagemuseum.org>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

club των νεαρών αρχαιολόγων ή προγράμματα με Η/Υ. Στις παραπάνω εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι μαθητές ενθαρρύνονται να συμμετέχουν με τη δική τους ανεξάρτητη εργασία: συντάσσουν αναφορές, αναλύουν έργα τέχνης, γράφουν εκθέσεις και παίρνουν μέρος σε συνέδρια. Στην ενότητα που αφορά στα εκπαιδευτικά προγράμματα δε φαίνεται να υπάρχει άλλη εκπαιδευτική δραστηριότητα για τις εφηβικές ηλικίες, πέρα από την τυπική ξενάγηση στις συλλογές του μουσείου.

3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Από τα Μουσεία-«Προσκυνήματα», όπως θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν τα μουσεία με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα και το μεγαλύτερο κύρος στον ακαδημαϊκό κόσμο παγκοσμίως, το MoMA φαίνεται πως κατέχει τα πρωτεία ως το πλέον «αγαπητό» μουσείο στις εφηβικές ηλικίες. Ανανεώνει διαρκώς τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τους εφήβους και δραστηριοποιείται ενεργά στο διαδίκτυο μέσω της ιστοσελίδας του μουσείου, αλλά και μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης αφουγκραζόμενο τον παλμό των νέων. Οι νέοι φαίνεται πως επιλέγουν να επισκεφτούν μουσεία με τα οποία μπορούν να «συνδιαλεχτούν» μέσα από τις εκπαιδευτικές δράσεις. Τα μουσεία μοντέρνας τέχνης είναι πιο «ανοιχτά» σε αυτό το διάλογο, καθώς φιλοξενούν συλλογές που φαντάζουν πιο «οικείες» στη νέα γενιά των επισκεπτών.

Οι μουσειολογικοί φορείς λαμβάνουν υπόψη και πρακτικά ζητήματα στο πλαίσιο του ολιστικού μοντέλου επικοινωνίας. Μουσεία που διαθέτουν απλά επεξηγηματικά κείμενα, έμμεσες πηγές πληροφόρησης (ήχο, video, προβολή διαφανειών) και διαδραστικό υλικό (για παράδειγμα, οθόνες αφής) είναι τα πλέον δημοφιλή σε εφηβικές ηλικίες. Στο MoMA, το Βρετανικό μουσείο, το V&A και το Hermitage έχουν προβλεφθεί υπαίθριοι και εσωτερικοί χώροι υποδοχής των ομάδων, ο άνετος προσανατολισμός και η κυκλοφορία στις αίθουσες και τους διαδρόμους, εργαστήρια για τη

δημιουργική αξιοποίηση της γνώσης, χώροι ανάπαυσης και αναψυχής. Έχουν κερδίσει το «στοίχημα» με τους εφήβους και θέτουν συνεχώς τις βάσεις για ολοένα και μεγαλύτερα «στοιχήματα».

Ποια είναι όμως η ελληνική εμπειρία και τι δυσκολίες αντιμετωπίζουν τα ελληνικά μουσεία στην επικοινωνία τους με τους εφήβους και στο σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για αυτές τις ηλικίες; Θα εξετάσουμε αυτά τα ερωτήματα στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

4. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Μετά από αναζήτηση στο διαδίκτυο και επιτόπια έρευνα, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι τα ελληνικά μουσεία δεν οργανώνουν εκπαιδευτικά προγράμματα ή εκπαιδευτικές δράσεις για εφήβους στην ίδια έκταση που οργανώνουν εκπαιδευτικά προγράμματα ή εκπαιδευτικές δράσεις για παιδιά του Νηπιαγωγείου και του Δημοτικού. Λίγα είναι τα μουσεία που σχεδιάζουν εκπαιδευτικά προγράμματα για εφήβους και απευθύνονται σε αυτό το κοινό. Επικοινωνήσα τηλεφωνικά με υπεύθυνους εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε διάφορα μουσεία της Αθήνας, οι οποίοι διατύπωσαν την άποψη ότι δεν υπάρχει αντίστοιχο ενδιαφέρον από σχολεία Γυμνασίου και Λυκείου, επομένως προσαρμόζονται στους κανόνες της προσφοράς και της ζήτησης σε μία εποχή που τα μουσεία βρίσκονται ούτως ή άλλως σε δυσχερή θέση λόγω της οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζει η Ελλάδα. Υπάρχει οικονομική στενότητα από τη μία και από την άλλη προσπαθούν να προσελκύσουν το μαθητικό πληθυσμό της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης μέσα από το σχεδιασμό πρωτότυπων εκπαιδευτικών προγραμμάτων μέσα στο συρφετό του ανταγωνισμού με άλλα μουσεία.

Τρία μουσεία που πρωταγωνιστούν σε εκπαιδευτικά προγράμματα και απευθύνονται σε εφήβους είναι το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, το

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο και το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης. Αναζητούν τρόπους να προσεγγίσουν αυτή τη δύσκολη ηλικιακή ομάδα σχεδιάζοντας διαδραστικά εκπαιδευτικά προγράμματα που να προσελκύουν το ενδιαφέρον τους και να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή τους. Εμείς συνομιλήσαμε με τους υπεύθυνους των εκπαιδευτικών προγραμμάτων αυτών των μουσείων αναζητώντας σε ένα δύσκολο πεδίο τους λόγους που απομακρύνουν τους εφήβους από τα μουσεία, αλλά και τους τρόπους για να τους προσελκύσουν.

4.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ⁵⁴

Ακολουθήσαμε τη μέθοδο της παρατήρησης με επιτόπιες έρευνες σε μουσεία, καθώς και την προσωπική συνέντευξη σε βάθος με τους υπεύθυνους των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Οι συνεντεύξεις ήταν ελεύθερες, καθώς οι ερωτώμενοι μπορούσαν να κατευθύνουν τη συζήτηση και προς άλλα θέματα που οι ίδιοι θεωρούσαν άξια αναφοράς. Ως προς τη μορφή τους, οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων διαμορφώθηκαν έτσι ώστε να είναι ανοιχτού τύπου, δηλαδή με τη δυνατότητα ελεύθερης διατύπωσης της απάντησης από τον ερωτώμενο. Ως προς το περιεχόμενό τους, οι συνεντεύξεις είχαν σκοπό να καταγράψουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που υιοθετούν τα συγκεκριμένα μουσεία, τον τρόπο σχεδιασμού τους και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι υπεύθυνοι των μουσείων κατά την προσέγγιση των εφήβων.

⁵⁴ Με τον όρο *μεθοδολογικό εργαλείο* δηλώνεται η επιμέρους ερευνητική μέθοδος που επιλέχθηκε σε κάθε περίπτωση.

4.2 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Συνολικά, πραγματοποιήθηκαν τρεις συνεντεύξεις με τους εξής ανθρώπους:

1. Μαρίνα Τσέκου, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων ΕΜΣΤ
Ημερομηνία: 9 Μαΐου
Τόπος: ΕΜΣΤ, Βασιλέως Γεωργίου Β' 17 - 19 Ρηγίλλης, Αθήνα
Συνολική διάρκεια: 15 λεπτά
2. Στάθης Γκότσης, ιστορικός στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο
Ημερομηνία: 13 Μαΐου
Τόπος: Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Βασιλίσσης Σοφίας 22, Αθήνα
Συνολική διάρκεια: 30 λεπτά
3. Ευγενία Δάφνη, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων ΜΕΛΤ
Ημερομηνία: 12 Μαΐου
Τόπος: Κεντρικό Κτίριο ΜΕΛΤ, Κυδαθηναίων 17, Πλάκα
Συνολική διάρκεια: 30 λεπτά

Οι συνεντεύξεις με τον κο Γκότση και την κα Δάφνη μαγνητοφωνήθηκαν, ενώ η συνέντευξη που παραχώρησε η κα Τσέκου καταχωρήθηκε υπό μορφή σημειώσεων. Οι σημειώσεις αξιολογήθηκαν, το υλικό απομαγνητοφωνήθηκε και κατηγοριοποιήθηκε συνολικά στα κυριότερα σημεία του⁵⁵.

---

⁵⁵ Στο ΕΜΣΤ δε μου επέτρεψαν τη μαγνητοφώνηση της συνέντευξης, γιατί χρειαζόταν σχετική άδεια, την οποία δεν είχα στη διάθεσή μου. Γι' αυτό και κράτησα σημειώσεις. Στην ανάλυση αξιολόγησα το υλικό των προσωπικών μου σημειώσεων σε συνδυασμό με την επιτόπια έρευνα και το site του μουσείου.

4.3 ΕΜΣΤ⁵⁶

Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2000. Το 2012 οι φορείς του μουσείου ευελπιστούν ότι θα έχει ολοκληρωθεί η ανάπλαση του πρώην εργοστασίου Φιξ, που θα αποτελέσει τη μόνιμη στέγη του ΕΜΣΤ. Το μουσείο συγκροτεί συλλογές, που αναδεικνύουν πρωτοποριακές τάσεις και κριτικές αναζητήσεις του καλλιτεχνικού παρόντος, που φτάνει έως το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Το προλογικό σημείωμα της διευθύντριας του ΕΜΣΤ, κας Άννας Καφέτση, στο site του μουσείου, αναφέρει: *«Στόχος μας και με τις εκθέσεις και με τις συλλογές είναι να προσφέρουμε σε όλους τους επισκέπτες του Μουσείου, το οποίο παραμένει ένας κατεξοχήν δημοκρατικός θεσμός, την «άλλη» διάσταση, που στις μέρες μας δε νοείται έξω από διαπολιτισμικά και οικουμενικά σχήματα».*

4.3.1 Εκπαιδευτικά Προγράμματα για Εφήβους

«Οι έφηβοι έρχονται προκατειλημμένοι εδώ και μετά το πρώτο 10λεπτο αλλάζουν γνώμη, γιατί εδώ βλέπουν κινητικότητα».

Μαρίνα Τσέκου, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΕΜΣΤ

Όλες οι εκθέσεις πλαισιώνονται με εκπαιδευτικά προγράμματα ειδικά σχεδιασμένα για μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου από 12 έως 18 ετών. Μέσα από την επαφή των παιδιών με τα έργα κάθε έκθεσης, τις ερωτήσεις - ερεθίσματα και το διάλογο που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια του προγράμματος, επιδιώκεται η κατανόηση της δημιουργικής σύλληψης κάθε έργου, καθώς και το σκεπτικό βάσει του οποίου σχεδιάστηκε η έκθεση.

⁵⁶ Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (<http://www.emst.gr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

«Δεν υπάρχει σταθερό κτίριο και δεν μπορούμε να οργανώσουμε εκδηλώσεις εκτός του εκθεσιακού χώρου, γιατί υπάρχουν λειτουργικά προβλήματα. Ωστόσο γίνονται πράγματα και πολλές φορές μας επισκέπτεται το ίδιο γκρουπ δυο και τρεις φορές».

Μαρίνα Τσέκου, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΕΜΣΤ

Απώτερος σκοπός κάθε εκπαιδευτικού προγράμματος είναι η ανακάλυψη από τους μαθητές της σύγχρονης τέχνης (ελληνικής και διεθνούς), η γνωριμία με τους τρόπους έκφρασης και τα νέα μέσα που μεταχειρίζονται οι καλλιτέχνες σήμερα, και εν τέλει η καλλιέργεια της καλλιτεχνικής τους ευαισθησίας, έτσι ώστε η εμπειρία της επίσκεψης στο Μουσείο και η επαφή με τα ίδια τα έργα τέχνης να συμβάλουν στην εξοικείωση, αλλά και στη βίωση μιας αισθητικής απόλαυσης.

«Υπάρχει ανοιχτή πρόσκληση σε όλους τους μαθητές, αλλά δεν μπορεί να γίνει συστηματική αξιολόγηση για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Για λίγο καιρό δίνονταν ερωτηματολόγια σε παιδιά και εφήβους, αλλά δε λειτούργησαν».

Μαρίνα Τσέκου, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΕΜΣΤ

Σε κάθε έκθεση σχεδιάζεται ένα εκπαιδευτικό έντυπο το οποίο μοιράζεται στους μαθητές που παρακολουθούν το πρόγραμμα. Το έντυπο περιλαμβάνει φωτογραφίες των έργων της έκθεσης, σύντομη ανάλυσή τους και κριτικές ερωτήσεις - ερεθίσματα.

«Οι έφηβοι παρακολουθούν την εκάστοτε έκθεση και παίρνουν μαζί τους το εκπαιδευτικό έντυπο για να το χρησιμοποιήσουν αργότερα στην τάξη. Κάποιες σχολικές τάξεις το αξιοποιούν με

τον καθηγητή των καλλιτεχνικών ή το φιλόλογο και κάνουν εργασίες. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι μαθητές παίζουν το ρόλο του δημοσιογράφου και δημοσιεύουν συνεντεύξεις με τους καλλιτέχνες σε blog ή site που έχουν στήσει με τους συμμαθητές τους»⁵⁷.

Μαρίνα Τσέκου, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΕΜΣΤ

Το έντυπο υλικό αποσκοπεί στο να προτείνει διαφορετικούς τρόπους προσέγγισης των έργων τέχνης, μέσα από τις εμπειρίες, τα ενδιαφέροντα, τις δεξιότητες και την προηγούμενη γνώση των μαθητών, καθώς και στο να συμβάλει στην ανάπτυξη της ικανότητας να χρησιμοποιούν τη γνώση και την εμπειρία τους για να εκφράσουν τις δικές τους ιδέες, πάνω στους ποικίλους προβληματισμούς της σύγχρονης τέχνης.

4.4 BYZANTINO ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ⁵⁸

«Η εφηβική ηλικία παρουσιάζει σύνθετα προβλήματα, που έχουν να κάνουν με τον τρόπο ανάπτυξης, τα ψυχολογικά ζητήματα άρνησης και αντίδρασης σε πράγματα που θεωρούν δεδομένα ή συντηρητικά. Αυτά τα θέματα δυσκολεύουν τη μουσειακή επίσκεψη».

Στάθης Γκότσης, ιστορικός

Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας είναι ένα από τα σημαντικότερα δημόσια μουσεία στην Ελλάδα. Ιδρύθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα (1914) με σκοπό τη συλλογή, μελέτη, διατήρηση και έκθεση της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής πολιτιστικής κληρονομιάς στην ελληνική επικράτεια. Η συλλογή του μουσείου περιέχει σημαντικό αριθμό

⁵⁷ Ένα από αυτά τα blogs είναι το <http://19gym-perist.att.sch.gr>

⁵⁸ Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (<http://www.byzantinemuseum.gr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

αντικειμένων (περίπου 30.000) όπως φορητές εικόνες, γλυπτά, κεραμικά, εκκλησιαστικά υφάσματα, ζωγραφικά έργα, μικροτεχνία και αρχιτεκτονικά μέλη (τοιχογραφίες και ψηφιδωτά). Η μόνιμη συλλογή του μουσείου διαμορφώνεται σε δύο κύρια μέρη:

- Το πρώτο μέρος είναι αφιερωμένο στη Βυζαντινή περίοδο (4ος – 15ος αιώνας μ.Χ.) και περιέχει 1.200 εκθέματα.
- Το δεύτερο μέρος με τίτλο «Από το Βυζάντιο στη νεώτερη εποχή» παρουσιάζει 1.500 εκθέματα από τον 15ο έως τον 20ο αιώνα.

4.4.1 Περί σχεδιασμού των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου

Ένας πρόσθετος λόγος, που αφορά στην ελληνική πραγματικότητα για τη μη-επισκεψιμότητα των εφήβων, είναι ότι οι ηλικίες αυτές πηγαίνουν στο Γυμνάσιο και το Λύκειο, σύμφωνα με τον κο Γκότση.

«Αυτό που αντιμετωπίζουμε ως πρόβλημα στα μουσεία και όχι μόνο, είναι ότι η εκπαιδευτική αυτή βαθμίδα έχει μετατραπεί σε ένα εξεταστικό κέντρο προπαρασκευής για την εισαγωγή στο πανεπιστήμιο. Άρα έχει χάσει την αυτόνομη μορφωτική του λειτουργία. Η κατάσταση βλέπουμε να χειροτερεύει χρόνο με το χρόνο».

Στάθης Γκότσης, ιστορικός

Ο κος Γκότσης θεωρεί ότι τα παιδιά και οι εκπαιδευτικοί έχουν ενστερνιστεί και ενσωματώσει αυτή την πραγματικότητα, άρα η εξωστρεφής δράση τους έτσι κι αλλιώς περιορίζεται. Επιπλέον, αναφέρει ότι η σχολική χρονιά έχει συρρικνωθεί και διαρκεί μέχρι τις διακοπές του Πάσχα γι' αυτούς που δίνουν εξετάσεις. Με άλλα λόγια, όσοι πηγαίνουν στη Β' και στη Γ' Λυκείου δεν επισκέπτονται

τα μουσεία λόγω του σχολικού φόρτου και των εξετάσεων που έπονται. Σε πείσμα των καιρών και του εκπαιδευτικού συστήματος, το Γραφείο Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων σχεδιάζει και πραγματοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα, στο πλαίσιο τόσο της μόνιμης όσο και των περιοδικών εκθέσεων του μουσείου.

«Εμείς έχουμε μια γενική αντίληψη για τα εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται στον οποιοδήποτε. Για να έχει επικοινωνιακή επιτυχία ένα πρόγραμμα και να μπορεί να ανταποκριθεί στοιχειωδώς στις εκπαιδευτικές του ανάγκες – όχι τις σχολικές – θα πρέπει να παίρνει υπόψη του τις ιδιαιτερότητες της ομάδας. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να βουτήξουμε ως σχεδιαστές των προγραμμάτων στα ηλικιακά χαρακτηριστικά και στα σχολικά χαρακτηριστικά – όχι για να εικονογραφήσουμε τη σχολική πραγματικότητα, αλλά για να δούμε τι πράγματα κάνουν ώστε να βρούμε σημεία επαφής».

Στάθης Γκότσης, ιστορικός

Έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά που είναι στην εφηβεία έχουν ανάγκη να μιλήσουν, για να εκφράσουν ακόμη και την αμφιβολία τους, την άρνησή τους ή τη ρήξη τους με το κατεστημένο.

«Αυτό από τη δική μας την πλευρά είναι αξιοποιήσιμο. Παράδειγμα, ξέρουμε ότι η αισθητική των βυζαντινών εικόνων σε αυτές τις ηλικίες προκαλεί μία άρνηση και μία απόσταση. Αυτό δεν το αγνοούμε ούτε κάνουμε πως δεν υπάρχει. Όταν βρισκόμαστε λοιπόν μπροστά στις εικόνες, ζητάμε από τους εφήβους να μας πουν αν τους αρέσει ή όχι. Ντρέπονται λίγο στην αρχή να εκφράσουν αυτό που σκέφτονται, αλλά φαίνεται στο πρόσωπό τους η άρνηση. Η δική μας απάντηση έρχεται μέσα από την ερώτηση: «Θα τη βάζατε αφίσα στο δωμάτιό σας»; Η γενική ιδέα είναι ότι δε θα την έβαζαν. Αυτό το «δεν» όμως

αποτελεί αφετηρία μιας συζήτησης ιδιαίτερα γόνιμης. Ζητάμε να επιχειρηματολογήσουν και να μας πουν γιατί «δεν» με τον τρόπο που αυτής της ηλικίας τα παιδιά μπορούν να το κάνουν».

Στάθης Γκότσης, ιστορικός

Αφού διακινήσουν τα συναισθήματά τους βάσει αυτού που βλέπουν, οι έφηβοι καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι αυτά τα χαρακτηριστικά που περιγράφουν κάνουν τη βυζαντινή τέχνη μια θρησκευτική και όχι μία κοσμική τέχνη. Αποτελεί δηλαδή μία τέχνη που δεν μπορεί να στολίσει το δωμάτιό ή το σαλόνι του σπιτιού μας, αλλά μία τέχνη που κοσμεί ένα ναό.

Πρόκειται για θεματικά οργανωμένες δραστηριότητες που με την ενεργητική εμπλοκή των συμμετεχόντων, επιχειρούν να προσδώσουν νόημα στα εκθέματα και να συνθέσουν τις επιμέρους πληροφορίες σε γνώσεις. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα αποτελούν μία ιδιαίτερη μορφή ερμηνευτικής δράσης που έχει τη δυνατότητα να προσαρμόζεται στις ανάγκες και το επίπεδο (ηλικιακό, μορφωτικό ή άλλο) των διαφορετικών κατηγοριών επισκεπτών.

«Αυτό το μουσείο και στην εκπαιδευτική και στην εκθεσιακή του λογική δεν απολογείται για το Βυζάντιο ούτε για το θρησκευτικό του περιεχόμενο ούτε για τον αποδιδόμενο από πολλούς στενό εθνικό του χαρακτήρα. Κάθε άλλο.

Αντιμετωπίζουμε τα αντικείμενα ως προϊόν πολιτισμού.

Αποκτούν νόημα σήμερα, αν κάποιος σταθεί απέναντί τους και θέσει για το αντικείμενο ερωτήματα. Ερωτήματα που πιθανώς να συνδέονται με ερωτήματα του σήμερα».

Στάθης Γκότσης, ιστορικός

Οι έφηβοι έχουν διδαχθεί από τα σχολικά τους εγχειρίδια ότι από τον πολυθεϊσμό της αρχαίας Ελλάδας περνάμε στο μονοθεϊσμό και τη λατρεία

του αυτοκράτορα την περίοδο του Βυζαντίου. Αυτό που διαπιστώνουν κατά την εκπαιδευτική δράση είναι ότι ο αυτοκράτορας είναι η μόνη μορφή που φέρει φωτιστέφανο στις εικόνες εκτός από τους αγίους.

«Μετά από όλη αυτή τη συζήτηση με τα ψηφιδωτά, με τα νομίσματα, τον αυτοκράτορα κλπ. καταλήγουμε στην ελέω Θεού βασιλεία – την πολιτική ιδεολογία των Βυζαντινών. Όταν όμως τους ρωτάς αν αυτό είναι αλήθεια, αν όντως ο αυτοκράτορας ήταν σταλμένος από το Θεό, ξέρουν πολύ καλά ότι αυτό δε συνέβαινε. Ότι ήταν το σχήμα που είχε επιλεγεί ώστε να πείθει για μία εξουσία που είχε συγκεντρωτικό, αυταρχικό, μη δημοκρατικό χαρακτήρα».

Στάθης Γκότσης, ιστορικός

Οι έφηβοι μπορούν να συνδέσουν γεγονότα που μαθαίνουν στα σχολικά τους εγχειρίδια, όπως η στάση του Νίκα, για να διαπιστώσουν ότι υπήρχε η λογική της αμφισβήτησης και κατά τη βυζαντινή περίοδο. Η πολιτική ιδεολογία είναι ένας τρόπος επιβολής της πολιτικής εξουσίας ειδικά όταν αυτή δέχεται αμφισβήτηση, σύμφωνα με τον κο Γκότση. Οι νέοι εμπλέκονται σε μια σειρά από συζητήσεις και ερωτήματα που έχουν και για το σημερινό κόσμο: Ποιος κυβερνά και ποιος καθορίζει τις ζωές μας.

Υπάρχουν θέματα και γενικές κατευθύνσεις και αντιλήψεις που μπορεί να πιάσουν κομμάτια του σφυγμού και των ερωτημάτων που έχουν τα σημερινά παιδιά. Αυτό δε σημαίνει ότι φεύγοντας από εδώ θα τους αρέσει η βυζαντινή τέχνη. Δε μας ενδιαφέρει αυτό. Μας ενδιαφέρει με τα δικά τους εργαλεία να στέκονται με κριτικό τρόπο απέναντι στα μουσειακά αντικείμενα, να διακινήσουν σκέψεις και πληροφορίες διάσπαρτες από αλλού για να απαντήσουν και σε σημερινά ζητήματα πολιτικά, ιδεολογικά, αισθητικά».

Στάθης Γκότσης, ιστορικός

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα, ακόμα κι όταν απευθύνονται σε σχολικές ομάδες, διατηρούν μια σχετική αυτονομία και συγκροτούν αυτοτελείς μορφωτικές-ερμηνευτικές προτάσεις. Στην περίπτωση των σχολικών ομάδων, η πολλαπλή αξιοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος του μουσείου, στο πλαίσιο της σχολικής εκπαιδευτικής πράξης, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στους εκπαιδευτικούς.

4.4.2 Τα Εκπαιδευτικά Προγράμματα

Στο χώρο της μόνιμης έκθεσης του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου πραγματοποιούνται τα ακόλουθα εκπαιδευτικά προγράμματα για όλες τις ηλικιακές ομάδες, προσαρμοσμένα κάθε φορά ανάλογα με τα ηλικιακά τους χαρακτηριστικά:

- Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο *«Από τα αρχαία χρόνια στα βυζαντινά»* αξιοποιεί τη θεματική ενότητα *«Από τον αρχαίο κόσμο στον βυζαντινό»* της μόνιμης έκθεσης του μουσείου. Επιδιώκεται η παρουσίαση των αντικειμένων-εκθεμάτων ως προϊόντα ενός κόσμου που χαρακτηρίζεται από τα ελληνορωμαϊκά στοιχεία και τη σταδιακή επικράτηση του χριστιανισμού.
- Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο *«Στα χρόνια του Βυζαντίου»* αξιοποιεί τη θεματική ενότητα *«Ο κόσμος του Βυζαντίου»* της μόνιμης έκθεσης και προσεγγίζει πλευρές του βυζαντινού κόσμου με έμφαση την πολιτική ιδεολογία των βυζαντινών και το ρόλο του αυτοκράτορα.

4.4.3 Νέες Τεχνολογίες και προσέλκυση εφήβων

Παρακολουθώντας την αμερικανική και την ευρωπαϊκή εμπειρία διαπιστώνουμε ότι έχουν δοκιμαστεί με επιτυχία εναλλακτικές μέθοδοι προσέγγισης ηλικιακών ομάδων αυτού του εύρους, όπως το διαδίκτυο. *«Τα παραδείγματα όμως που έχουμε δει είναι σε μουσεία σύγχρονης ή μοντέρνας τέχνης»*, αναφέρει χαρακτηριστικά ο κος Γκότσης. Αφορμή μπορεί να σταθεί μία εγκατάσταση ή μια live performance, για να κινητοποιήσει μια διαδραστική εμπλοκή των εφήβων.

«Στη δική μας περίπτωση έχουμε δύο ανασταλτικούς παράγοντες για τέτοιου είδους πειράματα. Πρώτον, τα εκθέματα αναφέρονται σε μία εποχή με ιστορικά χαρακτηριστικά. Δεύτερον, στον ελλαδικό χώρο με τον τρόπο που έχει προσανατολιστεί η εκπαίδευση, ο χρόνος που έχουν τα παιδιά για να κάνουν τέτοιου είδους projects και τέτοιου είδους εφαρμογές έχει ελαχιστοποιηθεί. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι υπάρχει κι ένας τρίτος ανασταλτικός παράγοντες που έχει να κάνει με τη λειτουργία του Βυζαντινού μουσείου ως δημόσια υπηρεσία».

Στάθης Γκότσης, ιστορικός

Πολύ πρόσφατα το μουσείο απέκτησε δική του σελίδα στο facebook, μια μορφή κοινωνικής δικτύωσης που είναι αγαπητή σε αυτές τις ηλικίες. Κι εκεί όμως υπάρχουν ανασταλτικοί παράγοντες, σύμφωνα με τον κο Γκότση. Σε ένα άλλο μουσείο με διαφορετικό νομικό καθεστώς, τα πράγματα ενδεχομένως να είναι πιο ελεύθερα, γιατί αφορούν στη σύγχρονη τέχνη ή γιατί βρίσκονται σε ένα διαφορετικό κοινωνικό πλαίσιο.

«Είμαστε ανοιχτοί σε κάθε τύπου συνεργασία. Κατά καιρούς έρχονται διάφορες προτάσεις που είναι ενδιαφέρουσες και προσπαθούμε να τις ολοκληρώσουμε για να κάνουμε

πράγματα. Όταν για παράδειγμα μία σχολική ομάδα κάνει μια ερευνητική εργασία, οι έφηβοι εμπλέκονται. Έρχονται στο μουσείο, παριστάνουν τους δημοσιογράφους, ζητούν πληροφορίες, μαζεύουν στοιχεία, βιντεοσκοπούν, επισκέπτονται τη βιβλιοθήκη».

Στάθης Γκότσης, ιστορικός

4.5 ΜΕΛΤ

«Το ΜΕΛΤ είναι από τα πρώτα μουσεία που εφάρμοσε εκπαιδευτικά προγράμματα στην Ελλάδα. Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 ξεκίνησε σε συστηματική βάση την εκπαιδευτική δράση, η οποία απευθύνεται σε όλα τα είδη κοινού. Υπάρχουν προγράμματα που απευθύνονται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και εδώ θα εντάξουμε τους μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου».

Ευγενία Δάφνη, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΜΕΛΤ

Το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης⁵⁹ είναι κρατικό και υπάγεται στο Υπουργείο Πολιτισμού. Στόχος και σκοπός του μουσείου είναι η συλλογή, μελέτη, έρευνα των υλικών τεκμηρίων του νεότερου ελληνικού λαϊκού πολιτισμού, καθώς και η συντήρηση, έκθεση και προβολή τους. Το μουσείο διαθέτει πλούσιες συλλογές κεντητικής, υφαντικής, ενδυμασιών, μεταμφιέσεων, θεάτρου σκιών, αργυροχοΐας, μεταλλοτεχνίας, κεραμικής, ξυλογλυπτικής και λαϊκής ζωγραφικής, που προέρχονται από όλες τις περιοχές της Ελλάδας. Οι συλλογές ανήκουν χρονικά στην περίοδο από το 1650 έως σήμερα.

⁵⁹ Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης (www.melt.gr) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

4.5.1 Εκπαιδευτικά προγράμματα

«Οι έφηβοι είναι μια κατηγορία κοινού δύσκολα προσβάσιμη και δύσκολα προσεγγίσιμη. Δε θα έρθουν εύκολα στο μουσείο ώστε να παρακολουθήσουν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, αλλά και από τη στιγμή που θα έρθουν χρειάζεται έναν ειδικό χειρισμό από τον μουσειοπαιδαγωγό για να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους. Τα παιδιά αρχικά έχουν μια δυσπιστία απέναντι στο μουσειακό χώρο. Αυτό σημαίνει ότι στο παρελθόν μπορεί να μην είχαν ευχάριστες μουσειακές εμπειρίες».

Ευγενία Δάφνη, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΜΕΛΤ

Στο Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης οργανώνονται ποικίλοι τύποι εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τα οποία απευθύνονται σε παιδιά, εφήβους, ενήλικες, οικογένειες, καθώς και σε άτομα με αναπηρίες. Στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι η γνωριμία με τη νεώτερη πολιτιστική κληρονομιά, με σκοπό την ευαισθητοποίηση σε θέματα πολιτισμού και περιβάλλοντος. Εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολικές ομάδες, εργαστήρια δημιουργικής απασχόλησης, φορητές εκπαιδευτικές μουσειοσκευές, είναι ορισμένες από τις μορφές εκπαιδευτικής δράσης, που προσεγγίζουν όλα τα είδη κοινού, σε Αθήνα και περιφέρεια.

«Οι νέες τεχνολογίες έχουν μπει για τα καλά στη ζωή των εφήβων και μπορεί να θεωρούν αυτό τον τρόπο προσέγγισης παρωχημένο. Όταν όμως έρχονται μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου γίνονται πιο ένθερμοι υποστηρικτές του λαϊκού πολιτισμού. Τα εκθέματα δε μιλούν μόνα τους. Κάποιος πρέπει να τους δώσει φωνή».

Ευγενία Δάφνη, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΜΕΛΤ

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολικές ομάδες επεξεργάζονται συγκεκριμένα θέματα ή τομείς του λαϊκού πολιτισμού (ενδυμασία, υφαντική, αργυροχοΐα, θέατρο σκιών, εθιμικό κύκλο κ.ά.). Στα προγράμματα αυτά, η συμμετοχή των μαθητών είναι ενεργή. Μέσω της παρατήρησης, της σύγκρισης, των δημιουργικών δράσεων, δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά να γνωρίσουν τις συλλογές του Μουσείου και να ανακαλύψουν τον πλούτο της νεώτερης πολιτιστικής κληρονομιάς. Με τον τρόπο αυτό η εκπαιδευτική δραστηριότητα αποτελεί για τους μαθητές μια δημιουργική και ευχάριστη διαδικασία, που τα προδιαθέτει θετικά και για επόμενες μουσειακές εμπειρίες.

«Στο ΜΕΛΤ υπάρχουν και μουσειοσκευές που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός με την κατάλληλη προσαρμογή και για μεγαλύτερα παιδιά του Γυμνασίου, όπως για παράδειγμα το κασελάκι του Θεόφιλου».

Ευγενία Δάφνη, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΜΕΛΤ

Οι μουσειοσκευές είναι οι «βαλίτσες» που ταξιδεύουν από σχολείο σε σχολείο, για να φέρουν πιο κοντά τον κόσμο του Μουσείου στους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς. Κάθε μουσειοσκευή αναφέρεται και σε διαφορετικό θέμα και περιέχει αντίγραφα αντικειμένων, εκπαιδευτικό υλικό, διαφάνειες, φωτογραφίες, βιβλία και εκπαιδευτικά παιχνίδια. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει το υλικό με όποιον τρόπο θεωρεί καλύτερο για τη συγκεκριμένη ομάδα και να προτρέψει τους μαθητές να συμμετάσχουν ενεργά στην παρουσίαση. Το επόμενο βήμα είναι η επίσκεψη στο Μουσείο. Με τον τρόπο αυτό, ακόμα και τα σχολεία των απομακρυσμένων περιοχών της Ελλάδας μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη μουσειοσκευή, για να προετοιμάσουν την επίσκεψή τους σε ένα Μουσείο. Ο δανεισμός της μουσειοσκευής είναι δωρεάν.

Στο ΜΕΛΤ δίνονται και εκπαιδευτικοί φάκελοι, που περιέχουν διαφάνειες και συνοδευτικά κείμενα, βιβλία, χειροτεχνίες, έντυπα για το μαθητή και αναφέρονται σε διαφορετικά θέματα που συνδέονται με τη σχολική ύλη. Τα θέματα των φακέλων αφορούν είτε στις μόνιμες συλλογές του Μουσείου είτε στις περιοδικές εκθέσεις που έχουν πραγματοποιηθεί. Απευθύνονται στους εκπαιδευτικούς που επιθυμούν να δανειστούν υλικό για να προετοιμάσουν οι ίδιοι την επίσκεψη των μαθητών στο Μουσείο ή για να το χρησιμοποιήσουν ως εποπτικό υλικό στην τάξη.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολικές τάξεις πραγματοποιούνται στο Κεντρικό κτίριο του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης (Κυδαθηναίων 17, Πλάκα) και στα παραρτήματά του, το Τζαμί (Άρεως 1, Πλατεία Μοναστηρακίου) και το παλιό σπίτι της οδού Πανός 22, στην Πλάκα

4.5.2 Εκπαιδευτικά Προγράμματα στο κεντρικό κτίριο για εφήβους

→ Γνωρίζοντας την ελληνική λαϊκή τέχνη

Οι μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου εξερευνούν τον πλούτο της ελληνικής χειροτεχνίας, αναζητούν τους τύπους και τις μορφές της ελληνικής λαϊκής τέχνης και ανακαλύπτουν την ομορφιά του παραδοσιακού πολιτισμού.

«Δίνεται έμφαση στο μοτίβο και την τεχνική, ώστε να μη γίνεται μόνο διάλογος, πόσο μάλλον μονόλογος, αλλά να υπάρχει εμπλοκή των εφήβων και συμμετοχή»

Ευγενία Δάφνη, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΜΕΛΤ

→ Πίσω από τις βιτρίνες

«Το μουσείο λειτουργεί ως διεπιστημονικός οργανισμός. Σε αυτό το χώρο συναντιούνται πολλές ειδικότητες επιστημόνων,

επαγγελματιών και εργαζομένων γενικότερα. Θέλουμε να καταλάβουν οι έφηβοι πώς λειτουργεί ένα μουσείο πίσω από αυτό που φαίνεται, πίσω από τις βιτρίνες».

Ευγενία Λάφνη, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΜΕΛΤ

Οι έφηβοι ανακαλύπτουν έναν ολόκληρο κόσμο πίσω από τις βιτρίνες. Συμπληρώνουν φυλλάδια, επισκέπτονται διάφορα τμήματα του μουσείου και γνωρίζουν δια ζώσης τους επαγγελματίες που εργάζονται σε αυτά, γνωρίζουν τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του μουσείου - έρευνα, καταγραφή, συντήρηση, έκθεση, φύλαξη.

4.5.3 Εκπαιδευτικά προγράμματα στο Τζαμί

Στο Τζαμί στεγάζεται συλλογή κεραμικών, δωρεά του καθηγητή Β. Κυριαζόπουλου. Στο χώρο αυτό πραγματοποιούνται ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολικές τάξεις του Γυμνασίου με θέμα τη νεοελληνική κεραμική.

→ Νερό και χώμα και φωτιά είναι τα φτιαστικά μου...

Με τη βοήθεια προβολής διαφανειών, συμπλήρωσης φυλλαδίων εργασίας, παιχνιδιών και χειροτεχνικών κατασκευών, δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά να γνωρίσουν τα στάδια κατασκευής των κεραμικών, διάφορα είδη πήλινων αντικειμένων, τη χρήση τους κ.ά.

→ Κεραμικά με χρώματα

Οι μαθητές ανακαλύπτουν τον πλούτο της διακόσμησης των ελληνικών λαϊκών κεραμικών με τη βοήθεια διαφανειών, εκπαιδευτικών φυλλαδίων, θεατρικού παιχνιδιού και διακοσμούν πήλινα αντικείμενα.

4.5.4 Εκπαιδευτικά προγράμματα στη μόνιμη έκθεση της οδού Πανός 22

Στο νέο εκθεσιακό χώρο του Μουσείου, στο παλιό σπίτι της οδού Πανός 22, στην Πλάκα, στεγάζεται η μόνιμη έκθεση «Άνθρωποι και Εργαλεία. Όψεις της εργασίας στην προβιομηχανική κοινωνία». Εκεί υπάρχουν τα τεχνολογικά μέσα και για ψηφιακή ατομική περιήγηση.

→ Τα εργαλεία πριν τη βιομηχανία

Ποια ήταν; Τι εξυπηρετούσαν; Ποιοι τα έφτιαχναν; Τι σχέση έχουν με αυτά που χρησιμοποιούμε σήμερα; Μια περιήγηση στον κόσμο των παλιών εργαλείων.

→ Η εργασία πριν τη βιομηχανία

Ο κόσμος της προβιομηχανικής εργασίας μέσα από την εμπειρία των ανθρώπων που ασκούσαν επαγγέλματα πριν τη δεκαετία του 1950. Ποιοι ήταν; Πώς ζούσαν; Πώς δούλευαν; Πώς τους έβλεπαν οι άλλοι; Πώς έβλεπαν οι ίδιοι τον εαυτό τους; Τι σχέση έχουν με μας σήμερα;

→ Η τέχνη μαθαίνεται

Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τους όρους και τις συνθήκες της μαθητείας στα προβιομηχανικά εργαστήρια.

«Αυτά τα προγράμματα δεν απευθύνονται μόνο σε παιδιά Δημοτικού. Με τη συνεργασία του μουσειοπαιδαγωγού και τις απαραίτητες εκπαιδευτικές προσαρμογές μπορούν να απευθυνθούν και σε μαθητές Α' και Β' Γυμνασίου».

Ευγενία Δάφνη, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων

ΜΕΛΤ

4.5.5 Εργαστήρια Δημιουργικής Απασχόλησης για εφήβους

Τα εργαστήρια δημιουργικής απασχόλησης λειτουργούν τα Σαββατοκύριακα. Τα θέματα είναι εμπνευσμένα από τις ποικίλες εκφάνσεις του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού, όπως από τα έθιμα του κύκλου του χρόνου, τις λαϊκές τέχνες, τον προφορικό λόγο, τη μουσική, το χορό. Στη διεξαγωγή τους εφαρμόζονται ποικίλες μέθοδοι και μέσα: κίνηση, λόγος, θεατρικό παιχνίδι, χειροτεχνικές κατασκευές, εκπαιδευτικά φυλλάδια.

→ Γνωριμία με τον κόσμο των κρουστών

«Αυτό το εργαστήριο πήγε πάρα πολύ καλά. Από τη μία αναφέρεται έτσι και αλλιώς σε μία δύσκολη ομάδα κοινού που είναι οι έφηβοι, από την άλλη είχε εμπλοκή μια ακόμα δυσκολότερη ομάδα κοινού, άτομα σε φορέα απεξάρτησης. Είχε μια διαπολιτισμική χροιά»

Ευγενία Δάφνη, υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων
ΜΕΛΤ

Το Μουσείο σε συνεργασία με το θεραπευτικό πρόγραμμα ΚΕΘΕΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ οργανώνει εργαστήρι κατασκευής κρουστών μουσικών οργάνων για παιδιά και εφήβους. Οι συμμετέχοντες, με τα μουσικά όργανα που κατασκευάζουν – το μπαστούνι της βροχής ή βροχοποιό και το περιστρεφόμενο χειροτύμπανο - δημιουργούν μια αυτοσχέδια ορχήστρα κρουστών με τη διδασκαλία και επιμέλεια του μουσικοπαιδαγωγού Δημήτρη Σαρρή.

Για παιδιά ηλικίας 10 - 15 ετών στο Κεντρικό Κτίριο στην Πλάκα.

4.6 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι νεαροί επισκέπτες περνούν το κατώφλι του μουσείου με μία προϋπάρχουσα γνωστική σκευή, η οποία αποτελείται από αποθηκευμένες γνώσεις-πληροφορίες και καλλιεργημένες δεξιότητες. Το μουσείο θα πετύχει την παιδευτική αποστολή του τότε μόνο, όταν καταφέρει, μέσα από τις δραστηριότητες των προγραμμάτων του, να ανακαλέσει την προηγούμενη εμπειρία των εφήβων, με στόχο την εμπέδωση, την εμβάθυνση ή την κριτική αναθεώρησή της.

Στόχος των εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι η επαφή με τον πολιτισμό και την τέχνη, η ευαισθητοποίηση σε θέματα πολιτισμικής κληρονομιάς, η ανάπτυξη του καλλιτεχνικού αισθητηρίου, χωρίς άσκοπες περιπλανήσεις μέσα στο μουσειακό χώρο και βαρετές διαλέξεις μπροστά από τα εκθέματα. Αυτό που ζητούν οι μαθητές είναι να δώσουν τις προσωπικές τους ερμηνείες, να προβληματιστούν, να ανταλλάξουν απόψεις με τον εκπαιδευτικό, τους συμμαθητές και τον μουσειοπαιδαγωγό, να εμπνευστούν και να δημιουργήσουν. Όπως όμως μας ανέφεραν οι υπεύθυνοι των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, οι έφηβοι δεν πηγαίνουν εύκολα μόνοι τους στο μουσείο και όταν το επισκεφτούν είναι δύσκολο να μείνουν. Ακόμα δυσκολότερο είναι να το ξαναεπισκεφτούν.

Η βιομηχανία του ελεύθερου χρόνου στη χώρα μας θέλει τους εφήβους να ψυχαγωγούνται, να επιμορφώνονται και να διασκεδάζουν έξω από τους μουσειακούς χώρους. Η επίσκεψη στο μουσείο έχει γίνει μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αφού πραγματοποιείται τις περισσότερες φορές μόνο στο πλαίσιο σχολικών εκπαιδευτικών εκδρομών. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα όμως, είναι μηχανή παραγωγής υποψηφίων για τις εισαγωγικές εξετάσεις στο πανεπιστήμιο και το ενδιαφέρον των εφήβων εστιάζεται στον επαγγελματικό τους προσανατολισμό. Ευθύνη φέρουν και τα ελληνικά μουσεία για τη μη-επισκεψιμότητα των εφήβων, αφού τα περισσότερα δεν κάνουν προσπάθειες προσέγγισης του εφηβικού κοινού

λόγω των οικονομικών τους δυσχερειών από τη μία και από την άλλη λόγω της έλλειψης ενδιαφέροντος από τους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το στοίχημα που καλούνται να βάλουν σήμερα είναι η αλλαγή των παλιών ιδεών, αλλαγή η οποία μπορεί να καθορίσει τελικά και τη στάση των εφήβων απέναντι στις συλλογές, αλλά και στο σύνολο των λειτουργιών διαχείρισης και επικοινωνίας του μουσείου.

Στο Γ' μέρος ο λόγος δίνεται σε εφήβους που μοιράστηκαν μαζί μας τους λόγους που δεν επισκέπτονται τα μουσεία, αλλά και τους προβληματισμούς τους. Μας μίλησαν τόσο για τα αγαπημένα τους μουσεία, όσο και για αυτά που ευθύνονται για αρνητικές μουσειακές εμπειρίες. Τέλος, κάνουν τις δικές τους προτάσεις που μπορούν να καταστήσουν τα μουσεία πιο προσιτά στη δική τους ηλικιακή ομάδα.

ΜΕΡΟΣ Γ΄
FOCUS GROUPS
&
ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

5.ΟΜΑΔΕΣ ΕΣΤΙΑΣΗΣ (FOCUS GROUPS)

Από το σύνολο των ελληνικών μουσείων, θα λέγαμε ότι οι περιπτώσεις του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης και του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, αποτελούν «φωτεινά» παραδείγματα σχεδιασμού εκπαιδευτικών προγραμμάτων και συνειδητοποιημένης αντιμετώπισης της εφηβικής ηλικίας. Συνολικά ωστόσο, η κατάσταση είναι σαφώς προβληματική, αφού η πλειοψηφία των ελληνικών μουσείων δεν εφαρμόζει εκπαιδευτικά προγράμματα για εφήβους ηλικίας 12-18 ετών, μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Διενεργήσαμε, λοιπόν, μια έρευνα σε δείγμα 110 εφήβων για να αφουγκραστούμε τις δικές τους απόψεις και να εκμαιεύσουμε τους λόγους που δεν επισκέπτονται τα μουσεία. Θα καταλήξουμε στο ότι τα ελληνικά μουσεία τουλάχιστον δεν μπορούν να έρθουν εύκολα σε επαφή με τις εφηβικές ηλικίες χωρίς τη συνεργασία με εκπαιδευτικούς φορείς, αφού όπως θα μας εξομολογηθεί μια μεγάλη μερίδα των εφήβων, πηγαίνουν σε μουσεία μόνο στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής εκδρομής με το σχολείο.

5.1 ΜΕΘΟΔΟΣ

Οι ομαδικές συνεντεύξεις με τους εφήβους είχαν ημιδομημένη μορφή⁶⁰. Υπήρχαν προκαθορισμένες ερωτήσεις, αλλά η διάταξή τους τροποποιήθηκε ανάλογα με τις απόψεις που εξέφραζαν τα άτομα της ομάδας. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης επαναδιατύπωνα ερωτήσεις, πρόσθετα ή παρέλειπα στοιχεία κι έδινα εξηγήσεις⁶¹, καθώς υπήρχε βασική παρανόηση μεταξύ του εκπαιδευτικού προγράμματος και της ξενάγησης σε μουσεία.

⁶⁰ Με τον όρο ημιδομημένη μορφή, εννοούμε τη συνέντευξη, την κατεύθυνση της οποίας ορίζει ο συνεντευκτής με ερωτήσεις που μεταβάλλονται, διαμορφώνονται ή προτίθενται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης (βλ. Κυριαζή 1999, 123)

⁶¹ Robson 2007, 320

Οι ομάδες εστίασης θεωρήθηκαν οι πλέον κατάλληλες για τις συνεντεύξεις με εφήβους, ώστε να μπορούν να κάνουν σχόλια με τα δικά τους λόγια και να διατυπώνουν τις σκέψεις τους σε ένα οικείο περιβάλλον. Συνομιλήσαμε συνολικά με 110 εφήβους σε 10 ομάδες εστίασης που απαρτιζόνταν από 7 ως 19 άτομα (Πίνακας 8).

Για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων θα ακολουθήσουμε τις ημιστατικές προσεγγίσεις⁶² που αντιπροσωπεύονται από την ανάλυση περιεχομένου. Με τον όρο «ημιστατικές προσεγγίσεις» εννοούμε τις μεθόδους για τον προσδιορισμό της σχετικής σημασίας όρων και εννοιών χρησιμοποιώντας συχνότητες λέξεων ή φράσεων και διασυσχετίσεις. Οι ημιστατικές μέθοδοι βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στη μετατροπή των ποιοτικών δεδομένων σε ποσοτική μορφή.

Η ανάλυση περιεχομένου (content analysis) είναι μία μέθοδος δευτερογενούς ανάλυσης, η οποία μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, όπως ανάλυση κειμένων, συνεντεύξεων, εικόνων κλπ.⁶³ Στην προκειμένη περίπτωση έγινε ανάλυση του απομαγνητοφωνημένου κειμένου των συνεντεύξεων και του καταγεγραμμένου υλικού, όπως προέκυψε από τις απαντήσεις των εφήβων.

Για την ανάλυση των συνεντεύξεων απομαγνητοφωνήθηκε όλο το υλικό που συγκεντρώθηκε και στη συνέχεια κατηγοριοποιήθηκε βάσει των θεματικών κατηγοριών που προέκυψαν. Τα τελικά συμπεράσματα ομαδοποιήθηκαν σύμφωνα με τις κατηγορίες αυτές και στη συνέχεια συνοψίστηκαν στα σημαντικότερα σημεία τους.

⁶² Robson 2007, 544

⁶³ Ιωσηφίδης 2003, 62

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Στοιχεία από την ανάλυση των συνεντεύξεων

ΟΜΑΔΑ ΕΣΤΙΑΣΗΣ	ΑΤΟΜΑ
Δημόσιο σχολείο Αθήνας	19
Δημόσιο σχολείο Ψυχικού	10
Δημόσια σχολεία Χαλανδρίου	13
Δημόσιο σχολείο Ηλιούπολης	10
Δημόσιο σχολείο Περιστερίου	10
Δημόσια σχολεία Γουμένισσας και Δράμας	9
Δημόσιο σχολείο Γέρακα	11
Θεατρικές ομάδες	8
Ομάδα skating	7
Ιδιωτικό σχολείο Ν.Σμύρνης	13
Σύνολο	110

5.2 ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑ ΣΕ ΟΜΟΙΟΓΕΝΗ ΔΕΙΓΜΑΤΑ⁶⁴

Οι διάφοροι τύποι σχεδίων δειγματοληψίας συνήθως διαιρούνται σε αυτούς που βασίζονται σε δείγματα πιθανοτήτων (όπου η πιθανότητα της επιλογής κάθε αποκρινόμενου είναι γνωστή), και σε δείγματα που δεν είναι πιθανοτήτων (όπου η πιθανότητα δεν είναι γνωστή). Εμείς ακολουθήσαμε τη δειγματοληψία σε δείγμα όπου η πιθανότητα δεν ήταν γνωστή.

Κατά το σχεδιασμό της έρευνας έγινε επιλογή του «ανθρώπινου δείγματος» με το σύστημα της στρωματοποιημένης τυχαίας δειγματοληψίας. Αυτή ενέχει τη διάκριση του πληθυσμού σε έναν αριθμό από ομάδες ή στρώματα, όπου τα μέλη μιας ομάδας μοιράζονται έναν συγκεκριμένο χαρακτηριστικό

⁶⁴ Robson 2007, 310

ή χαρακτηριστικά. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι μαθητές στις ομάδες εστίασης είχαν ίδια ηλικία, φοιτούσαν στο ίδιο σχολείο, ανήκαν σε παρεμφερείς κοινωνικές ομάδες, έμεναν σε γειτονικές γεωγραφικά περιοχές και μοιράζονταν κοινές εμπειρίες από τις σχολικές τους επισκέψεις σε μουσεία.

Στη συνέχεια έγινε τυχαία δειγματοληψία μέσα στο στρώμα. Ο Robson⁶⁵ αναφέρει ότι σε μερικές περιστάσεις, η στρωματοποιημένη τυχαία δειγματοληψία μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική από την απλή τυχαία δειγματοληψία, υπό την έννοια ότι, για ένα δεδομένο μέγεθος δείγματος, οι μέσοι όροι των στρωματοποιημένων δειγμάτων είναι πιθανό να είναι εγγύτεροι στο μέσο όρο του πληθυσμού.

Ο τύπος του δείγματος περιλαμβάνει ομοιογενή δείγματα, που καλύπτουν ένα μικρό εύρος εφήβων με κοινό υπόβαθρο, θέση ή εμπειρία. Ο λόγος που επιλέξαμε τα ομοιογενή δείγματα για τις ομάδες εστίασης είναι για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας και για την προώθηση της ανταλλαγής ιδεών και εμπειριών. Οι ομοιογενείς ομάδες δίνουν μια αίσθηση ασφάλειας και μπορεί να έχουν σαν αποτέλεσμα την «ομαδική σκέψη» (αδιαμφισβήτητη ομοιότητα θέσεων ή απόψεων)⁶⁶.

5.3 ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Η ιδέα του «δείγματος» συνδέεται με αυτή του «πληθυσμού». Το δείγμα είναι μια επιλογή από τον πληθυσμό της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας (βόρεια και νότια προάστια, ανατολικά και δυτικά προάστια). Θέλαμε να συμπεριλάβουμε και δείγματα του πληθυσμού από την ευρύτερη περιοχή της Αττικής (δημόσιο σχολείο Γέρακα), για να συνομιλήσουμε με εφήβους

⁶⁵ Robson 2007, 311

⁶⁶ Brown 1999, 115

που ζουν έξω από το αστικό κέντρο και να διαπιστώσουμε κατά πόσο επιλέγουν να επισκέπτονται τα μουσεία της πρωτεύουσας.

Καθότι προέρχομαι από μία ακριτική περιοχή της Βόρειας Ελλάδας με πληθώρα τοπικών λαογραφικών μουσείων και συλλογών εμπνευσμένων κυρίως από άτομα με μεράκι και αγάπη για τον τόπο τους, επέκτεινα την έρευνά μου και σε μία ομάδα εφήβων από τη Γουμένισσα του Νομού Κιλκίς και από την πόλη της Δράμας για να διαπιστώσω αν ενδιαφέρονται για τα τοπικά μουσεία ή τα μουσεία της Θεσσαλονίκης.

Κατά τη συγκέντρωση του υλικού θεωρήσαμε πως η δειγματοληπτική έρευνα θα πρέπει να επεκταθεί και σε εφήβους που ασχολούνται συστηματικά με τις τέχνες και τα γράμματα και μπορούν σύμφωνα με τον Bourdieu να αποκωδικοποιήσουν το «μήνυμα»⁶⁷ του μουσείου, που είναι «η συλλογή, η μελέτη, η διατήρηση, η γνωστοποίηση και η έκθεση τεκμηρίων του ανθρώπινου πολιτισμού και περιβάλλοντος, με στόχο τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία»⁶⁸. Γι' αυτό και επιλέξαμε εφήβους που ασχολούνται με το θέατρο και ανήκουν σε θεατρικές ομάδες οργανώνοντας παραστάσεις.

Συνομίλησα με 97 μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου που παρακολουθούν μαθήματα σε δημόσια σχολεία, καθώς και με 13 μαθητές που φοιτούν σε ιδιωτικό σχολείο της Νέας Σμύρνης, για να τηρήσω σε μικρότερη κλίμακα την αναλογία του μαθητικού πληθυσμού δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων στην ελληνική περιφέρεια σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής⁶⁹ για το σχολικό έτος 2008-2009 σε Γυμνάσια και

⁶⁷ Σύμφωνα με τον Pierre Bourdieu η γλώσσα των μουσείων μιλιέται μόνο από ορισμένες ομάδες ανθρώπων που διαθέτουν ικανοποιητικό εκπαιδευτικό υπόβαθρο, ώστε να κατανοήσουν το μήνυμα του μουσείου.

⁶⁸ Σύμφωνα με τον επίσημο ορισμό του ICOM (International Council of Museums) (Ambrose and Paine, 1993, 8)

⁶⁹ Το Φεβρουάριο του 2011 η Ελληνική Στατιστική Αρχή έδωσε στη δημοσιότητα τα στοιχεία για το σχολικό έτος 2008-2009. Ο συνολικός μαθητικός πληθυσμός των Γενικών Λυκείων ήταν 241.598 μαθητές και από αυτούς οι 225.379 ήταν εγγεγραμμένοι σε δημόσια λύκεια και οι 16.219 σε

Λύκεια (547.621 μαθητές σε δημόσια σχολεία έναντι 35.292 μαθητών σε ιδιωτικά σχολεία).

Επίσης, θεωρήσαμε πως για να έχουμε ένα πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα εφήβων, θα έπρεπε να συνομιλήσουμε με άτομα που επιδίδονται σε δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται ως κατ' εξοχήν εφηβικές ή νεανικές από την κοινή γνώμη, όπως για παράδειγμα το skating. Γι' αυτό και επιδίωξα να οργανώσω μία ομάδα εστίασης από εφήβους που κάνουν skating έξω από ένα μουσειακό χώρο, όπως είναι το ΕΜΣΤ στο Ωδείο Αθηνών.

5.4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, οι συνεντεύξεις είχαν ημιδομημένη μορφή. Κάθε γκρουπ είχε άλλους κώδικες επικοινωνίας, πέρα από τα κοινά χαρακτηριστικά που διακρίνονται σε όλους του εφήβους, έτσι όπως αναλύθηκαν στο κεφάλαιο 1. Κρίνουμε λοιπόν σκόπιμο να αναλύσουμε ξεχωριστά τα δεδομένα από κάθε ομάδα εστίασης και να προχωρήσουμε αργότερα σε μία συγκριτική ανάλυση.

5.4.1 Δημόσιο σχολείο στο κέντρο της Αθήνας, 19 άτομα

«Περνάω καλά σε μουσεία, γιατί πάω με τους συμμαθητές μου ή τους φίλους μου. Αυτό είναι το μόνο καλό. Αλλιώς τα βαριέμαι».

Κώστας, 12 ετών.

Στο κέντρο της πρωτεύουσας διενεργήθηκε ομαδική συνέντευξη σε σχολική τάξη της Α' Γυμνασίου στο μάθημα της ιστορίας, παρουσία της καθηγήτριας.

ιδιωτικά. Στα Γυμνάσια της χώρας εγγεγραμμένοι ήταν συνολικά 341.315 μαθητές και από αυτούς οι 322.242 ήταν σε δημόσια και οι 19.073 σε ιδιωτικά Γυμνάσια.

Τα άτομα ήταν συνολικά 19, μεγάλος αριθμός συνεντευξιαζόμενων για τα δεδομένα της ποιοτικής έρευνας σε ομάδες εστίασης, αλλά ήταν μια δυσκολία που δεν μπορούσε να υπερκεραστεί, καθότι μού έδωσαν μόνο μία διδακτική ώρα για τη συνέντευξη και δεν έγινε αποδεκτό το αίτημά μου για δύο focus groups των 9 και 10 ατόμων.

Από τα 19 άτομα τα 13 ήταν αγόρια και μόλις 6 ήταν κορίτσια. Επίσης, δύο κορίτσια και 3 αγόρια ήταν παιδιά μεταναστών και δε μιλούσαν καλά τα ελληνικά ούτε καλά τα αγγλικά, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η επικοινωνία κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Οι μαθητές από το Γυμνάσιο της Αθήνας διανύουν την πρώτη εφηβεία, που ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι η απομάκρυνση από τους γονείς και η προσκόλληση με φίλους του ίδιου φύλου κατ' εξοχήν.

«Εγώ δεν είμαι φυσιολογικός άνθρωπος. Εμένα μου αρέσουν τα μουσεία. Μου αρέσει να πηγαίνω με τους συμμαθητές μου, γιατί μπορώ να σχολιάσω αυτά που βλέπω. Κάνουμε και κανένα αστείο. Ενώ με τους γονείς ντρεπόμαστε λίγο».

Φανή, 12 ετών.

- 7 άτομα (5 κορίτσια και δύο αγόρια) βρίσκουν τα μουσεία βαρετά.
- 15 άτομα (όλα τα κορίτσια και 9 αγόρια) συμμετείχαν σε εκπαιδευτικά προγράμματα σε μουσεία μόνο όταν ήταν στο Δημοτικό.
- 16 μαθητές επισκέπτονται τα μουσεία μόνο με το σχολείο, ενώ τρεις μαθητές τα επισκέπτονται και με μέλη της οικογένειάς τους.
- Κανένας έφηβος δεν έχει επισκεφτεί μουσείο στο εξωτερικό.
- Όλοι μου ανέφεραν ενδιαφέρουσες ή βαρετές επισκέψεις σε μουσεία. Το Μουσείο της Ακρόπολης (10 έφηβοι) και το Μουσείο Πειραμάτων (15 έφηβοι) ήταν στην πρώτη θέση των προτιμήσεών τους.

«Μου αρέσει να πηγαίνω σε μουσεία και το κάνω αρκετά συχνά. Προτιμώ βέβαια να πηγαίνω με τους φίλους μου, γιατί έχουμε μεγαλύτερη ελευθερία. Μου άρεσε πολύ το μουσείο της Ακρόπολης. Ακόμα περισσότερο όμως, μου άρεσε το μουσείο Πειραμάτων, γιατί ήμασταν δραστήριοι εκεί, κάναμε κάτι».
Γιώργος, 12 ετών.

Το μουσείο της Ακρόπολης υιοθέτησε κατά το σχολικό έτος 2010-2011 ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα με θέμα «Τα γλυπτά του Παρθενώνα»⁷⁰ που δεν το γνώριζε κανένα από τα παιδιά, ενώ το μουσείο Πειραμάτων⁷¹ έχει μια σειρά από βιωματικά και διαδραστικά εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές όλων των σχολικών βαθμίδων.

Μου ανέφεραν επίσης το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, το Ναυτικό Μουσείο, το Πολεμικό Μουσείο και το Νομισματικό Μουσείο.

Δυο παιδιά συμμετείχαν στην εκπαιδευτική δράση που διοργάνωσε το ΕΜΣΤ με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα των Μουσείων στις 18 Μαΐου και έκαναν bookcrossing.

«Είχε πολλή πλάκα. Περάσαμε φοβερά».

Γιάννης Α., 12 ετών.

«Έχω πάει κι εγώ στο ΕΜΣΤ για να κάνω bookcrossing με το Γιάννη και περάσαμε φοβερά».

Γιάννης Β., 12 ετών.

---

⁷⁰ Μουσείο Ακρόπολης (<http://www.theacropolismuseum.gr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 11/6/2011)

⁷¹ Μουσείο Πειραμάτων (<http://www.juniorsscience.gr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 11/6/2011)

Στην ερώτησή μου: *«Υπάρχει κάτι που δε σας ικανοποιεί ή σας λείπει κατά την επίσκεψή σας σε μουσειακούς χώρους;»* οι έφηβοι μου έδωσαν διάφορες απαντήσεις:

«Δεν έχω πάει κάπου που να έχω περάσει χάλια, αλλά όταν είσαι μικρός, σε πηγαίνουν από δω και από κει χωρίς να σε ρωτάνε αν θέλεις και στο τέλος βαριέσαι».

Ρούλα, 12 ετών.

«Γενικά μ' αρέσει όταν είμαι σε ένα μουσείο να το εξερευνώ μόνη μου και να μη μου λένε τι να κάνω. Οι ξεναγοί είναι πολύ βαρετοί».

Ελένη, 12 ετών.

«Δε μου αρέσουν τα μουσεία. Βαριέμαι και δεν περνάω καλά. Δεν καταλαβαίνω καλά τα ελληνικά».

Κίμπερλι, 12 ετών.

«Μου αρέσουν τα μουσεία, αλλά συνήθως με πάει η θεία μου που με ζαλίζει και δε με αφήνει μόνο μου να ανακαλύψω πράγματα».

Αλπερέν 12 χρ.

«Βλέπουμε συνέχεια τα ίδια και τα ίδια».

Δήμητρα 12 ετών.

«Τα μουσεία με συνδέουν με την ιστορία κι εγώ την ιστορία τη μισώ».

Στέφανι 12 ετών.

Ο Αλπερέν είχε έναν ενδιαφέροντα διάλογο με τη Ρούλα:

Αλπερέν: Οι ξεναγοί μάς έχουν σαν τα πρόβατα.

Ρούλα: Ναι, αλλά μας δίνουν και πληροφορίες για τα μουσεία, που χωρίς αυτές, εμείς μπορεί να μην ξέραμε τι βλέπαμε μπροστά μας.

Αλπερέν: Να μην ήταν τόσο βαρετοί, να τους ακούγαμε και να μαθαίναμε τις πληροφορίες που μας δίνουν. Τώρα κανείς δεν τους ακούει.

Στην ερώτησή μου: *«Τι θα θέλατε να κάνετε σε ένα μουσείο για να γίνει πιο ενδιαφέρουσα η παραμονή σας εκεί»* οι έφηβοι έκαναν μεταξύ τους ένα «συμβούλιο» για 5 λεπτά και όταν τελείωσαν, μού ανακοίνωσαν ότι θα ήθελαν να συμμετέχουν στην ξενάγηση. Πιο συγκεκριμένα, μου εξέφρασαν την επιθυμία τους να συμμετέχουν σε πρόγραμμα, όπου οι μαθητές να αναλαμβάνουν τη σκυτάλη της ξενάγησης. Πριν από κάθε κάθε μουσειακή επίσκεψη να γίνεται προεργασία στο σχολείο και μία ομάδα 5 μαθητών να αναλαμβάνει το ρόλο του ξεναγού.

Παρασκήνιο

Η παρουσία της καθηγήτριας στην αίθουσα σίγουρα επηρέασε τις απαντήσεις των εφήβων. Για παράδειγμα, δύο μαθήτριες (Δήμητρα και Στέφανι) δήλωσαν ότι μισούν την ιστορία, γι' αυτό και βαριούνται τα μουσεία. Στο τέλος της συνέντευξης, η καθηγήτρια μού είπε ότι εντυπωσιάστηκε, γιατί άκουσε δύο μαθητές με καταγωγή από την αλλοδαπή να μιλούν για πρώτη φορά στην τάξη (το Σάκο και την Κίμπερλι). Ο Αλπερέν ήταν ιδιαίτερα ενεργητικός στη συζήτηση και η Ρούλα διαπληκτίστηκε με τη Δήμητρα, επειδή γελούσε συνέχεια και διέκοπτε τη συνέντευξη.

Συμπέρασμα

Η εκπαιδευτική διαδικασία δεν μπορεί να είναι απομονωμένη από τη μουσειακή δράση. Οι έφηβοι επισκέπτονται τα μουσεία κατά κύριο λόγο με το σχολείο και στη συνείδησή τους δεν έχει περάσει ο όρος «εκπαιδευτικό πρόγραμμα». Επίσης, βασική παράμετρος είναι ότι κυρίως σε σχολεία στο κέντρο της Αθήνας υπάρχουν μεγάλα ποσοστά μαθητών των οποίων οι ρίζες

δεν είναι ελληνικές. Σε πολλά σχολεία μάλιστα αγγίζει και το 80%. Ο Στάθης Γκότσης, ιστορικός από το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, έθιξε αυτό το δεδομένο αναφέροντας τα εξής: *«Το διαφορετικό πληθαίνει και έχει σημασία ο τρόπος με τον οποίο το διαχειριζόμαστε σε επίπεδο δυναμικής της ομάδας. Το διαφορετικό ως πολιτισμική και θρησκευτική προέλευση. Αυτό από μόνο του προσθέτει άλλη μία παράμετρο που μπορεί να «μπλοκάρει» μία εκπαιδευτική δράση σε ένα μουσείο».*

5.4.2 Δημόσιο σχολείο στο Ψυχικό, 10 άτομα

«Δε μου αρέσουν τα μουσεία. Υπάρχουν άλλα πράγματα που μπορώ να κάνω πιο extreme από το να πάω σε ένα μουσείο, όπως το να παίξω μπάλα ή μπάσκετ και να βγω με τους φίλους μου. Ενώ στο μουσείο τι θα κάνω»;

Μάριος, 13 ετών

Η επόμενη ομάδα εστίασης οργανώθηκε στο Ψυχικό με 10 μαθητές της Β' Γυμνασίου που διανύουν την πρώτη εφηβεία. Τα αγόρια ήταν 6 και τα κορίτσια ήταν 4. Τα μέλη της ομάδας είχαν τελειώσει μόλις τις εξετάσεις του Ιουνίου και υπήρχε έντονα το αίσθημα της κόπωσης. Μου ζήτησαν να ολοκληρώσουμε όσο γίνεται πιο σύντομα τη συζήτηση για να επιστρέψουν στο σπίτι τους και να ξεκουραστούν.

- Έξι μαθητές δήλωσαν ότι βαριούνται τα μουσεία. Τρία αγόρια και τρία κορίτσια.
- 9 στους 10 μαθητές δεν έχουν επισκεφτεί μουσείο που να μην έχει αγάλματα.
- Οι μισοί μαθητές έχουν επισκεφτεί μουσεία και στο εξωτερικό.
- Οι μισοί μαθητές δεν έχουν συμμετάσχει σε εκπαιδευτικά προγράμματα από την περίοδο που πήγαιναν στο Δημοτικό.
- Όλοι οι μαθητές έχουν επισκεφτεί μουσεία μόνο με το σχολείο.

- Σε κανένα μαθητή δεν άρεσε η ιδέα από το σχολείο στο κέντρο της Αθήνας για την οργάνωση εκπαιδευτικού προγράμματος με τους μαθητές στο ρόλο της ξενάγησης.

Το μουσείο της Ακρόπολης είχε τα πρωτεία για μια ακόμα φορά, καθώς 8 στους 10 μαθητές μου ανέφεραν ότι το έχουν επισκεφτεί. Η Σάιντα μάλιστα ανέφερε ότι έχει φτηνό εισιτήριο πέρα από την εξαιρετική θέα της Ακρόπολης που το κάνει ελκυστικό στον κόσμο. Άλλα μουσεία που τέθηκαν επί χάρτου ήταν το Νομισματικό Μουσείο, το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά, το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο και το Μουσείο της μαντάμ Τισό στην Αγγλία.

«Είχα πάει στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Πειραιά και το βρήκα ενδιαφέρον. Δε μου αρέσει όμως, να ακούω τα ίδια και τα ίδια, όπως είχε συμβεί στο Νομισματικό Μουσείο.

Βαρέθηκα. Μέναμε σε ένα νόμισμα για 10 λεπτά και μετά πηγαίναμε σε ένα άλλο νόμισμα για άλλα 10 λεπτά. Μου άρεσε πιο πολύ το Μουσείο της Μαντάμ Τισό στην Αγγλία με τα κέρνα ομοιώματα και τους διάσημους. Με εντυπωσίασε».

Νέμεσις, 13 ετών.

Στο ερώτημά μου «*τι θα θέλατε να αλλάξετε σε ένα μουσείο*» ένας έφηβος έδωσε την αφοριστική απάντηση: «τα πάντα». Ωστόσο, αυτή την άποψη δεν ενστερνίστηκαν οι υπόλοιποι που ανέφεραν ότι δεν μπορούν να αλλάξουν κάτι σε ένα μουσείο, γιατί δεν έχουν τη γνώση για να το κάνουν.

Επαναδιατύπωσα την ερώτηση και τους ζήτησα να μου πουν τη θεματολογία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που θα ήθελαν να συμμετέχουν:

«Θα μου άρεσε να βλέπω ταινίες σε μουσεία. Μου αρέσει πολύ η εικόνα».

Βίκυ, 13 ετών.

«Μας αρέσει η τεχνολογία και η διασκέδαση. Θα ήθελα να είναι πιο διασκεδαστική η ξενάγηση ή τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Επίσης, θα ήθελα να συμμετέχω σε ένα παιχνίδι. Να παίξω ένα επιτραπέζιο για παράδειγμα ή να φτιάξω ένα παζλ».

Σάιντα, 13 ετών.

«Αν είχαν τα μουσεία ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα αθλητικού περιεχομένου ίσως και να έβλεπα τα αγάλματα με άλλο μάτι».

Μάριος, 13 ετών.

«Μου αρέσει πολύ ο αθλητισμός και η μόδα».

Ματίνα 13 ετών.

Ρώτησα τα παιδιά αν θα ήθελαν να συνδυάσουν ένα μάθημα στο σχολείο με την επίσκεψη σε ένα μουσείο. Ο μόνος που ήθελε να μου απαντήσει ήταν ο Αλέξανδρος, 13 ετών: *«Όχι, δεν το βρίσκω απαραίτητο. Αφού τα έχω δει στο βιβλίο, δε με ενδιαφέρει να τα δω και στο μουσείο. Εκεί θέλω να μάθω άλλα πράγματα».*

Παρασκήνιο

Ήταν μια ομάδα με πολλές ιδέες που τα παιδιά τις εξέφρασαν μετά από συζήτηση που έγινε μεταξύ τους, χωρίς τη δική μου «μεσολάβηση». Στην αρχή οι μαθητές ήταν αρκετά επιφυλακτικοί. Για παράδειγμα, όταν ο Μάριος ανέφερε ότι δεν του αρέσουν τα μουσεία, ο διπλανός του τον χτύπησε συνωμοτικά με τον αγκώνα του για να τον «επαναφέρει στην τάξη». Η Ματίνα πάλι του ανέφερε χαρακτηριστικά: *«Εδώ δεν κάνουμε μάθημα, λέμε αυτό που θέλουμε. Δε χρειάζεται να σκέφτεσαι ότι θα πεις κάτι σωστό ή λάθος».*

Συμπέρασμα

Οι νέοι έχουν την ανάγκη να διατυπώνουν τις σκέψεις τους ανεμπόδιστα, όποιες και αν είναι αυτές. Καθώς βιώνουν το μεταβατικό στάδιο από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση, εξωτερικεύουν με ρομαντική διάθεση τα συναισθήματά τους σε άτομα που τους εμπνέουν εμπιστοσύνη και αφοσιώνονται υπέρμετρα σε πρόσωπα και ιδέες που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της επικαιρότητας (γι' αυτό και μουσεία όπως αυτά της μαντάμ Τισό εντυπωσιάζουν τους εφήβους). Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί αναλαμβάνουν συνήθως το ρόλο του «διαμεσολαβητή» ανάμεσα στο σχολείο και το μουσείο. Από τις δηλώσεις των παιδιών καθίσταται αδήριτη η ανάγκη «επαναδιαπραγμάτευσης» της σχέσης των καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και των μουσειακών φορέων, για να γίνουν οι μουσειακές επισκέψεις πιο συχνές στις εφηβικές ηλικίες.

5.4.3 Δημόσια σχολεία Χαλανδρίου, 13 άτομα

«Όλα τα μουσεία έχουν να σου πουν μια ιστορία».

Ευαγγελία, 14 ετών.

13 έφηβοι 12-15 ετών συγκεντρώθηκαν στην επόμενη ομάδα εστίασης από διάφορα σχολεία του Χαλανδρίου. 12 κορίτσια και μόλις ένα αγόρι. Οι μαθητές ήταν εν μέσω της εξεταστικής περιόδου και συμμετείχαν στην ομάδα μετά από την εξέτασή τους στο μάθημα των μαθηματικών οι μαθητές της Α' Γυμνασίου, των Αγγλικών οι μαθητές της Β' Γυμνασίου και της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας οι μαθητές της Γ' Γυμνασίου. Στην ομάδα εστίασης που οργανώθηκε εξωσχολικά κατέφτασε και μία μαθήτρια της ΣΤ' Δημοτικού ηλικίας 12 ετών.

- 7 κορίτσια είπαν ότι βαριούνται τα μουσεία.
- 7 έφηβοι – 6 κορίτσια και το αγόρι – χαρακτήρισαν την ξενάγηση «βαρετή».
- 7 έφηβοι – 6 κορίτσια και το αγόρι – δήλωσαν ότι συμμετείχαν σε εκπαιδευτικά προγράμματα μόνο στο Δημοτικό.
- 6 μαθήτριες έχουν επισκεφτεί μουσεία και στο εξωτερικό.
- 8 μαθήτριες έχουν επισκεφτεί μουσεία μόνο με το σχολείο.
- Δύο μαθήτριες δήλωσαν ότι βρίσκουν ενδιαφέροντα τα εκπαιδευτικά προγράμματα μόνο σε μουσεία Φυσικής Ιστορίας.
- Δύο μαθήτριες δήλωσαν ότι δεν πηγαίνουν στα μουσεία, γιατί δεν τους αρέσει το μάθημα της ιστορίας.

«Νομίζω ότι ξέρω τι φταίει που δε μας αρέσουν τα μουσεία. Ο τρόπος που μας διδάσκουν την ιστορία στα σχολεία. Μας αναγκάζουν να τη μαθαίνουμε απέξω και μετά να τη λέμε παπαγαλία. Τη μαθαίνουμε για μια μέρα και μετά την ξεχνάμε. Έχουμε συνδυάσει τα μουσεία με την ιστορία».
Βασιλική, 15 ετών.

Η Ειρήνη, 13 ετών, μου είπε ότι είχε επισκεφτεί το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας και είχε περάσει πολύ δημιουργικά την ώρα της με τους συμμαθητές της από το Δημοτικό. Δεν είχε συμμετάσχει σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μουσείου, αλλά η ξενάγηση ήταν ιδιαίτερα διασκεδαστική. Η αδερφή της όμως, που είναι στην Α' Δημοτικού, είχε συμμετάσχει φέτος σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μουσείου για την ιστορία των δεινοσαύρων⁷². Γύρισε στο σπίτι κατενθουσιασμένη και θα ήθελε πολύ ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα τέτοιου τύπου και για τα παιδιά της δικής της ηλικίας. Η Εύη πάλι, 14 ετών, ανέφερε το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στο Μαρούσι. Δε

⁷² «Το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας καλεί για 3η συνεχή χρονιά όλους τους μικρούς παλαιοντολόγους να ταξιδέψουν με τη μηχανή του χρόνου εκατομμύρια χρόνια πίσω, στον Μεσοζωικό Αιώνα, ακολουθώντας τα ίχνη των δεινοσαύρων». Για μαθητές νηπιαγωγείου, Α' και Β' Δημοτικού. (<http://www.gnhm.gr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

γνώριζε τα εκπαιδευτικά του προγράμματα, αλλά της άρεσαν πολύ τα εκθέματα και πηγαίνει τακτικά με τις φίλες της, γιατί θα ήθελε να ασχοληθεί με την παλαιοντολογία.

«Εμένα μου άρεσε το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στο Μαρούσι⁷³. Δε χρειάζεται να ξέρεις την ιστορία για να πας. Τη μαθαίνεις εκεί».

Εύη, 14 ετών.

Άλλα μουσεία που ανέφεραν ήταν το Μουσείο Αβέρωφ και το Μουσείο της Ακρόπολης. Η συζήτηση επεκτάθηκε σε μεγάλο βαθμό στο θέμα της ξενάγησης μετά από την ερώτησή μου σχετικά με το τι θα ήθελαν να αλλάξουν σε ένα μουσείο. Μεταξύ άλλων ανέφεραν τα παρακάτω:

«Θα ήθελα να βλέπω πιο εκπαιδευμένους ξεναγούς. Συνήθως όταν πάμε στα μουσεία, μας ξεναγούν οι καθηγητές μας ή δε μας ξεναγεί κανείς».

Ευαγγελία, 14 ετών.

«Έχω πάει σε μουσεία που δεν είχε ξεναγούς και δεν ξέραμε τι ήταν αυτά που βλέπαμε».

Εύη, 14 ετών.

«Βαριέμαι πολύ τους ξεναγούς. Λένε πολλά πράγματα και στο τέλος βαριέσαι. Ίσως αν έλεγαν λιγότερα, να ήμασταν κι εμείς περισσότερο προσεχτικοί. Εμένα μου αρέσει να πηγαίνω σε μουσεία, αλλά τις περισσότερες φορές έχει ξεναγούς».

Μαίρη, 15ετών.

---

⁷³ Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Δήμου Αμαρουσίου (<http://www.mfida.gr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 15/6/2011)

«Οι ξεναγοί είναι πολύ βαρετοί. Κι εκτός αυτού μας λένε και πού να πηγαίνουμε. Δε θέλω να μου λένε πού να πηγαίνω».

Αργύρης, 14 ετών.

«Θα μπορούσε να υπάρχει αυτόματη ξενάγηση. Δηλαδή, αυτά τα ειδικά ακουστικά που ο καθένας επιλέγει τι θέλει να ακούσει πατώντας ένα κουμπί».

Ειρήνη, 13 ετών.

Μια από τις ερωτήσεις μου ήταν *αν θα ήθελαν να συνδυάσουν ένα σχολικό μάθημα με την επίσκεψη σε ένα μουσείο* και μια παράλληλη εκπαιδευτική δράση. Τα παιδιά έδωσαν μια ενδιαφέρουσα απάντηση την οποία παραθέτω αυτούσια:

Βασιλική: Ναι, το έχουμε κάνει.

Μαίρη: Ναι, αλλά τη φορά που το κάναμε οι καθηγητές ήταν έξω από το μουσείο, έπιναν καφέ και κάπνιζαν τσιγάρο. Δεν ήταν μαζί μας. Και οι ξεναγοί ήταν στον κόσμο τους.

Βασιλική: Δεν μπορούσαν να μας ελέγξουν με τίποτα. Γι' αυτό δε μας αρέσουν τα μουσεία.

Στην ερώτησή μου *αν θα ήθελαν να αναλαμβάνουν οι ίδιοι οι μαθητές την ξενάγηση των συμμαθητών τους*, οι περισσότεροι μου απάντησαν όχι.

Η Μαρία, 14 ετών, έδωσε μια άλλη διάσταση στο θέμα της συμμετοχής των εφήβων σε εκπαιδευτικά προγράμματα ή της επίσκεψής τους σε μουσεία αυτόνομα, εκτός των σχολικών ωρών διδασκαλίας:

«Θα ήθελα να μπορώ να παίρνω τους φίλους μου και να πηγαίνω στα μουσεία που μου αρέσουν, αλλά δεν μπορώ γιατί λίγα έχουν κοντά τους το μετρό. Οι γονείς μου δε με αφήνουν να κυκλοφορώ με άλλο μέσο στην Αθήνα».

Μαρία, 14 ετών.

Το μοναδικό αγόρι πάλι, ο Αργύρης, 14 ετών, είπε χαρακτηριστικά: *«Το σχολείο μας δεν οργανώνει και πολλές εκπαιδευτικές εκδρομές στα μουσεία. Και στα μουσεία που μας πηγαίνουν η είσοδος δεν είναι δωρεάν. Υπάρχουν παιδιά που δεν έρχονται, γιατί δεν τους δίνουν οι γονείς τους τα χρήματα».*

Τι θα πρότειναν όμως οι μαθητές για να γίνουν τα μουσεία πιο προστά σε παιδιά της ηλικίας τους;

«Μπορούν να μας δίνουν ένα φυλλάδιο ή να μας βάζουν να βλέπουμε ένα βίντεο με τα σημαντικότερα εκθέματα του μουσείου και από κει και πέρα να μας αφήνουν εμάς να επιλέξουμε τι θα δούμε. Χωρίς να μας λέει κανείς: ελάτε από εδώ, μην κάνετε αυτό, πηγαίνετε από εκεί, ακολουθείστε με».
Αργύρης 14 χρ.

«Στο τέλος της ξενάγησης μπορούμε να συζητάμε αυτά που είδαμε ή να κάνουμε ένα έργο τέχνης. Για παράδειγμα, στο σχολείο μου κάναμε γραπτές εργασίες μετά την επίσκεψή μας στο μουσείο της Ακρόπολης και όσοι ήθελαν έκαναν μία κατασκευή. Δε θα ήταν πολύ πιο ωραίο αυτά να τα παρουσιάζαμε στο μουσείο και όχι στη σχολική αίθουσα»;
Μαίρη, 13 ετών.

«Θα ήθελα να μπορώ να ακουμπήσω τα εκθέματα, όπως σε ένα μουσείο της Αμερικής, που είχε μια αίθουσα ορυκτών που παίρναμε τα εκθέματα και συμμετείχαμε σε διαδραστικά

*παιχνίδια. Σε αυτό το μουσείο είχε κι ένα δωμάτιο με
πεταλούδες, που πετούσαν ελεύθερες».*

Ειρήνη, 13 ετών.

*«Βασικά λατρεύω να επισκέπτομαι μουσεία, αλλά από κάποια
στιγμή και μετά κουράζομαι, δεν επικοινωνώ με το
περιβάλλον και δεν ξέρω τι μου γίνεται. Θα προτιμούσα να
ήταν λίγο πιο μικρά. Κι ας ήταν πιο πολλά, δε θα με πείραζε.
Θα τα επισκεπτόμουν όλα».*

Δωράνθη, 12 ετών (μαθήτρια της ΣΤ' Δημοτικού).

Η Δωράνθη επίσης, εξέφρασε την επιθυμία να είναι τα ελληνικά μουσεία δωρεάν στους Έλληνες.

Παρασκήνιο

Οι μαθητές ήθελαν επιπλέον χρόνο για τη συζήτησή μας, που κράτησε περίπου μισή ώρα. Δυστυχώς δε διέθετα άλλο χρόνο και μού εξέφρασαν την επιθυμία τους να ξαναβρεθούμε για να συζητήσουμε εκτενέστερα το θέμα. Τα κορίτσια μού είπαν ότι ο Αργύρης δεν ήθελε να έρθει, γιατί ντρεπόταν να είναι το μοναδικό αγόρι ανάμεσα σε τόσα κορίτσια. Επίσης, μού ανέφεραν ότι στην τάξη δε σηκώνει το χέρι του και δε συμμετέχει ποτέ στο μάθημα.

Συμπέρασμα

Για μια ακόμα φορά καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η εκπαιδευτική διαδικασία επηρεάζει την αντιμετώπιση των εφήβων απέναντι στα μουσεία. Ο εκπαιδευτικός έχει την ιδέα να συγκεράσει το μάθημα με τη μουσειακή επίσκεψη και στη συνέχεια αδυνατεί να την υποστηρίξει. Οι έφηβοι το αντιλαμβάνονται και αντιδρούν... αδιαφορώντας. Σε συνδυασμό μάλιστα με μια αρνητική μουσειακή εμπειρία λόγω κακοδιαχείρισης ή απουσίας των υπεύθυνων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και το αποτέλεσμα είναι η απομάκρυνση από τους μουσειακούς χώρους.

5.4.4 Δημόσιο σχολείο Ηλιούπολης, 10 άτομα

«Εμένα δε μου αρέσει που μας πάνε συνέχεια σε μουσεία με αρχαία. Εντάξει, η Ελλάδα έχει πλούσιο πολιτισμό, αλλά ο πολιτισμός της δεν είναι μόνο τα αρχαία».

Άννα, 15 ετών.

Οκτώ κορίτσια και δύο αγόρια ήταν οι μαθητές που συμμετείχαν σε δημόσιο σχολείο της Ηλιούπολης από τη Α' και την Γ' Γυμνασίου.

- 6 κορίτσια και τα δύο αγόρια είπαν ότι βαριούνται τα μουσεία.
- Όλοι οι μαθητές μίλησαν για βαρετή ξενάγηση.
- Όλοι οι μαθητές δήλωσαν ότι συμμετείχαν σε εκπαιδευτικά προγράμματα μόνο στο Δημοτικό.
- Δύο μαθήτριες έχουν επισκεφτεί μουσεία και στο εξωτερικό.
- Όλοι οι μαθητές έχουν επισκεφτεί μουσεία μόνο με το σχολείο.
- Όλοι οι μαθητές δήλωσαν ότι δεν έχουν καθόλου ελεύθερο χρόνο.
- Κανένας μαθητής δεν έχει επισκεφτεί μουσείο σύγχρονης τέχνης.

Για πρώτη φορά σε ομάδα εστίασης αναφέρθηκε το θέμα του ελεύθερου χρόνου. Τα παιδιά δήλωσαν ότι δεν έχουν ελεύθερο χρόνο λόγω του φόρτου των μαθημάτων και γι' αυτό δεν επισκέπτονται τα μουσεία. Όταν έθεσα το ερώτημα: *«Αν είχατε ελεύθερο χρόνο πώς θα τον διαχειριζόσασταν»*, οι έφηβοι έδωσαν διάφορες απαντήσεις μεταξύ των οποίων ήταν οι βόλτες, το μπάσκετ, το skating, ο χορός. Επαναδιατύπωσα την ερώτηση: *«Θα πηγαίνατε σε ένα μουσείο αν είχατε ελεύθερο χρόνο»*. Η απάντηση από όλα τα παιδιά ήταν όχι.

Μου ανέφεραν ότι έχουν επισκεφτεί το Μουσείο της Ακρόπολης, το Μουσείο των Κέρινων Ομοιωμάτων στα Ιωάννινα και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, χωρίς να εκφράζουν θετική ή αρνητική άποψη.

Εκτός από την απουσία ελεύθερου χρόνου, οι μαθητές υποστήριξαν ότι δεν πηγαίνουν στα μουσεία, γιατί δεν οργανώνονται εκπαιδευτικές εκδρομές από το σχολείο. *Θα πήγαιναν βόλτα με τους φίλους τους ή την οικογένειά τους σε ένα μουσείο, αν είχαν ακούσει θετικά σχόλια.* Η απάντησή του Κώστα, 15 ετών, ήταν αφοπλιστική:

«Όταν μιλάμε μεταξύ μας δε μιλάμε για μουσεία. Θα πούμε για την ταινία που θα πάμε να δούμε ή για το τραγούδι που κυκλοφόρησε στο διαδίκτυο».

Και ακολούθησε μια ενδιαφέρουσα συνομιλία ανάμεσα στους μαθητές:

Γιάννης (15 ετών): Έχω να πατήσω δύο χρόνια σε μουσείο.

Ιφιγένεια (15 ετών): Αφού πήγαμε στο μουσείο της Ακρόπολης.

Κώστας (15 ετών): Αυτό δε μετράει. Εκεί πήγαμε με το σχολείο. Με το σχολείο πας αναγκαστικά. Αν μπορούσαμε να μην πάμε, δε θα πηγαίναμε.

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης οι έφηβοι είχαν μία συζήτηση σχετικά με τη διαχείριση του αρχαίου πολιτισμού από τα ιστορικά και τα αρχαιολογικά μουσεία. Υπήρξαν πολλές διαφωνίες, ωστόσο όλοι συμφώνησαν ότι μουσεία με αρχαιολογικούς θησαυρούς δεν είναι ελκυστικά σε άτομα της ηλικίας τους. Η απορία μου ήταν αν έχουν επισκεφτεί μουσεία σύγχρονης τέχνης. Όλοι μου απάντησαν αρνητικά. Η Άννα, 15 ετών, εξέφρασε μια διαφορετική άποψη: *«Σε αυτά τα μουσεία γίνονται εκθέσεις, αλλά δεν κρατούν πολλές μέρες και έτσι δεν προλαβαίνουμε να πάμε».*

Το επόμενο στάδιο της ομαδικής συνέντευξης ήταν να διατυπώσουν τις προτάσεις τους. Οι έφηβοι είπαν τα εξής:

«Θα μου άρεσε να ακούω μουσική σε ένα μουσείο, αλλά δε νομίζω ότι θα ταίριαζε γενικά. Εκτός και αν το μουσείο είναι σύγχρονης τέχνης».

Χριστιάνα, 13 ετών.

«Θα μου άρεσε να βλέπω ταινίες σε ένα μουσείο. Ειδικά αν είναι 3D. Έτσι θα νιώθουμε ότι είμαστε μέσα στο χώρο και όχι έξω από αυτόν».

Γιωργία, 13 ετών.

«Θα ήθελα να πάω σε ένα μουσείο που να ασχολείται με θέματα που με ενδιαφέρουν, όπως για παράδειγμα με τον αθλητισμό».

Μαριλένα, 13 ετών.

Παρασκήνιο

Ήταν μια ομάδα με έντονες συγκρούσεις. Η Άννα εξέφραζε επίμονα απόψεις διαφορετικές από αυτές που εξέφραζε η υπόλοιπη ομάδα, με αποτέλεσμα να προκαλούνται συνεχώς διαπληκτισμοί μεταξύ τους. Δύο φορές η συζήτηση κινδύνεψε με επιθέσεις σε προσωπικό επίπεδο. Η Γιωργία έπαιξε το ρόλο του ισορροπιστή πέρα από τη δική μου μεσολάβηση λέγοντας ότι ο καθένας έχει τη γνώμη του και διατηρεί το δικαίωμα να την εκφράζει σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Συμπέρασμα

Ποιο ρόλο θα μπορούσαν να παίξουν τα μουσεία ώστε να αντιστρέψουν την άρνηση των εφήβων απέναντι σε κάθε είδους εκθεσιακούς ή μουσειακούς χώρους; Σε συνομιλία μου με υπεύθυνο εκπαιδευτικών προγραμμάτων μουσείου της Αθήνας, ειπώθηκε ότι οι έφηβοι μπορεί να μην πηγαίνουν στα μουσεία, αλλά μεγαλώνοντας και περνώντας το εφηβικό στάδιο, ωριμάζουν

και πλέον ως ενήλικες επιλέγουν τα μουσεία για την προσωπική τους επιμόρφωση ή ψυχαγωγία.

5.4.5. Δημόσιο σχολείο Περιστερίου, 10 άτομα

«Αν θέλω να μάθω κάτι παραπάνω, δε χρειάζεται να πάω σε μουσεία... μπαίνω στο ίντερνετ».

Μάκης, 15 ετών.

Σε δημόσιο σχολείο του Περιστερίου συνάντησα 5 αγόρια και 5 κορίτσια της Γ' Γυμνασίου, που μόλις είχαν τελειώσει τις εξετάσεις των Αρχαίων Ελληνικών. Η πρώτη ερώτηση που μου έθεσαν ήταν: *«Πότε μπορούμε να φύγουμε»;* Η συνέντευξη δεν κράτησε πάνω από μισή ώρα. Τα παιδιά σε αυτή την ηλικία διανύουν τη μέση εφηβεία, που κύρια χαρακτηριστικά της είναι το ενδιαφέρον για ετερόφυλες σχέσεις και το κύρος ανάμεσα στους φίλους.

- Όλα τα αγόρια είπαν ότι βαριούνται τα μουσεία.
- Όλοι οι μαθητές μίλησαν για βαρετή ξενάγηση.
- Όλοι οι μαθητές δήλωσαν ότι συμμετείχαν σε εκπαιδευτικά προγράμματα μόνο στο Δημοτικό.
- Κανένας μαθητής δεν έχει ταξιδέψει στο εξωτερικό.
- Όλοι οι μαθητές έχουν επισκεφτεί μουσεία μόνο με το σχολείο.
- 8 στα 10 παιδιά (4 αγόρια και 4 κορίτσια) έχουν πάει στο μουσείο της Ακρόπολης.

Το μουσείο της Ακρόπολης ήταν στην κορυφή των μουσείων που έχουν επισκεφτεί οι έφηβοι με το σχολείο. Η Άννα, 15 ετών δήλωσε ότι της έκανε εντύπωση η ωραία διακόσμηση και κάποια κορίτσια είπαν μεταξύ τους ότι ξεχώρισαν τη θέα. Ο Μάκης πάλι, 15 ετών, είπε αστειευόμενος ότι αυτό που

του άρεσε περισσότερο στο μουσείο της Ακρόπολης ήταν τα κορίτσια από τα άλλα σχολεία.

Η Λαμπρινή είχε μια διαφορετική άποψη για το μουσείο της Ακρόπολης, αλλά και για το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, που το ανέφερε ως το «μουσείο με τις στολές στην Πλάκα».

«Δε μου άρεσε το μουσείο της Ακρόπολης, γιατί πολλά έργα δεν ήταν αρχαία, αλλά κατασκευασμένα από γύψο. Μου άρεσε το μουσείο με τις στολές στην Πλάκα, γιατί είχε παλιά αντικείμενα από την παλιά Αθήνα. Μου άρεσε έτσι όπως ήταν τοποθετημένα. Ήταν να σα βρίσκεσαι σε άλλη εποχή, όπως στην Κατοχή».

Λαμπρινή, 15 ετών.

Ο Στάθης, 15 ετών, αποδείχθηκε φίλος του skate.

«Έχει μουσεία για το skating στο εξωτερικό, κυρίως σε χώρες που έχει αναπτυχθεί περισσότερο, όπως για παράδειγμα στη Γερμανία. Αν γινόταν τέτοιο μουσείο στην Αθήνα, σίγουρα θα ήθελα να συμμετέχω».

Ο Στέργιος πάλι, 15 ετών, θα ήθελε να επισκεφτεί το Ελληνικό Μουσείο Αυτοκινήτου στο κέντρο της Αθήνας.

Στην ερώτησή μου «*τι θα θέλατε να κάνετε σε ένα μουσείο κατά τη διάρκεια μιας εκπαιδευτικής δράσης*» η Άννα μίλησε για το Μουσείο Επιστήμης στο Λονδίνο που προβάλλει ταινίες σε 3D. Ο Μάκης τής απάντησε πως αυτό δεν είναι μουσείο, είναι σινεμά. Πρόσθεσε επίσης, ότι τώρα δεν υπάρχουν λεφτά για τέτοια ταξίδια και να τα βγάλει από το μυαλό της.

Άλλες δύο μαθήτριες διατύπωσαν τα εξής:

«Θα ήθελα να προτείνω να φτιάξουν εδώ στην Αθήνα ένα μουσείο Μόδας. Υπάρχουν τέτοια μουσεία στο εξωτερικό»!

Μαρίνα, 15 ετών.

«Μου αρέσει πολύ η μουσική και ο χορός. Δε θα ταίριαζε όμως στα μουσεία η μουσική, γι' αυτό και τα βαριόμαστε».

Μαρία, 15 ετών.

Ανέφερα στη Μαρία, ότι το Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων οργανώνει τμήματα εκμάθησης μουσικών οργάνων και η ερώτησή της ήταν αν πρέπει να πληρώνεις. Όταν απάντησα ναι, είπε ότι δε θα μπορούσε να τα παρακολουθήσει.

Παρασκήνιο

Δυσκολεύτηκα πολύ κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης συνέντευξης, γιατί την ώρα που μιλούσε ένας έφηβος, οι υπόλοιποι μιλούσαν μεταξύ τους. Ο Μάκης, ο Στάθης και ο Δημήτρης δημιουργούσαν αναστάτωση στην ομάδα, με αποτέλεσμα να ζητήσω από το Στάθη να με «βοηθήσει» στην έρευνά μου, κρατώντας το μαγνητοφωνάκι σα μικρόφωνο και να το φέρνει κοντά στο στόμα των παιδιών που μιλούσαν. Αυτό φαίνεται πως απέδωσε και στο τέλος ο Στάθης συμμετείχε ενεργά στη συζήτηση. Ο Μάκης μπροστά στα υπόλοιπα παιδιά ήταν υπερκινητικός και σε αρκετές περιπτώσεις προκλητικός με τα σχόλια και το χιούμορ του, ενώ σε κατ' ιδίαν συνομιλία μας μετά το τέλος της συνέντευξης ήταν μελίχιος και ευπροσήγορος.

Συμπέρασμα

Ο Στάθης είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα έφηβου που αλλάζει τρόπο συμπεριφοράς μέσω της συμμετοχής και της διάδρασης με το αίσθημα ότι προσφέρει και αυτός τις υπηρεσίες του για τη «διευκόλυνση» της ομάδας.

Σύγχρονα μουσεία που ασχολούνται με θέματα που δεν άπτονται ιστορικών ή αρχαιολογικών αναζητήσεων, αλλά καταναλωτικών ή άλλων αθλητικών δραστηριοτήτων, όπως το Μουσείο Skating, το Μουσείο Αυτοκινήτων ή ένα Μουσείο Μόδας φαίνεται ότι προσελκύουν πολύ περισσότερο το ενδιαφέρον των εφήβων. Επίσης, υπάρχει μια συγκεκριμένη άποψη για το τι είναι μουσείο και τι μπορείς να κάνεις μέσα σε αυτό, όπως φαίνεται από την άποψη του Μάκη για την προβολή ταινίας 3D ή της Μαρίας που θα ήθελε να ακούει ή να παίζει μουσική σε μουσειακούς χώρους.

5.4.6 Δημόσια σχολεία Γουμένισσας και Δράμας, 9 άτομα

«Δεν είμαι σε θέση να προτείνω εκπαιδευτικά προγράμματα, γιατί γνωρίζω πάνω από όλα από τον εαυτό μου πως οι νέοι στην ηλικία μου δε θα προτιμούσαν ένα ενδιαφέρον μουσείο - ανάλογα με το γούστο τους - από ένα κλαμπ».

Μαρίνα, 17 ετών.

Η επόμενη ομάδα εστίασης διοργανώθηκε στη Γουμένισσα του Νομού Κιλκίς⁷⁴, για να δούμε πώς αντιμετωπίζουν παιδιά της επαρχίας τις εκπαιδευτικές εκδρομές σε μουσεία, καθώς οι περισσότερες καταλήγουν σε μουσεία της Θεσσαλονίκης. Το γκρουπ αποτελούνταν από 5 εφήβους της Β' Λυκείου, έναν έφηβο της Α' Λυκείου και 3 εφήβους της Α' Γυμνασίου, 5 αγόρια και ένα κορίτσι από το Λύκειο Γουμένισσας και δύο κορίτσια και ένα αγόρι από Γυμνάσιο της Δράμας. Είναι η μοναδική ομάδα εστίασης που υπάρχουν εκπρόσωποι για από τα τρία στάδια της εφηβείας (πρώτη, μέση και τελική).

Η συζήτηση αποδείχτηκε ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, γιατί και τα έξι παιδιά του Λυκείου δήλωσαν ότι βαριούνται τις μουσειακές επισκέψεις, εν

⁷⁴ Η Γουμένισσα είναι κωμόπολη του Νομού Κιλκίς και ανήκει στο δήμο Παιονίας με πρωτεύουσα το Πολύκαστρο. Έχει συνολικά 6.000 κατοίκους και βρίσκεται 75 χμ. ΒΔ της Θεσσαλονίκης.

αντιθέσει με τα παιδιά του Γυμνασίου που δήλωσαν ότι τους αρέσει, γιατί μαθαίνουν πράγματα για τον πολιτισμό και την ιστορία.

- Κανένας μαθητής δε μίλησε για έλλειψη ελεύθερου χρόνου που αποτρέπει την επίσκεψη σε μουσείο.
- Κανένας μαθητής δε γνώριζε τον όρο «εκπαιδευτικό πρόγραμμα».
- 8 στους 9 μαθητές μίλησαν για βαρετή ξενάγηση.
- Όλοι οι μαθητές έχουν επισκεφτεί μουσεία μόνο με το σχολείο.
- 5 μαθητές Λυκείου και ένας μαθητής Γυμνασίου βρίσκουν ελκυστικά μόνο τα μουσεία με τεχνικά και τεχνολογικά επιτεύγματα.
- Όλοι οι μαθητές βρίσκουν ελκυστικά τα μουσεία αυτοκινήτων.
- Οι μαθητές του Λυκείου θεωρούν τα περισσότερα μουσεία απρόσιτα σε άτομα της ηλικίας τους.
- Οι μαθητές του Γυμνασίου θα επιθυμούσαν συχνότερες επισκέψεις σε μουσεία με το σχολείο τους.

Η συζήτηση επικεντρώθηκε αρκετά στο θέμα της ξενάγησης στα μουσεία:

«Θα ήθελα να βλέπω νεαρά άτομα στην ξενάγηση και όχι μεσήλικες».

Ανέστης, 17 ετών.

«Έχω αντίθετη γνώμη με τον Ανέστη, γιατί πιστεύω πως οι νεότεροι σε ηλικία ξεναγοί δεν έχουν τις ίδιες γνώσεις και τις ίδιες εμπειρίες στα συγκεκριμένα θέματα σε σχέση με τους μεσήλικες, όπως τους αποκαλεί».

Μαρίνα, 17 ετών.

«Αυτό που μου αρέσει περισσότερο σε ένα μουσείο είναι να βλέπω εκθέματα που μας (με) ενδιαφέρουν και να μας τα ερμηνεύει ο-η ξεναγός ώστε να καταλαβαίνουμε περί τίνος πρόκειται».

Βαγγέλης, 16 ετών.

«Εγώ πάλι, ακούω τον ξεναγό να περιγράφει και να σχολιάζει τα εκθέματα μόνο και μόνο για να περάσει ο χρόνος, γιατί αλλιώς δεν περνάει με τίποτα».

Χρήστος Ζ., 17 ετών.

«Επίσης, αυτό που με νευριάζει απίστευτα είναι πως χρειάζεται σίγουρα ένας ξεναγός, διότι βλέπεις κάποιες ορολογίες στις λεζάντες που δεν είσαι αναγκασμένος να τις γνωρίζεις. Δε μου φαίνεται σωστό να έχεις μια λεζάντα που να γράφει απλά την ονομασία και τη χρονολογία. Γράψε και κάτι παραπάνω... όπως πού ανήκει, ποια είναι η ιστορία του».

Μαρίνα, 17 ετών.

«Μου έχει τύχει να μην υπάρχει ξεναγός, αλλά ούτε και καρτελάκια στα εκθέματα».

Αναστασία, 13 ετών.

«Θα προτιμούσα οι μουσειακοί χώροι να έχουν περισσότερους ξεναγούς και βοηθούς και λιγότερες ενημερωτικές καρτέλες».

Ζωή, 13 ετών.

Στην πορεία της συζήτησης το θέμα που απασχόλησε τα παιδιά ήταν το θέμα της φωτογράφισης μέσα στα μουσεία:

«Θα ήθελα να βλέπω τα εκθέματα, να τα σχολιάζω με τον-την ξεναγό μου και να βγαίνω και καμιά φωτογραφία».

Χρήστος Ζ., 17 ετών.

«Γενικά αυτό που λείπει από τα μουσεία είναι ο νέος κόσμος που δεν ενδιαφέρεται και με το δίκιο του. Για παράδειγμα, όταν πηγαίνεις σε ένα μουσείο, με το παραμικρό που θα κάνεις πιθανότατα να σε κάνουν παρατήρηση ακόμα και αν πας να βγάλεις φωτογραφία».

Βαγγέλης, 17 ετών.

«Φωτογραφίες δε γίνεται να βγάλεις στα μουσεία, γιατί καταστρέφονται τα εκθέματα. Είναι λογικό να μην μπορείς να βγάλεις φωτογραφίες με φλας».

Χρήστος, 17 ετών.

«Εμένα πάντως δε μου αρέσει να μη με αφήνουν να βγάλω φωτογραφίες και να αναγκάζομαι να αγοράζω έτοιμες».

Πάρης, 13 ετών.

Οι μαθητές του Λυκείου θεωρούν πως τα μουσεία δεν έχουν να «πουν» κάτι σε παιδιά της ηλικίας τους.

«Υπάρχει υπερβολική σοβαρότητα, κάτι εντελώς ψεύτικο που δε σε αφήνει να είσαι ο εαυτός σου».

Ανέστης, 17 ετών.

«Θα πήγαινα σε μουσεία μόνο αν είχε γυμνές γυναίκες».

Χρήστος Σ., 17 ετών.

«Τα μουσεία δε νομίζω να μπορέσουν να γίνουν ποτέ προσιτά στην πλειοψηφία των εφήβων, διότι αναφέρονται σε θέματα

του αρχαίου πολιτισμού κατ' εξοχήν, ενώ σε μας αρέσουν άλλα πράγματα».

Χρήστος Δ., 17 ετών.

«Δε με ικανοποιεί τίποτα, πιστεύω πως υπάρχει υπερβολική ησυχία, η οποία στο τέλος καταντάει βαρετή και σπαστική».

Χρήστος Ζ., 17 ετών.

Τα μουσεία που ανέφεραν ότι έχουν επισκεφτεί και τους έχουν κάνει εντύπωση, χωρίς να είναι σίγουροι για το αν συμμετείχαν σε κάποια εκπαιδευτική δράση ή όχι, είναι το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, το Λαογραφικό Μουσείο της Γουμένισσας, το Λαογραφικό Μουσείο της Δράμας (οι μαθητές της Δράμας δήλωσαν ότι τους αρέσει πολύ, αλλά μετά από την τρίτη επίσκεψη γίνεται «βαρετό»), το Μουσείο της Ακρόπολης στην Αθήνα (που δεν τους άρεσε καθόλου, γιατί το βρήκαν ιδιαίτερα γκριζό), και το Πάρκο Δεινοσαύρων στο Ωραιόκαστρο Θεσσαλονίκης. Επίσης, δύο μαθητές Λυκείου εξέφρασαν την επιθυμία τους να επισκεφτούν το Μουσείο Τεχνολογίας στη Θεσσαλονίκη «Νόηση». Οι άλλοι 7 μαθητές δήλωσαν πως δε γνωρίζουν την ύπαρξή του.

Στην καθιερωμένη ερώτηση για τις δραστηριότητες που θα ήθελαν να κάνουν σε ένα μουσείο για να θεωρήσουν ότι έχουν αποκομίσει γνώσεις μέσα από έναν διασκεδαστικό τρόπο, οι απαντήσεις συνοπτικά ήταν οι εξής:

«Αν το μουσείο έχει εκθέματα που μας κινούν το ενδιαφέρον, δε νομίζω ότι χρειάζονται οι παράλληλες δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα μουσεία αθλητισμού, τεχνολογίας ή εξέλιξης του ανθρώπου».

Ανέστης, 17 ετών.

«Μου αρέσουν τα μουσεία αυτοκινήτων, γιατί θέλω να γίνω Ηλεκτρολόγος-Μηχανικός και έχουν να μου προσφέρουν

πολλές γνώσεις πάνω στη δουλειά μου. Θα μου άρεσε επίσης να δω ένα μουσείο για τον Άρη που είναι η αγαπημένη μου ομάδα. Θα πρότεινα τα video-games για τους εφήβους ή για τους λάτρεις της τεχνολογίας, αλλά τελικά δε θα το κάνω. Προτιμώ να μένω σπίτι μου και να παίζω ηλεκτρονικά παιχνίδια με τους φίλους μου. Τα μουσεία υπάρχουν γι' άλλους λόγους».

Χρήστος Σ., 17 ετών.

«Στα αγόρια αρέσουν τα αυτοκίνητα και το ποδόσφαιρο. Στα κορίτσια πάλι αρέσουν οι τέχνες, όπως η φωτογραφία, ο χορός και η μουσική. Δεν μπορούν να μας αφήνουν να κάνουμε τέτοιες εκθέσεις στα μουσεία».

Αναστασία, 13 ετών.

«Τα σχολεία διοργανώνουν επισκέψεις σε μουσεία. Δε σκέφτονται όμως οι καθηγητές ότι στα παιδιά δεν αρέσουν όλα τα μουσεία. Ένας διάλογος ανάμεσα στους καθηγητές και σε εμάς για τα μουσεία της αρεσκείας μας είμαι σίγουρη πως θα μας ενθουσίαζε».

Ζωή, 13 ετών.

«Θα μπορούσαν να τοποθετηθούν προσομοιώσεις των εκθεμάτων, ώστε οι επισκέπτες όλων των ηλικιών να μπορούν να τις αγγίζουν».

Πάρης, 13 ετών.

Παρασκήνιο

Στην αρχή είχα αμφιβολίες σχετικά με τη συνύπαρξη μαθητών του Λυκείου και μαθητών της Α' Γυμνασίου στην ομάδα εστίασης, γιατί θεώρησα ότι το σύνολο ήταν ετερογενές. Οι αμφιβολίες μου διαλύθηκαν, καθώς η

συνέντευξη κύλησε ομαλά, γρήγορα οι έφηβοι απελευθερώθηκαν, οι διάλογοι ήταν εποικοδομητικοί και ακούστηκαν ενδιαφέρουσες απόψεις.

Συμπέρασμα

Η μουσειακή επίσκεψη για τα παιδιά της επαρχίας συμπεριλαμβάνεται στις εκπαιδευτικές εκδρομές «εκτός έδρας», που δύσκολα οργανώνονται.

Τουλάχιστον στη Βόρεια Ελλάδα, η Θεσσαλονίκη αποτελεί ένα αστικό κέντρο με πλούσια μουσειακή δράση, που οι μαθητές της επαρχίας έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν μόνο μέσω του σχολείου. Οι έφηβοι μπορεί να δυσανασχετούν στο άκουσμα μιας μουσειακής επίσκεψης, είναι όμως γι' αυτούς μια «αστική» εμπειρία που την απολαμβάνουν στην πλειοψηφία σαν κάτι το εντελώς διαφορετικό στην καθημερινότητά τους.

Επαρχιακά μουσεία βρίσκονται κατά τόπους διάφορα, συνήθως λαογραφικά που έχουν στηθεί από τοπικούς παράγοντες για τη διάσωση αντικειμένων που σε διαφορετική περίπτωση θα σάπιζαν στις αποθήκες των σπιτιών. Δυστυχώς όμως, λίγα είναι τα μουσεία που στην ελληνική επαρχία αποτελούν ζωντανό κύτταρο πολιτισμού και αφήγησης της τοπικής ιστορίας. Το τοπικό μουσείο οφείλει να γίνει μορφωτικός πόλος έλξης για τους απομακρυσμένους από τα μεγάλα αστικά κέντρα πληθυσμούς, πολύτιμος αρωγός για τους μαθητές των σχολείων της υπαίθρου που μικρή ποικιλία ερεθισμάτων δέχονται στο περιβάλλον τους, παράγοντας που συνέχει τους ανθρώπους με το φυσικό και ιστορικό τους τόπο, και γιατί όχι, επίκεντρο του τουριστικού ενδιαφέροντος, με αποτέλεσμα την αυτοχρηματοδότηση του μουσείου και την απρόσκοπτη επέκταση των δράσεων του, για να μη γίνεται «βαρετή» η επίσκεψη από την 3^η φορά και μετά όπως μας εξομολογήθηκαν οι μαθητές του Γυμνασίου από τη Δράμα.

5.4.7 Δημόσιο σχολείο Γέρακα, 11 άτομα

«Βαριέμαι όταν είμαι μόνη μου και δεν είμαι με τους φίλους μου για να κάνουμε λίγο χαβαλέ. Δε θέλω να μας μιλάνε συνέχεια και να είναι στο μπούρου μπούρου. Θέλω να συμμετέχω, να ζητούν τη γνώμη μου, να γελάω με τους φίλους μου. Όχι να λέει ένα κατεβατό ολόκληρο ο ξεναγός».

Βασιλική, 13 ετών.

Σε δημόσιο σχολείο στο Γέρακα⁷⁵ μου μίλησαν συνολικά 11 άτομα, 9 κορίτσια και δύο αγόρια, ηλικίας 13-15 ετών και από τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου. Ήταν ένα σχολείο με πλούσια μουσειακή δραστηριότητα, καθώς τα παιδιά ήταν ενημερωμένα και για τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων, αλλά και για εκπαιδευτικές δράσεις που διοργανώνονται για άτομα της ηλικίας του. Επίσης, πραγματοποίησαν σχολική εκδρομή στην Ισπανία, όπου συμμετείχε η πλειονότητα των μαθητών, με αποτέλεσμα να έχουν επιπλέον μουσειακές εμπειρίες και από το εξωτερικό.

- 4 κορίτσια και ένα αγόρι μου είπαν ότι κάποια μουσεία είναι βαρετά, ενώ κάποια άλλα όχι.
- 3 κορίτσια και δύο αγόρια ανέφεραν ότι η ξενάγηση ήταν βαρετή στα περισσότερα μουσεία που έχουν επισκεφτεί.
- Όλοι οι μαθητές προτιμούν τις εκπαιδευτικές δράσεις από τις απλές μουσειακές επισκέψεις.
- 10 στους 11 μαθητές έχουν ταξιδέψει στο εξωτερικό.
- Δύο μαθήτριες δήλωσαν πως δεν πηγαίνουν σε μουσεία ιστορίας, γιατί δεν τους αρέσει η ιστορία στο σχολείο.
- 8 μαθήτριες επισκέπτονται μουσεία και εκτός σχολείου, αλλά σπάνια.
- Όλοι οι μαθητές προτιμούν τις σχολικές από τις οικογενειακές επισκέψεις, γιατί είναι παρέα με τους φίλους τους.

⁷⁵ Ο Γέρακας είναι περιοχή της ανατολικής Αττικής και ανήκει στο Δήμο Παλλήνης. Έχει συνολικά 22.000 κατοίκους.

Το θέμα της βαρετής ξενάγησης φαίνεται ότι αποτελεί συχνά θέμα συζήτησης στα εφηβικά «πηγαδάκια», αφού για μια ακόμα φορά το έθεσαν ως βασικό παράγοντα απομάκρυνσής τους από τα μουσεία.

«Όταν πηγαίνω με τους φίλους μου στα μουσεία, περνάω καλά. Ανάλογα και με τον ξεναγό. Αν είναι κάποιος που ψευδίζει και σου λέει: «Σταματήστε», βάζεις τα γέλια και δε δίνεις σημασία στα αντικείμενα του μουσείου».

Μαρία 15 ετών.

«Οι ξεναγοί πολλές φορές – όπου υπάρχουν – είναι απόμακροι και σφιγμένοι. Θα ήθελα να είναι πιο φιλικούς».

Στράτος 13 ετών.

«Μετά την ξενάγηση, συνήθως ο ξεναγός μάς λέει να κάνουμε κάτι, να ζωγραφίσουμε για παράδειγμα. Όταν ήμουν πιο μικρός μου άρεσε. Τώρα τι να καθίσω να ζωγραφίσω...»

Θοδωρής, 13 ετών.

Στη συνέχεια της συζήτησης κάναμε έναν διαχωρισμό ανάμεσα στα μουσεία, τους εκθεσιακούς χώρους, τα ιδρύματα και τους πολιτιστικούς οργανισμούς. Πιο συγκεκριμένα, στην ερώτησή μου αν έχουν συμμετάσχει σε εκπαιδευτικές δράσεις ή εκπαιδευτικά προγράμματα μουσείων που να τους άφησαν θετικές εντυπώσεις, οι μαθητές μίλησαν για το εκπαιδευτικό εργαστήριο «Μικρός Μηχανικός» του ιδρύματος Ευγενίδου, για τις προβολές στο Πλανητάριο και το «Πολυμήχανο» στον πολυχώρο πολιτισμού Badminton, ένα διαδραστικό εργαστήριο διερευνητικής μάθησης με ψηφιακές τεχνολογίες του Πανεπιστημίου Αθηνών. Επαναδιατύπωσα την ερώτηση σχετικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων και μου ανέφεραν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου.

«Δε μου άρεσε το Βυζαντινό μουσείο, γιατί είχε όλο εικόνες και σταυρούς. Στο σχολείο δεν κάνω θρησκευτικά. Δε θέλω να μου περνούν μηνύματα χωρίς να είμαι έτοιμη να τα δεχτώ. Αν κάποιος θέλει να πιστεύει στο Θεό θα πιστεύει από μόνος του. Δε χρειάζεται να του λένε τι να πιστεύει και να του το επιβάλλουν».

Άλια, 13 ετών.

Δύο κορίτσια αντέδρασαν λέγοντας για το Βυζαντινό Μουσείο ότι δεν είναι εκκλησία και ότι προσπαθεί να διαφυλάξει τη βυζαντινή τέχνη.

«Μου άρεσε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Βυζαντινού Μουσείου. Μας πήγαν μπροστά σε συγκεκριμένα εκθέματα και μας ζητούσαν τη γνώμη μας γι' αυτό που αντικρίζαμε. Νομίζω ότι είναι πολύ ενδιαφέρουσα η Βυζαντινή ιστορία. Μαθαίνεις για τον τρόπο ζωής τότε και μπορείς να τον συγκρίνεις με το τώρα».

Ματίνα, 14 ετών.

«Μου άρεσαν τα ψηφιδωτά από το Βυζαντινό Μουσείο. Οι καλλιτέχνες τα έφτιαχναν πετρούλα πετρούλα. Είναι πολύ δύσκολο. Γενικά δεν τρελαίνομαι για τη Βυζαντινή ιστορία και το Βυζαντινό μουσείο, αλλά τα ψηφιδωτά που είχαν με άφησαν άφωνη».

Ειρήνη, 13 ετών.

Οι μαθητές μου ανέφεραν ακόμα το Μουσείο της Ακρόπολης, το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, το Ζωολογικό Μουσείο του τμήματος Βιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, το Μουσείο Αφής, καθώς και τα μουσεία που επισκέφτηκαν κατά τη διάρκεια της σχολικής τους εκδρομής στην Ισπανία. Ποιες είναι όμως οι προτάσεις τους για τα ελληνικά μουσεία;

«Έχω μπει σε site διάφορων μουσείων και βαρέθηκα τη ζωή μου. Τα μουσεία πρέπει να είναι προσαρμοσμένα στις νέες τεχνολογίες, για να τραβήξουν το ενδιαφέρον μας».

Μαρία, 15 ετών.

«Θα ήθελα να πάω σε μουσείο που να έχει ψηφιακά μέσα για την επίσκεψή μας. Δεν ξέρω κανένα στην Αθήνα που να έχει κάτι τέτοιο. Δεν πηγαίνω βέβαια και συχνά σε μουσεία».

Παναγούλα, 14 ετών.

«Θα ήθελα να έχουν τα μουσεία πιο φιλικούς χώρους για όλους και όχι μόνο για τους εφήβους. Κουράζεσαι εύκολα κατά την επίσκεψη και δεν υπάρχει μία καρέκλα να ξεκουραστείς».

Στράτος, 13ετών.

«Διαβάζοντας τα κείμενα και αγγίζοντας τα εκθέματα αντιλαμβάνεσαι αλλιώς την ιστορία».

Αιμιλία, 13 ετών.

Παρασκήνιο

Τα παιδιά είχαν μόλις τελειώσει τις πρόβες για τη σχολική παράσταση που ετοίμαζαν λίγο πριν το τέλος της σχολικής χρονιάς. Παρούσα για ένα μικρό χρονικό διάστημα της συνέντευξης ήταν και η καθηγήτρια της Πληροφορικής, η οποία σκηνοθετεί την παράσταση και οργανώνει τις εκπαιδευτικές εκδρομές των παιδιών εντός και εκτός Ελλάδας.

Συμπέρασμα

Το μουσείο οφείλει να είναι μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας έξω από τις σχολικές τάξεις. Αυτό όμως φαίνεται πως επαφίεται μέχρι στιγμής στη διακριτική δράση και διάθεση των εκπαιδευτικών. Η συγκεκριμένη ομάδα εστίασης είχε γνώση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και συμμετείχε σε

ποικίλες εκπαιδευτικές δράσεις σε διάφορους πολιτιστικούς οργανισμούς με πρωτοβουλία της καθηγήτριας της Πληροφορικής. Η απόσταση από την Αθήνα δε φάνηκε να αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα, αφού είναι συχνές οι εκπαιδευτικές εκδρομές στο κέντρο της πρωτεύουσας.

5.4.8 Θεατρικές ομάδες, 8 άτομα

«Η γνώση είναι ένα προνόμιο που όλοι θα έπρεπε να το έχουμε. Ο κόσμος της γνώσης είναι απέραντος και μπορεί να γίνει συναρπαστικός, αρκεί να θέλεις να μπεις σε αυτή τη διαδικασία».

Στράτος, 13 ετών.

8 συνολικά άτομα σε αυτή την ομάδα: 6 αγόρια και δύο κορίτσια, που έχουν οργανώσει δικές τους θεατρικές ομάδες σε διάφορες περιοχές της Αθήνας. Οι ηλικίες προέρχονται και από τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου.

- 7 στα 8 άτομα βρίσκουν τα μουσεία βαρετά.
- Όλα τα άτομα μίλησαν για βαρετή ξενάγηση στα περισσότερα μουσεία που έχουν επισκεφτεί.
- 4 στους 8 μαθητές έχουν ταξιδέψει στο εξωτερικό, αλλά δεν έχουν επισκεφτεί κάποιο μουσείο.
- 7 στα 8 άτομα επισκέπτονται μουσεία μόνο με το σχολείο τους.
- 6 στα 8 άτομα (5 κορίτσια και ένα αγόρι) δε θα ήθελαν να συνδυάσουν το μάθημα της ιστορίας με μια μουσειακή εκπαιδευτική δράση.
- 2 στα 8 άτομα θα ήθελαν να αγγίζουν τα εκθέματα.

Για μια ακόμα φορά οι ξεναγοί βρέθηκαν στο επίκεντρο:

«Λένε τα ίδια και τα ίδια. Καθόμαστε συνέχεια στο ίδιο σημείο και μας λένε τι να κάνουμε και πού να πάμε. Δε μου αρέσει να περιμένω όρθια όταν μας μιλάει ο ξεναγός. Είναι βαρετό».

Μιχαέλα Α., 13 ετών.

«Αν μπορούσαμε να πάμε σε ένα μουσείο και να μας ξεναγούν σε καρέκλες με ροδάκια θα πηγαίναμε. Εγώ βρίσκω πολύ βαρετό το περπάτημα. Κουράζομαι. Ειδικά σε μεγάλα μουσεία».

Μαριαλένα, 14 ετών.

«Πηγαίνοντας σε ένα μουσείο και ακούγοντας τον κοντό με κουστούμι τυπάκο ή μια ψηλή κυρία με τακούνια, μαθαίνεις πράγματα που αφορούν τον πολιτισμό σου. Άλλωστε αν δεν ξέρεις τα παλιά δεν μπορείς να προχωρήσεις μπροστά. Βέβαια, οι σελίδες της ιστορίας συνέχεια προχωράνε, αλλά αφού είναι μέρος του πολιτισμού μας πρέπει να έχουμε την απαίτηση από τον εαυτό μας να τα γνωρίζουμε όλα αυτά».

Στράτος, 13 ετών.

Τα παιδιά ανέφεραν το Μουσείο της Ακρόπολης, το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, το Μουσείο Αφής και το Μουσείο των Κέρινων Ομοιωμάτων στα Ιωάννινα, χωρίς να μπορούν να διαχωρίσουν την απλή μουσειακή επίσκεψη με την εκπαιδευτική δράση. Μετά τις ανάλογες διευκρινίσεις οι έφηβοι εξέφρασαν τις δικές τους ιδέες:

«Θα μου άρεσε να δω σε ένα μουσείο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που να περιλαμβάνει αθλητικές δραστηριότητες».

Μιχαέλα, 13 ετών.

«Φτάνει πια με τα αγάλματα»!

Μαριαλένα, 14 ετών.

«Μακάρι να μπορούσαμε να ακουμπήσουμε και τα εκθέματα, όπως κάναμε και στο μουσείο Αφής. Είχε πολλή πλάκα».

Μαρία, 15 ετών.

«Είναι πολύ δύσκολο να πετύχουμε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που να αρέσει σε όλους, γιατί υπάρχουν πολλές διαφορετικές απόψεις και πολλά διαφορετικά παιδιά. Δεν μπορούν να αρέσουν σε όλους τα ίδια εκπαιδευτικά προγράμματα. Σε κάποιους μπορεί να αρέσει να ράβουν μια παραδοσιακή στολή, σε άλλους μπορεί να αρέσει να φορούν μια παραδοσιακή στολή, ενώ σε κάποιους άλλους μπορεί να αρέσει να βλέπουν μια παραδοσιακή στολή».

Στράτος, 13 ετών.

«Θα μου άρεσε να πάω σε έναν αρχαιολογικό χώρο και να κάνω την ξενάγηση πάνω στο ποδήλατό μου. Θα ήθελα επίσης να πάω σε μουσείο που να αφορά την ιστορία της ποδηλασίας. Θα ήθελα επίσης και το Playstation 5. Δε γίνεται τίποτα στην Ελλάδα όσο σάλιο και να ξοδέψουμε».

Νικόλας, 13 ετών.

«Σπουδαίο είναι για μένα να συμμετέχεις. Θα μου άρεσε, για παράδειγμα, να μαθαίνω παραδοσιακούς χορούς ή μοντέρνους χορούς σε ένα μουσείο».

Νικολέτα, 14 ετών.

«Εγώ πάλι θα ήθελα να κάνω μουσική. Έχει ένα μουσείο, αλλά πρέπει να πληρώνεις κι εγώ δεν έχω λεφτά».

Βάσια, 14 ετών.

Μεγάλη σημασία έδωσαν οι έφηβοι από τις διάφορες θεατρικές ομάδες στο θέμα της συμμετοχής:

«Οι νέοι σήμερα θέλουν να δραστηριοποιούνται, γιατί έχουν μεγαλώσει οι απαιτήσεις τους. Από 2 χρονών τα παιδιά ξέρουν τους αριθμούς πάνω στο τηλεκοντρόλ. Πιστεύω πάντως ότι αν ψάξουμε, μπορούμε να βρούμε μουσεία που να είναι του τύπου μας και του χαρακτήρα μας. Και αυτό δεν ισχύει μόνο για τα μουσεία, ισχύει για πολλά πράγματα».

Στράτος, 13 ετών.

Παρασκήνιο

Ο Στράτος τελειώνει φέτος την Α' Γυμνασίου. Μόλις 13 ετών έχει λόγο που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «ακαδημαϊκός». Ως έφηβος ιδιαίτερα εύστροφος και πολύ πιο ώριμος από την ηλικία του μονοπώλησε αρκετές φορές τη συζήτηση. Τα υπόλοιπα παιδιά, χωρίς να συμφωνούν μαζί του, τον άκουγαν με προσοχή, προφανώς γιατί εξέφραζε την άποψή του με επιχειρήματα και συγκροτημένη σκέψη.

Συμπέρασμα

«Οι νέοι σήμερα θέλουν να δραστηριοποιούνται, γιατί έχουν μεγαλώσει οι απαιτήσεις τους», ανέφερε χαρακτηριστικά ο Στράτος. Υπάρχει μεγάλος πλούτος από εμπειρίες και μεγάλη εξέλιξη της τεχνολογίας. Ο όγκος της πληροφορίας είναι μεγάλος και πολλές φορές δεν μπορούν οι ενήλικες να τον διαχειριστούν - πόσο μάλλον οι έφηβοι που ακόμα αναπτύσσονται. Είμαστε μια νέα κοινωνία και οι μουσειακοί οργανισμοί θα πρέπει να αφουγκραστούν τα προβλήματα ή τις ιδέες των εφήβων για να παραδειγματιστούν και να θέσουν τις νέες βάσεις για μικρές ή μεγάλες αλλαγές που θα κάνουν τα μουσεία πιο προσιτά στις εφηβικές ηλικίες.

5.4.9 Ομάδα skating, 7 άτομα

«Μου αρέσουν τα αρχαιολογικά μουσεία, αλλά δε μου αρέσει ο τρόπος που μας τα πλασάρουν. Δε θα γίνουμε πιο Έλληνες έτσι. Μας απομακρύνουν από τον αρχικό τους στόχο».

Γιάννης, 15 ετών.

Έξω από το ΕΜΣΤ, στο περιστύλιο του μουσείου, μαζεύονται κάθε μέρα οι πιτσιρικάδες και επιδίδονται σε μία ασχολία, που μέχρι πρότινος θα χαρακτηρίζαμε αμερικανική, το skating. Το skating αποτελεί μία ασχολία «εφηβική» σε ολόκληρο τον κόσμο. Η ομάδα εστίασης αποτελούνταν από 7 εφήβους ηλικίας από 13 έως 16 ετών.

- 4 στα 7 άτομα χαρακτηρίζουν τα μουσεία βαρετά.
- Κανένας από τους εφήβους δεν ανέφερε το θέμα της «βαρετής ξενάγησης».
- 5 στους 7 εφήβους έχουν ταξιδέψει στο εξωτερικό.
- Όλοι οι έφηβοι ανέφεραν ότι πηγαίνουν σε μουσεία μόνο με το σχολείο.
- 3 στους 7 εφήβους δήλωσαν ότι κάνουν κοπάνα όταν είναι να επισκεφτούν ένα μουσείο με το σχολείο τους.
- Κανένας δεν έχει επισκεφτεί ούτε μία φορά το ΕΜΣΤ.
- Κανένα από τα παιδιά δεν ήξερε τον όρο «εκπαιδευτικό πρόγραμμα» ή «εκπαιδευτική δράση».

Τη συζήτηση μονοπώλησε για αρκετή ώρα το Μουσείο για το skating στη Στουτγάρδη της Γερμανίας⁷⁶. Οι έφηβοι θα ήθελαν ένα αντίστοιχο μουσείο και στην Ελλάδα, αλλά θεωρούν πως ακόμα δεν είναι τόσο εξελιγμένο το συγκεκριμένο άθλημα στη χώρα μας.

⁷⁶ Skateboard Museum (<http://www.skateboardmuseum.de>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 14/6/2011)

«Υπάρχει και το θέμα της οικονομικής κρίσης. Εδώ δεν έχουμε λεφτά πολλές φορές να αγοράσουμε καινούριες σανίδες».

Άκης, 16 ετών.

Τρία από τα παιδιά το έχουν επισκεφτεί στη Γερμανία και το βρήκαν πολύ εντυπωσιακό. Τα άλλα τέσσερα άτομα δήλωσαν ότι θα ήθελαν να το επισκεφτούν, αν και βρίσκουν πολλές πληροφορίες και στο διαδίκτυο. Εκτός όμως από το μουσείο Skateboard, δύο από τα παιδιά είχαν θετικές εντυπώσεις από μουσειακές επισκέψεις στο εξωτερικό.

«Έχω πάει σε δύο καταπληκτικά μουσεία. Το ένα είναι στην Ισπανία, στην αρένα ταυρομαχίας στη Σεβίλλη. Μας έδειχναν τις στολές και τους ταύρους που μου αρέσουν πολύ. Το άλλο είναι το μουσείο Skateboard».

Αλέξανδρος, 13 ετών.

«Προτιμώ τα ηλεκτρονικά και τα ψηφιακά μέσα. Τηλεόραση, ηλεκτρονικούς υπολογιστές, laptop, slides. Έχω πάει στο εξωτερικό σε μουσεία που έχουν τέτοιου είδους μέσα. Για παράδειγμα είχα επισκεφτεί το Μουσείο της Επιστήμης στο Λονδίνο και είχα εντυπωσιαστεί. Είχε ένα ψηφιακό αεροπλάνο, που μπορούσες να το οδηγήσεις».

Κωνσταντίνος, 15 ετών.

Όταν έφτασε η ώρα να μιλήσουμε για τα ελληνικά μουσεία, τα παιδιά έδειξαν να μην ενθουσιάζονται τόσο.

«Είναι πολύ βαριά η κουλούρα που μας πουλάνε και δεν την αντέχω».

Μάκης, 15 ετών.

«Συνήθως πηγαίνω σε μουσεία, όταν έχω να κάνω μία εργασία για το σχολείο».

Αλέξανδρος, 15 ετών.

«Δε μου αρέσουν καθόλου τα ελληνικά μουσεία, γιατί έχουν μεγάλη αναμονή στις τουαλέτες».

Κωνσταντίνος, 15 ετών.

«Στην Ελλάδα μου άρεσε το Πολεμικό Μουσείο, που είχε διάφορα πολεμικά αεροπλάνα. Εκεί δεν είχα συμμετάσχει σε κάποια εκπαιδευτική δράση. Πρόσφατα επισκέφτηκα το αεροδρόμιο «Ελευθέριος Βενιζέλος» και οδήγησα ένα ψηφιακό αεροπλάνο. Ήταν ένα πρόγραμμα διαδραστικό και το βρήκα πολύ ενδιαφέρον».

Αλέξανδρος, 13 ετών.

Τα παιδιά μου ανέφεραν εκτός από το Πολεμικό Μουσείο, το Μουσείο της Ακρόπολης, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και το Ζωολογικό Μουσείο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τα παιδιά είχαν μια ενδιαφέρουσα συνομιλία για το τελευταίο:

Αργύρης (13 ετών): Είχαμε πάει σε ένα μουσείο με κάτι βαλσαμωμένα ζώα και δε μου άρεσε καθόλου.

Αλέξανδρος (13 ετών): Γιατί; Εμένα μου άρεσε πολύ αυτό το μουσείο.

Αργύρης: Επειδή τα καημένα τα ζώα ήταν πεθαμένα και τα βαλσαμώσανε.

Αλέξανδρος: Ήταν όμως πεθαμένα και τα βαλσαμώσανε μετά. Δεν τα σκότωσαν για να τα βαλσαμώσουν. Τα βρήκαν σκοτωμένα.

Τους ρώτησα για το ΕΜΣΤ και αν το έχουν επισκεφτεί, εφόσον βρίσκονται καθημερινά στο χώρο του Ωδείου Αθηνών για να κάνουν skating. Κανένα

παιδί δεν ήξερε ότι υπήρχε ένα μουσείο σύγχρονης τέχνης ακριβώς δίπλα από εκεί που έκαναν τις φιγούρες με τις σανίδες τους. Όταν έφτασε η ώρα για προτάσεις και ιδέες δεν ήθελαν να μου δώσουν απαντήσεις με την αιτιολογία ότι δεν είναι ένα θέμα που τους απασχολεί ιδιαίτερα. Ίσως αν γινόταν ένα μουσείο για το skating, να το ξανασκεφτόντουσαν. Αυτή ήταν και η τελευταία τους κουβέντα.

Παρασκήνιο

Συνομίλησα με τα παιδιά για περίπου μισή ώρα. Στην αρχή, όταν τους είπα το θέμα της εργασίας μου ήταν επιφυλακτικοί και δεν ήθελαν να συμμετέχουν. Στην πορεία όμως, φάνηκε να το διασκεδάζουν. Το εξωτερικό τους φαίνεται ιδιαίτερα ελκυστικό, ενώ υπήρχε μεγάλη προκατάληψη για τα ελληνικά μουσεία και τον τρόπο λειτουργίας τους.

Συμπέρασμα

Η οικονομική κρίση, χωρίς να αποτελεί θέμα συζήτησης στις ομάδες εστίασης, έρχεται συνεχώς στο προσκήνιο με τον έναν ή τον άλλον τρόπο. Το χαρτζιλίκι έχει μειωθεί και οι έφηβοι αναζητούν εναλλακτικούς τρόπους διασκέδασης, πιο οικονομικούς. Το skating είναι ένας από αυτούς. Υπάρχει μια στάση ζωής που ακολουθούν οι υποστηρικτές του κι έχει σχέση με τη φιλοσοφία του «δρόμου», μια φιλοσοφία που υιοθετούν όλοι όσοι εκφράζονται καλλιτεχνικά μέσα στα στενά όρια του αστικού περιβάλλοντος, όπως οι street artists, οι «γκραφιτάδες» και οι ποδηλάτες: επαναστατική διάθεση, απαξίωση του συστήματος, αδιαφορία για το κατεστημένο, αντίδραση στη δράση.

5.4.10 Ιδιωτικό σχολείο Ν. Σμύρνης, 13 άτομα

«Αυτό που βαριέμαι σε μουσεία είναι ότι δεν έχουν εκπαιδευτικές δράσεις που να μου προκαλούν το ενδιαφέρον. Και με τις ξεναγήσεις αισθάνομαι το ίδιο. Μας λένε μερικά πράγματα και μετά τελειώνει το ζήτημα».
Κωνσταντία, 16 ετών.

Η τελευταία ομάδα εστίασης οργανώθηκε σε ιδιωτικό σχολείο της Ν. Σμύρνης με 13 εφήβους της Β' και Γ' Γυμνασίου και της Α' Λυκείου. Συμμετείχαν συνολικά 8 κορίτσια και 5 αγόρια.

- 10 στα 13 άτομα χαρακτηρίζουν τα μουσεία βαρετά.
- 10 στους 13 εφήβους ανέφεραν το θέμα της «βαρετής ξενάγησης» ως βασικό παράγοντα απομάκρυνσης από τα μουσεία.
- Όλοι οι μαθητές έχουν ταξιδέψει στο εξωτερικό κι έχουν επισκεφτεί μουσεία.
- Όλοι οι έφηβοι δήλωσαν ότι πηγαίνουν σε μουσεία πιο συχνά με το σχολείο από ότι με την οικογένεια.
- Κανένα από τα παιδιά δε συμμετείχε πρόσφατα σε «εκπαιδευτικό πρόγραμμα» ή «εκπαιδευτική δράση» σε ελληνικό μουσείο.

Η συζήτηση από την αρχή οδηγήθηκε από τους ίδιους τους μαθητές σε μουσεία που έχουν επισκεφτεί στο εξωτερικό, ενώ το μουσείο της Ακρόπολης φαίνεται να κέρδισε τις εντυπώσεις ανάμεσα στα ελληνικά μουσεία.

«Επισκέπτομαι μουσεία και σε άλλες χώρες. Έχω πάει στη Γερμανία, στην Αγγλία και στη Γαλλία. Αν συγκρίνω τα μουσεία της Ελλάδας με τα μουσεία του εξωτερικού θα έλεγα

ότι αυτά που υπάρχουν εδώ είναι μικρότερης κλίμακας και δεν έχουν την ίδια οργάνωση».

Μαρίνος, 16 ετών.

«Το μουσείο της Ακρόπολης μου έχει κάνει μεγάλη εντύπωση σε σύγκριση με τα μουσεία του εξωτερικού που έχω πάει με τους γονείς μου. Είναι αρκετά σύγχρονο. Βέβαια δεν υπάρχει η ίδια οργάνωση με το μουσείο του Λούβρου, για παράδειγμα».

Μάριος Α. 16 ετών.

«Θα τολμήσω κι εγώ να κάνω μία σύγκριση ανάμεσα στο Λούβρο και το μουσείο της Ακρόπολης: Στο Λούβρο ο ξεναγός, σου έκανε ερωτήσεις, ζητούσε την άποψή σου, ήθελε να σε κάνει να συμμετέχεις. Εδώ σου λέει ένα κατεβατό και πάμε στο επόμενο έκθεμα. Και εσύ κάθεται και τον κοιτάς».

Εύη, 15 ετών.

«Στο μουσείο της Ακρόπολης δεν μπορώ να πω ότι βαρέθηκα, γιατί είχε κάποιες παρουσιάσεις που μου κράτησαν το ενδιαφέρον. Τα ελληνικά μουσεία πάντως νιώθω ότι δεν αγκαλιάζουν τον επισκέπτη με την ανάλογη φροντίδα σε σχέση με αυτά που έχω δει σε άλλες χώρες».

Μάριος Β., 16 ετών.

«Αυτό που έχω παρατηρήσει είναι ότι δεν υπάρχει οργάνωση εδώ. Για παράδειγμα, οι φύλακες πολλές φορές δε γνωρίζουν τη σημασία που έχουν τα εκθέματα. Μου έχει τύχει να δω φύλακα να κάθεται πάνω σε άγαλμα με τον αγκώνα του ακουμπισμένο πάνω στο μάρμαρο, να πίνει καφέ και να καπνίζει τσιγάρο με το τασάκι στο πλάι. Αυτό με εκνευρίζει,

γιατί από τη στιγμή που το φυλάς, θα πρέπει και να το αγαπάς».

Μαριάννα, 15 ετών.

Εκτός από το Λούβρο, τα παιδιά έκαναν αναφορές για το Βρετανικό Μουσείο και το Μουσείο της Επιστήμης στο Λονδίνο και για το Αρχαιολογικό Μουσείο του Βερολίνου. Από τα ελληνικά μουσεία τα παιδιά ανέφεραν, εκτός από το Μουσείο της Ακρόπολης, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, το Πολεμικό Μουσείο, την Εθνική Πινακοθήκη, το Μουσείο Τηλεπικοινωνιών, το Μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας, το Μουσείο της Βεργίνας, το Μουσείο του Ελευθερίου Βενιζέλου και το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους της Λέσβου. Σε σύγκριση με τα υπόλοιπα focus groups αναφέρθηκαν τα περισσότερα μουσεία, χωρίς βέβαια να υπάρχει ξεκάθαρος διαχωρισμός ανάμεσα στην εκπαιδευτική δράση σε μουσείο ή στην απλή μουσειακή επίσκεψη.

«Υπάρχουν κάποια μουσεία ή ιδρύματα που μοιάζουν με μουσεία, όπως το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, όπου ο θεατής μπορεί να συμμετέχει με τεχνολογικά μέσα».

Κωνσταντίνος, 14 ετών.

«Το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού - έτυχε να το επισκεφτώ κατά λάθος πρόσφατα - ήταν ακριβώς το ίδιο, έτσι όπως το είχα αφήσει την τελευταία φορά που πήγα - 6 ή 7 χρονών. Τα θέματα δεν είχαν αλλάξει καθόλου. Τα θυμόμουν ακόμη· κάτι με τα μαθηματικά και την αρχαία Ελλάδα».

Μάριος Β., 16 ετών.

Για μια ακόμα φορά η «βαρετή» ξενάγηση θεωρήθηκε ως ένας κύριος ανασταλτικός παράγοντας για τη μουσειακή επίσκεψη ή τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

«Δεν καταλαβαίνουν πολλές φορές τις ερωτήσεις. Δεν ξέρουν τι να μας απαντήσουν και λένε εντάξει, πάμε στο επόμενο. Οπότε δεν προσπαθούμε καν να τους διακόψουμε για να μη χάσουν τον ειρμό τους».

Εύη, 15 ετών.

«Ειδικά στο μουσείο του Βενιζέλου ό,τι απορίες είχαμε μάς τις έλυσε ο καθηγητής μας. Αυτός είναι πολύ φαν του Βενιζέλου λόγω καταγωγής».

Χάρης, 14 ετών.

Κατά τη διάρκεια της ομαδικής συνέντευξης ήρθε και η Μαργαρίτα με λίγα λεπτά καθυστέρησης και πυροδότησε μια σειρά αντιδράσεων με τις απόψεις της σχετικά με το θέμα του εισιτηρίου στα ελληνικά μουσεία:

«Τα ελληνικά μουσεία έχουν πολύ χαμηλό εισιτήριο. Ενώ πας στο μαντάμ Τισό και πληρώνεις μια περιουσία. Με ένα τόσο χαμηλό εισιτήριο θεωρώ πως μειώνεις την αξία των εκθεμάτων. Δεν αναγνωρίζουμε ότι θα πρέπει να εκμεταλλευτούμε τέτοιου είδους ευκαιρίες. Η Ελλάδα δεν έχει βιομηχανία. Όλα βρίσκονται σε ύφεση ειδικά αυτή την περίοδο. Έτσι πιστεύω ότι θα αναγνωρίσουμε την ιστορία μας και τον πολιτισμό μας. Θα πρέπει να αυξηθεί το εισιτήριο, αν όχι για τους Έλληνες, τουλάχιστον για τους τουρίστες».

Μαργαρίτα, 16 ετών.

Μάριος Β.(16 ετών): Αναφέρεις το μουσείο της μαντάμ Τισό ως μέτρο σύγκρισης για τα αρχαιολογικά μουσεία της Ελλάδας; Σκέψου τι έχει να σου προσφέρει το μαντάμ Τισό και τι το μουσείο της Ακρόπολης, για παράδειγμα.

Εύη (15 ετών): Βάζουν χαμηλό εισιτήριο για να μπορούν να το επισκέπτονται όλοι.

Μαριάννα (15 ετών): Σε πολλά μουσεία του εξωτερικού δεν έχει καν εισιτήριο.

Μαργαρίτα (16 ετών): Χάνουν την αξία τους τα ελληνικά εκθέματα με το χαμηλό εισιτήριο.

Μάριος Β. (16 ετών): Μιλάς για την οικονομική αξία συνέχεια. Και η πολιτιστική αξία;

Αναγκάστηκα να διακόψω τη συζήτηση για το θέμα του εισιτηρίου για να προχωρήσουμε σε θέματα που αφορούν αποκλειστικά και μόνο τους εφήβους και πιο συγκεκριμένα στα εκπαιδευτικά προγράμματα που θα τους παρότρυναν να επισκέπτονται πιο συχνά τα ελληνικά μουσεία.

«Μου αρέσει όταν ο επισκέπτης συμμετέχει με κάποιον τρόπο στην παρουσίαση των εκθεμάτων. Και όχι απλά να βλέπει και να είναι παθητικός δέκτης».

Κωνσταντίνος, 14 ετών.

«Δεν έχω δει σε κανένα από τα μουσεία που έχω πάει μέχρι τώρα σύνδεση με το παρόν. Υπάρχουν πολλά εκθέματα που απλά υπάρχουν και δε δείχνουν πώς έχουν επηρεάσει το σήμερα. Όταν μπαίνουμε σε μουσεία, αισθανόμαστε ότι αυτά έγιναν κάποτε και έχουν μείνει εκεί».

Μάριος Β., 16 ετών.

«Εγώ θα έλεγα για το μάθημα της ιστορίας. Αντί να μέναμε μία ώρα μέσα στην τάξη, να κάναμε το μάθημα μέσα στο μουσείο. Θα ήταν πιο αποδοτικό και θα αφομοιώναμε καλύτερα τα μαθήματα».

Μαργαρίτα, 16 ετών.

«Να χρησιμοποιήσουμε τις εξελίξεις της τεχνολογίας, για να συμμετέχουν οι επισκέπτες με οποιοδήποτε τρόπο. Ακόμα και αν αυτό σήμαινε να υπήρχε ένα τρενάκι μέσα στο μουσείο ή στην αυλή του και να περνούσες έτσι ανάμεσα από τα εκθέματα».

Μαριάννα, 15 ετών.

«Θα ήθελα να μην έχουν εισιτήριο τα ελληνικά μουσεία, για να δελεαστεί να τα επισκεφτεί και ο απλός πολίτης που δεν έχει πολλά λεφτά».

Μάγια, 16 ετών.

«Καλύτεροι ξεναγοί ή ξενάγηση με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα. Πρέπει οι επισκέπτες να ξέρουν τι βλέπουν. Σε μουσεία Φυσικής Ιστορίας, για παράδειγμα, υπάρχουν βίντεο με προσομοιώσεις DNA. Επίσης, τα σχολικά μας βιβλία δεν έχουν καμία σχέση με τα μουσεία, που είναι χώροι ιστορίας, τέχνης και πολιτισμού. Θα μπορούσαν με κάποιο τρόπο να συνδέσουν την εκπαίδευση με τα μουσεία. Να ξεφύγουμε από την παπαγαλία της ιστορίας και να βρούμε τρόπους να συνδέσουμε την ιστορία με το παρόν».

Μαρίνος, 16 ετών.

Παρασκήνιο

Στη συγκεκριμένη ομάδα εστίασης, οι έφηβοι ήταν ιδιαίτερα καταρτισμένοι σε θέματα που αφορούν τα μουσεία. Επίσης, ήταν έκδηλη η διάθεσή τους να μιλήσουν για τις μουσειακές τους επισκέψεις στο εξωτερικό. Ήταν το μοναδικό γκρουπ, όπου όλα τα παιδιά έχουν ταξιδέψει σε άλλες χώρες και είχαν να περιγράψουν πλούσιες εμπειρίες από μουσεία.

Συμπέρασμα

Η ξενάγηση έγινε πολλές φορές πρώτο θέμα στις συνεντεύξεις με τους εφήβους. Η σκέψη είναι πλέον ώριμη και μπορούν να ξεχωρίσουν τους καλά εκπαιδευμένους ξενάγους από τους απλούς διεκπεραιωτές. Επίσης, έχουν την ανάγκη να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία για να αφομοιώνουν τις πληροφορίες που τους δίνονται. Στην πρόταση του Μαρίνου για σύνδεση της σχολικής εκπαίδευσης με τα μουσεία, πολλοί μαθητές κούνησαν συγκαταβατικά το κεφάλι τους. Αρκετά ιστορικά και αρχαιολογικά μουσεία παρακολουθούν τις αλλαγές στα σχολικά εγχειρίδια για να κάνουν τις ανάλογες προσαρμογές στα εκπαιδευτικά τους προγράμματα. Ωστόσο, θα μπορούσαν να αναζητηθούν και άλλοι κώδικες επικοινωνίας που να καταστήσουν τα μουσεία αναπόσπαστο μέρος της σχολικής εκπαίδευσης.

5.5 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας υπάρχουν διαφοροποιήσεις στην αντιμετώπιση των μουσείων ανάλογα με την περιοχή που μένει ένας έφηβος και ανάλογα με την ηλικία του. Δεν απευθύναμε ποτέ την ερώτηση για βαθμολογικές επιδόσεις στο σχολείο, γιατί κρίναμε ότι αυτές δεν αποτελούν αξιολογικό κριτήριο για το μορφωτικό επίπεδο των νέων ή για το γνωστικό τους υπόβαθρο. Ωστόσο, αυτό που διαπιστώσαμε ήταν ότι υπάρχει οικονομική και κοινωνική διαφοροποίηση σε περιοχές της Αττικής, όπου γίνονται πιο ορατές οι αντιθέσεις. Οι σχολικές ομάδες διαφοροποιούνται ανάλογα με την ταξική σύνθεσή τους, όχι μόνο λόγω μορφωτικού επιπέδου, αλλά και λόγω των ερωτημάτων που τίθενται σε σχέση με το παρόν και το μέλλον. Το γνωστικό και συναισθηματικό επίπεδο των μελών των ομάδων καθορίζεται από ένα πλήθος ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, όπως είναι τα ερεθίσματα του οικογενειακού, του σχολικού και του ευρύτερου φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος και η ομοιογένεια ή η ετερογένεια ως προς την εθνικότητα, το θρήσκευμα, τη γλώσσα.

Όπως διαπιστώνει και ο Στάθης Γκότσης από το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο: «Υπάρχουν περιοχές που είναι κοινωνικά αποκλεισμένες. Εκεί αποσαθρώνεται ο κοινωνικός ιστός και πέφτει το μορφωτικό επίπεδο. Και αυτό έχει ως επέκταση να σπανίζουν οι επισκέψεις στα μουσεία. Δεν είναι τυχαίο. Είχαμε εντοπίσει παλαιότερα συμπεριφορές συμμορίας σε σχολικές ομάδες Λυκείου. Έφταναν στα όρια του διαπληκτισμού και ήταν έτοιμοι να προπηλακίσουν εφήβους από κάποιο άλλο τμήμα που ερχόταν από μια άλλη περιοχή της Αθήνας. Τα αγόρια θέλουν να προστατεύσουν τα κορίτσια και συμπεριφέρονται με βία, κάτι που ξενίζει γενικά, όχι μόνο σε έναν χώρο που είναι μουσειακός. Θα πρέπει εκεί να αναζητήσουμε άλλου είδους κοινωνικές ερμηνείες. Δεν είναι δουλειά του μουσείου να λύσει αυτές τις διαφοροποιήσεις, αλλά θα πρέπει να τις λαμβάνει υπόψη του. Δεδομένου ότι αραιώνουν οι αιτήσεις για επισκέψεις στο μουσείο από περιοχές που αντιμετωπίζουν τέτοια ζητήματα, αυτό σημαίνει ότι το σχολείο – που κανονίζει συνήθως τις μουσειακές επισκέψεις – βιώνει έντονα το πρόβλημα».

Ωστόσο, φαίνεται ότι υπάρχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά στη συμπεριφορά των εφήβων, ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο των γονέων ή το γνωστικό τους υπόβαθρο. Πιο συγκεκριμένα:

- 69 στα 110 παιδιά βρίσκουν τα μουσεία βαρετά.
- 89 στα 110 παιδιά επισκέπτονται τα μουσεία μόνο με το σχολείο τους.
- Το σύνολο των μαθητών δε ξεχώριζε την απλή μουσειακή επίσκεψη από τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα.
- Εκτός από το σχολείο στο Γέρακα, το σύνολο των μαθητών δεν έχει συμμετάσχει σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά τη μαθητική περίοδο Γυμνασίου-Λυκείου.
- 82 μαθητές χαρακτήρισαν τη μουσειακή ξενάγηση «βαρετή».
- 14 μαθητές δήλωσαν ότι απωθούνται από τα μουσεία, γιατί δεν τους αρέσει το μάθημα της ιστορίας.

- Το σύνολο των μαθητών επικεντρώθηκε σε συμμετοχικές ξεναγήσεις και διαδραστικές εκπαιδευτικές δράσεις.
- 56 μαθητές θα επιθυμούσαν ψηφιακά μέσα περιήγησης σε μουσεία.

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι η άρνηση των εφήβων για τη συμμετοχή τους σε μουσειακές διαδικασίες εκπορεύεται από ένα πλήθος παραγόντων που δεν έχουν σχέση μόνο με τη λειτουργία των μουσείων, αλλά με την ελληνική πραγματικότητα γενικότερα. Το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα, έτσι όπως είναι δομημένο, συρρικνώνει τον ελεύθερο χρόνο των μαθητών. Οι έφηβοι επιλέγουν άλλου είδους χώρους ψυχαγωγίας ή διασκέδασης στις προσωπικές τους στιγμές, ενώ αφήνουν τις μουσειακές επισκέψεις για τις σχολικές εκπαιδευτικές εκδρομές, τις οποίες πολλές φορές δεν απολαμβάνουν και χαρακτηρίζουν βαρετές.

Παράλληλα, αποδεικνύεται πως το σχολείο παραμένει λογοκεντρικό και εσωστρεφές, παρά τις προσπάθειες αρκετών εκπαιδευτικών να ξεπεράσουν τη δυσκολία επαφής με το κοινωνικό γίγνεσθαι και να υλοποιήσουν καινοτόμες δραστηριότητες εκτός των σχολικών τειχών.

Το μέλλον της εκπαίδευσης στο μουσείο μοιράζεται τις ίδιες λαμπρές προοπτικές, αλλά και τις αδιόρατες πλευρές της τύχης της εκπαίδευσης γενικότερα, αυτής δηλαδή που επιτυγχάνεται μέσα σε κάθε μαθησιακό (φυσικό, πολιτιστικό και κοινωνικό) περιβάλλον. Η θεωρητική γνώση και η κοινωνική ευαισθησία έχουν αυξηθεί εντυπωσιακά και οι δυνατότητες για μάθηση που προσφέρουν η σύγχρονη επιστήμη και τεχνολογία ξεπερνούν κάθε προηγούμενο. Αν όμως με το ένα της πόδι η εκπαίδευση σήμερα πατά γερά σε ένα πλήθος κατακτήσεων, ταυτόχρονα με το άλλο βρίσκεται εν μέσω κινδύνων.

Πώς αλλιώς θα μπορούσε να ερμηνευτεί ο μονοδιάστατος προσανατολισμός της Μουσειοπαιδαγωγικής στην Ελλάδα στις τάξεις του Δημοτικού και τις πρώτες του Γυμνασίου και ο αφορισμός των μεγαλύτερων ηλικιών ως

«δύσκολων» ή «αδιάφορων»; Οι έφηβοι ανταποδίδουν με απροθυμία την απροθυμία των ενηλίκων, καθηγητών και μουσειοπαιδαγωγών, να σχεδιάσουν από την αρχή προγράμματα κατάλληλα για τα δικά τους ενδιαφέροντα και τις δικές τους ανάγκες.

Η σύνδεση με τη σχολική ύλη αποτελεί έμπρακτη εφαρμογή της θεωρίας σχετικά με τη δόμηση της γνώσης και οι έφηβοι στην πλειοψηφία τους φαίνεται να το επιθυμούν. Συνεπώς, το μουσείο έχει χρέος να οργανώνει ευέλικτες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι οποίες όχι μόνο θα προσαρμόζονται στους σκοπούς των σχολικών μαθημάτων, αλλά και θα τους διευρύνουν, θα ζωντανεύουν μέσω των μεθόδων ενεργητικής μάθησης τη διδακτέα ύλη και θα αξιοποιούν το μουσειακό υλικό, προτείνοντας διεπιστημονικές προσεγγίσεις που δε θα αφήνουν έξω το σχολικό μάθημα.

Ζητούμενο δεν είναι ούτε η συσσώρευση επιπλέον πληροφοριών γύρω από ένα θέμα ούτε η απλή προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων που θα επικυρώσουν την ορθότητα των απόψεων των σχολικών εγχειριδίων. Οι δραστηριότητες στο μουσείο θα βοηθήσουν να γεννηθούν στους εφήβους όχι νέες γνώσεις, αλλά νέες γνωστικές δομές, οι οποίες θα αξιοποιηθούν στη διαχείριση των μηνυμάτων του μουσειακού υλικού. Με άλλα λόγια, θα ασκηθούν στην έρευνα, στη συλλογή, στην καταγραφή και στην οργάνωση, καθώς και στη μετάδοση των πληροφοριών, δηλαδή στην επικοινωνία μεταξύ τους, και στην πρωτότυπη δημιουργική, ατομική και συλλογική έκφραση.

Κοινή διαπίστωση από μεγάλη μερίδα των εφήβων σχετικά με τη στάση των εκπαιδευτικών που συνοδεύουν τις τάξεις τους στα μουσεία είναι η συστολή και η αμηχανία τους. Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε ένα μουσείο αποτελεί μια προσπάθεια αποκωδικοποίησης των μηνυμάτων που εκπέμπει το ίδιο και οι συλλογές του. Η παραδοχή της πολυσημίας των αντικειμένων του και η δυνατότητα του κάθε μαθητή να θέτει τα δικά του ερωτήματα και να δίνει τις δικές του ερμηνείες είναι αυτό που το χαρακτηρίζει. «Η κατάλληλη προετοιμασία των εκπαιδευτικών και ο σωστός σχεδιασμός

εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων είναι τα στοιχεία εκείνα που αναμφίβολα μπορούν να αποδώσουν καρπούς. Η γνωστή και παλιά συνταγή του «ξεναγού» ίσως λύσει προσωρινά το πρόβλημα της αμηχανίας του εκπαιδευτικού μπροστά από τα εκθέματα, θα στερήσει όμως την ομάδα από την ενεργό συμμετοχή και θα μετατρέψει το μαθητή σε παθητικό δέκτη της βαρετής ιστορίας ενός ακόμη μουσείου», γράφει η αρχαιολόγος και επί σειρά ετών υπεύθυνη για τα εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου Μπενάκη, Νίκη Ψαρράκη-Μπελεσιώτη⁷⁷. Η ίδια θεωρεί πως θα πρέπει να υπάρχει αгаστή συνεργασία ανάμεσα στα μουσεία και τα σχολεία, ώστε ο σωστός σχεδιασμός και από τις δύο πλευρές να φέρει ακόμα πιο κοντά τους μαθητές με το μουσειακό κόσμο.

Ο ρόλος των νέων τεχνολογιών στον επικοινωνιακό και εκπαιδευτικό ρόλο του σύγχρονου μουσείου είναι κομβικής σημασίας ως προς την προβολή των δράσεων και ως προς την αλλαγή των στάσεων των εφήβων απέναντι στην ίδια την έννοια του μουσείου. Το «εικονικό» ή «ψηφιακό» ή «δικτυακό» μουσείο αποτελεί τον πιο σύγχρονο, εύκολο και μαζικό τρόπο πρόσβασης στις συλλογές και το εκπαιδευτικό υλικό των πραγματικών μουσείων. Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες, σύμφωνα με τις απόψεις των εφήβων, αποκτούν μεγαλύτερο ενδιαφέρον, όταν είναι έτσι σχεδιασμένες, ώστε να εκμεταλλεύονται τα επιτεύγματα της σύγχρονης διαδραστικής τεχνολογίας, να έχουν αυξανόμενη δυσκολία, να μη βασίζονται μόνο στην προηγούμενη γνωστική εμπειρία των μαθητών και να αξιοποιούν στοιχεία της προσωπικότητάς τους.

Η ανάγκη όμως για αξιολόγηση σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ακόμα πιο σημαντική, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις τα διαδραστικά εκθέματα με ηλεκτρονικούς υπολογιστές για παράδειγμα, μπορούν να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των εφήβων χωρίς προηγούμενες γνώσεις σε εξειδικευμένα θέματα. Τα συστήματα πολυμέσων, με τα οποία οι έφηβοι είναι ιδιαίτερα εξοικειωμένοι, μπορούν να αποδειχθούν ισχυρό εργαλείο παρουσίασης και

⁷⁷ Ψαρράκη-Μπελεσιώτη 2002, 34

να προσφέρουν πρόσθετες πληροφορίες που οι επισκέπτες χρειάζονται συνήθως για να κατανοήσουν καλύτερα τα εκθέματα και να έχουν μια ευχάριστη και ουσιαστική εμπειρία στο μουσείο. Ωστόσο, υπάρχει ο κίνδυνος τα σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα να αντικαταστήσουν τα πρωτότυπα αντικείμενα και την άμεση προσωπική επαφή⁷⁸. Ο ρόλος τους θα πρέπει να είναι συμπληρωματικός με κύριο στόχο να εμπλουτίσουν το περιβάλλον των αντικειμένων, να προκαλέσουν σκέψη και διάλογο για θέματα σημαντικά και να προσεγγίσουν ένα πιο ευρύ κοινό και νέες ομάδες επισκεπτών.

Το σύγχρονο μουσείο απευθύνεται, λοιπόν, χωρίς αμφιβολία σε ένα κοινό με κάθε άλλο παρά ομοιογενείς καταβολές και προσδοκίες. Οφείλει ωστόσο να αξιοποιεί την πλούσια γκάμα των συλλογών του, ώστε να επικοινωνεί με όλους⁷⁹. Οι έφηβοι που σπάνια έρχονται στο μουσείο με δική τους πρωτοβουλία και επαναστατούν στην αυθεντία των μεγάλων, νιώθουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, όταν τους δίνεται η δυνατότητα της προσωπικής επιλογής, της αυτοέκφρασης και της συλλογικής δράσης. Από την πλευρά της, η θεωρία του ψυχολόγου Howard Gardner⁸⁰ για τις πολλαπλές ευφυΐες που διαθέτει ο καθένας μας (γλωσσική, λογική-μαθηματική, μουσική, χωρική, σωματική-κινησιακή, διαπροσωπική, ενδοπροσωπική) υπογραμμίζει την ευθύνη που έχει το μουσείο να προσφέρει προγράμματα με ποικιλία δραστηριοτήτων, ώστε τα άτομα να χρησιμοποιούν δημιουργικά τις ιδιαίτερες ικανότητές τους, να διορθώνουν τις αδυναμίες τους και γενικά να συμμετέχουν στα πράγματα με το σύνολο της προσωπικότητάς τους.

⁷⁸ Nash 1992, 178

⁷⁹ Jensen 1994, 268-274

⁸⁰ Οικονόμου 2003, 91-92

5.6 ΟΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ

Τα παιδιά πρότειναν συνοπτικά τις εξής εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων:

- Ξενάγηση μαθητών από τους συμμαθητές τους.
- Προβολές ταινιών (και 3D).
- Επιτραπέζια παιχνίδια και παζλ.
- Αθλητικές δραστηριότητες.
- Μόδα
- Ελευθερία στην ξενάγηση και συμμετοχή με διάδραση.
- Διοργάνωση εκθέσεων από μαθητές σε μουσειακές αίθουσες.
- Εκθέματα «αφήσ», ώστε να μπορούν οι μαθητές να τα αγγίζουν.
- Μικρότερης έκτασης ξεναγήσεις.
- Να ακούγεται μουσική παράλληλα με την ξενάγηση ή το εκπαιδευτικό πρόγραμμα.
- Εκμάθηση μουσικών οργάνων ανάλογα με την ιστορική εποχή που παρουσιάζει το μουσείο.
- Εκμάθηση παραδοσιακών χορών και μοντέρνων χορών ανάλογα με το θέμα του μουσείου.
- Διάλογος μεταξύ καθηγητών-μαθητών για την επιλογή των μουσείων στις εκπαιδευτικές εκδρομές.
- Αλλαγές στις ιστοσελίδες των μουσείων.
- Ψηφιακά μέσα περιήγησης.
- Μουσεία με καθίσματα στους εκθεσιακούς χώρους.
- Σύνδεση με το παρόν.
- Ελεύθερη είσοδος σε όλα τα μουσεία.
- Σύνδεση της σχολικής εκπαίδευσης με τα μουσεία.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Έργο του κοινωνικού επιστήμονα είναι να τριγυρίζει στους δρόμους σαν το Σωκράτη, να παρατηρεί και να καταγγέλλει, είχε πει ο Bourdieu⁸¹. Ο Bernstein⁸² πάλι επισημαίνει ότι η αλήθεια αναδεικνύεται μέσα από τα λόγια των ανθρώπων, και δεν πρόκειται για κάτι αντικειμενικό ή υποκειμενικό, αλλά *διυποκειμενικό*. Η μόνη ελπίδα για αντικειμενική γνώση είναι αυτή που θα εκπορεύεται από την υποκειμενική.

Με την παρούσα εργασία λοιπόν, θελήσαμε να δώσουμε λόγο στο εφηβικό κοινό και να αναζητήσουμε τους λόγους που τουλάχιστον στην ελληνική πραγματικότητα χαρακτηρίζονται ως μη-επισκέπτες.

- Η βιβλιογραφική έρευνα έδειξε πως η σκέψη εξελίσσεται και η κοινωνία προμηθεύει στον έφηβο μια εργαλειοθήκη με έννοιες, ιδέες, θεωρίες. Είναι πια ξεπερασμένη η αντίληψη που θεωρεί ότι το σχολείο είναι ο κύριος πομπός γνώσεων προς τους εφήβους. Σήμερα, ο έφηβος ζει στην καθημερινότητά τους σε έναν κόσμο γεμάτο από μια μεγάλη ποικιλία εικόνων, λόγου, ήχων και κίνησης. Ζει στην εποχή της παγκοσμιοποίησης των επικοινωνιών. Για να μπορέσει να προσαρμοστεί σε αυτή την πραγματικότητα, αναπτύσσει από νωρίς ικανότητες αφομοίωσης, συνδυασμού και ερμηνείας των δεδομένων της.
- Η διεθνής πρακτική αποδεικνύει πως το μουσείο μπορεί να αποτελέσει χώρο απόλαυσης, ψυχαγωγίας και επιμόρφωσης για τον έφηβο. Με καινοτόμες δράσεις και συμμετοχικά εκπαιδευτικά προγράμματα ο έφηβος γίνεται μέρος της διαδικασίας και διαπαιδαγωγείται με τρόπο διασκεδαστικό. Δεν υιοθετούν όλα τα μουσεία του εξωτερικού αυτού του είδους πρακτική, αφού οι

⁸¹ Bourdieu 1994, 13-19

⁸² Kvale 1996

έφηβοι φαίνεται πως προβληματίζουν με τη συμπεριφορά τους το σύνολο του μουσειακού κόσμου που αναζητεί τρόπους προσέγγισης. Η ελληνική εμπειρία πάλι είναι μικρή σε σχέση με τα εκπαιδευτικά προγράμματα. «Δεν υπάρχει αντίστοιχο ενδιαφέρον από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση» τονίζουν οι μουσειοπαιδαγωγοί και οι υπεύθυνοι εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Αναμφισβήτητα βέβαια, τα μουσεία προσπαθούν πλέον να δίνουν εκπαιδευτική διάσταση στις εκθέσεις που οργανώνουν, επιδεικνύουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μουσειοπαιδαγωγική και διαμορφώνουν ειδικούς χώρους που διευκολύνουν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

→ Είναι γενική η παραδοχή της πολιτιστικής και εκπαιδευτικής αξίας των μουσειακών χώρων και των εκθεμάτων τους. Οι χώροι αυτοί όμως, λειτουργούν στη συνείδηση των περισσότερων εφήβων ως τόποι ιστορικής τεκμηρίωσης και συμπληρωματικής γνώσης που δύσκολα εντάσσονται στα γνωστικά σχήματά τους, όπως αποδεικνύεται στο Γ' μέρος της εργασίας. Παρά το άνοιγμα των μουσείων τα τελευταία χρόνια προς το ευρύ κοινό με ποικίλους τρόπους, η αντίληψη αυτή ελάχιστα έχει αλλάξει. Μία μεγάλη μερίδα μαθητών επισκέπτεται τα μουσεία μόνο με το σχολείο και ζητά τη σύνδεση του μουσείου με το σχολείο ώστε να συμμετέχει πιο ενεργά στην ανακαλυπτική μάθηση και όχι στη στείρα απομνημόνευση των σχολικών εγχειριδίων.

Οι μελέτες κοινού έρχονται να επιβεβαιώσουν μία από τις βασικότερες αρχές της Εξελικτικής Ψυχολογίας: δε μαθαίνουν όλοι με τον ίδιο τρόπο ή με τον ίδιο ρυθμό. Μία ηλικιακή ομάδα διαφέρει από την άλλη στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης της νέας γνώσης, μια που η βιωμένη εμπειρία εμφανίζεται διαφορετική στα διάφορα στάδια της ζωής των ανθρώπων. Άνθρωποι της ίδιας ηλικίας φαίνονται να διαφέρουν ως προς το γνωστικό τους υπόβαθρο: το κάθε άτομο, από τη μια κουβαλά μαζί του το βάρος μιας

ορισμένης κοινωνικοπολιτιστικής κληρονομιάς και από την άλλη γεννιέται με ιδιαίτερες δεξιότητες ως προς τον τρόπο προσαρμογής στο περιβάλλον του. Αν πρώτο μέλημα των μουσείων είναι η δημιουργία θετικών εμπειριών στον έφηβο, που θα τον ενθαρρύνουν για μελλοντικές επισκέψεις, τότε τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα οφείλουν να συνυπολογίζουν τις μαθησιακές δυνατότητες της κάθε ηλικίας, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των μαθητών και να περιλαμβάνουν δραστηριότητες με αυξανόμενο βαθμό δυσκολίας, ώστε να διατηρείται το ενδιαφέρον και να μην αποθαρρύνονται οι προσπάθειες.

Βασικό στοιχείο διαφοροποίησης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων από την παραδοσιακή ξενάγηση-αφήγηση στο μουσειακό χώρο, θα πρέπει να αποτελεί η θεματική τους αυτοτέλεια. Οι διδακτικοί στόχοι των προγραμμάτων εξυπηρετούνται ευκολότερα, όταν ο επισκέπτης και ειδικά ο έφηβος έρχεται σε επαφή με μουσειακό υλικό, το οποίο έχει οργανωθεί σε σύνολα με νοηματική συνοχή και σύνδεση. Η προσοχή δε διαχέεται σε ανεξέλεγκτο όγκο πληροφόρησης, με αποτέλεσμα την κόπωση και την ανία, όπως συμβαίνει κατά την παραδοσιακή ξενάγηση. Η οριοθέτηση της θεματικής ενός εκπαιδευτικού προγράμματος επιτρέπει τη σύνδεση της προηγούμενης με τη νέα γνώση, την εμπέδωση και τον εμπλουτισμό τους, το σχεδιασμό δημιουργικών δραστηριοτήτων. Με τους παραπάνω τρόπους, οι έφηβοι μπορούν να συμμετέχουν πραγματικά στο πρόγραμμα και μάλιστα με την πεποίθηση ότι οι ίδιοι κατευθύνουν τη μαθησιακή διαδικασία.

Η μέριμνα για τον άνθρωπο και τις ιδιαιτερότητές του, αφετηρία και απόληξη κάθε εκπαιδευτικού σχεδιασμού, είναι ταυτόχρονα δείκτης της πολιτιστικής και της κοινωνικής στάθμης μιας κοινωνίας. Η γνώση έχει προ πολλού πάψει να θεωρείται προνόμιο των λίγων και ο καθένας συμμετέχει στις μαθησιακές διαδικασίες με το σύνολο του αποθέματος γνώσεων και εμπειριών του. Το μουσειακό υλικό αποτελεί το ένα μόνο σκέλος της επικοινωνιακής σχέσης του μουσείου με το κοινό του. Το άλλο μισό συμπληρώνεται από τις ηλικιακές και τις κοινωνικοπολιτιστικές

ιδιαιτερότητες των επισκεπτών, οι οποίες δρουν ανατροφοδοτικά στην παραπάνω ισότιμη σχέση: η εμπειρία του καθενός επηρεάζει τον (καθαρά προσωπικό) τρόπο πρόσληψης των μηνυμάτων που απευθύνει το μουσειακό υλικό στους αποδέκτες του και αντίστροφα. Η μουσειακή εμπειρία επιδρά διαμορφωτικά στη δόμηση γνώσεων και την πολύπλευρη καλλιέργεια των ανθρώπων.

Εκτός από αυτές καθαυτές τις συλλογές και τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, τη δημόσια εικόνα του μουσείου συνθέτουν ακόμα η εκθεσιακή φιλοσοφία του, η χωροταξική του οργάνωση και το ανθρώπινο δυναμικό. Το μουσείο, λοιπόν, έχει την υποχρέωση να προβλέπει για τις πρακτικές παραμέτρους της επίσκεψης του κοινού του όσο και για το σχεδιασμό των εκθεμάτων του τρόπους που να προωθούν τους γενικούς και ειδικούς εκπαιδευτικούς του στόχους. Ο άνετος προσανατολισμός μέσα στο χώρο, η μέριμνα για χώρους με συνθήκες απομόνωσης και ατομικής εργασίας, η πρόβλεψη για βιβλιοθήκες, εργαστήρια, πωλητήριο, καφετέρια, η κατάλληλη τοποθέτηση και ο φωτισμός των εκθεμάτων θα βοηθήσουν τον επισκέπτη να συνδεθεί με το μουσειακό χώρο και να αξιοποιήσει στο μέγιστο την προσφερόμενη μουσειακή εμπειρία. Η εργονομία του χώρου θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα της εμπειρίας αυτής, καθώς ο επισκέπτης και κυρίως ο μη-επισκέπτης, όπως είναι ο έφηβος, θα νιώσει ότι το μουσείο τον αναγνωρίζει ως ισότιμο μέλος μιας επικοινωνιακής διαδικασίας και συνεπώς, φροντίζει για τις ανάγκες του.

Γενικά, οι μουσειακοί χώροι διαθέτουν ποικιλία εκθεμάτων, που με την οργανωμένη και μακρόχρονη άσκηση πολιτιστικής πρακτικής από το σχολείο, μπορούν να στηρίξουν την αποδοχή πολιτιστικών στοιχείων διαφορετικών κοινωνικών χώρων και να αναδείξουν την ισότιμη αξία τους. Θα πρέπει να μπει στη συνείδηση των εφήβων και των εκπαιδευτικών ότι τα μουσεία και τα εκθέματά τους βοηθούν τους μαθητές να οργανώσουν ιδέες και γνώσεις που απέκτησαν με τις αισθήσεις και να τις εκφράσουν λεκτικά, να τις ταξινομήσουν, να κάνουν κατηγοριοποιήσεις και να καταλήξουν σε

συμπεράσματα. Δίνεται δηλαδή η δυνατότητα μάθησης μέσα από τα ίδια τα αντικείμενα. Τα μουσεία όμως δεν είναι άμοιρα των ευθυνών τους, αφού ο ρόλος τους είναι να ανοίξουν τις πύλες τους στο ευρύ κοινό, να εντοπίσουν τους μη-επισκέπτες, όπως είναι οι έφηβοι, και να αναζητήσουν τρόπους να υπερκεράσουν τις δυσκολίες αυτού του πεδίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

- Ambrose, T. και Paine, C. 1993, *Museum Basics*, ICOM & Routledge
- Arnell, V., Hammer, I. και Nylöf, G., 1976. *Going to Exhibitions*. Riksstallningar/Swedish Travelling Exhibitions
- Bourdieu, P., Darbel, A. και Schnapper, D., 1969. *L'amour de l'art: les musées d'art européens et leurs public. Paris: Les Editions de Minuit*.
- Merriman, N., 1989. "The Social Basis of Museum and Heritage Visiting", στο S. Pearce (ed.), *Museum Studies in Material Culture*. Leicester: Leicester University Press
- Bourdieu, P. 1994, Κοινωνιολογία της παιδείας, επιμέλεια Ι. Λαμπίρη- Δημάκη και Ν. Παναγιωτόπουλος, Αθήνα,Καρδαμίτσας-Δελφίνι
- Carey, J. 1969, "The Communication Revolution and the Professional Communicator", University of Keele.
- Coles, P. 1984. Please touch: an evaluation of the "Please touch" exhibition at the British Museum 31st March to 8th May 1983. Dunfermline: Committee of Inquiry into the Arts and Disabled People.
- Dixon, B., Courtney, A. και Bailey, R., 1974. *The Museum and the Canadian Public*. Toronto: Arts and Culture Branch, Department of the Secretary of State
- Erickson, E. 1968, *Identity: Youth and crisis*, New York, W.W. Norton
- Falk, J.H. και Dierking, L.D. 1992 *The Museum Experience*, Washington, DC: Whalesback Books
- Freud A. 1936. *The Ego and the Mechanisms of Defence*, London, Hogarth
- Hein, G., "The constructivist museum", JEM 16, 1995, 21-23
- Herbert, M. 1986, *Ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας*, Γ' έκδοση, Ελληνικά γράμματα
- Hooper-Greenhill, E. 1991, *A new communication model for museums*, Museum Languages: Objects and Texts, Gaynor Kavanagh, Leicester: Leicester University Press
- Hooper-Greenhill, E. 1996, *Museums and their visitors*, London: Routledge

Hooper-Greenhill, E. 1999, «Σκέψεις για τη μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία στη μεταμοντέρνα εποχή», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 47-49

Jensen, N. 1994, “Children, teenagers and adults in museums: a developmental perspective” στο Hooper-Greenhill, E., *The Educational Role of the Museum*, London and New York: Routledge

Kvale, S. 1996, *InterViews. An introduction to Qualitative Research Interviewing*, Λονδίνο, Sage Publications

Lasswell, H. 1948, “The Structure and Function of Communication in Society”, New York: Harper

Mason, J. 2003, *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

McQuail, D., 1997, *Εισαγωγή στη Θεωρία της Μαζικής Επικοινωνίας*, Καστανιώτη

Nash, C.J., 1992, “Interactive media in museums: Looking backwards, forwards and sideways”, *Museum Management and Ciratorship*, 11, 171-184 (178)

Robson, C. 2007, *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*, Gutenberg, Αθήνα

Westley, B. και MacLean, M. 1957, “A Conceptual Model for Mass Communication Research”, *Journalism Quarterly*

Winnicott, D.W. 1995, *Συζητήσεις με τους γονείς*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Worts, D. 1995, “Extending the frame: forging a new partnership with the public, στο Pearce, S. (ed.) *New Research in Museum Studies*, 5, Athlone Press, London

Άλκηστις, 1995, *Μουσεία και Σχολεία, Δεινόσαυροι και Αγγεία*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Αναγνωστόπουλος Δ.Κ., Λαζαράτου Ε. 1998, *Εφηβική Ψυχιατρική*, Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής, τόμος 15, τεύχος 1, 11-14

Γκαζή, Α. 2004, *Μουσεία για τον 21ο αιώνα*, Τετράδια Μουσειολογίας 1, 3-12

Γκαζή, Α. 1999, *Από τις Μούσες στο Μουσείο*, Αρχαιολογία και Τέχνες, 70, 39-46

Δάλκος, Γ. 2000, *Σχολείο και μουσείο*, Αθήνα, Καστανιώτη.

Κακούρου-Χρόνη, Γ. 2006, *Μουσείο – Σχολείο (Αντικριστές πόρτες στη γνώση)*, Αθήνα, Πατάκη

Κυριαζή, Ν. 1999, *Η κοινωνιολογική έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα

Λαζαράτου Ε., Αναγνωστόπουλος Δ.Κ. 2001, *Εφηβεία και Κατάθλιψη*, Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής, τόμος 18, τεύχος 5, 466-474

Λυδάκη, Α. 2001, *Ποιοτικές Μέθοδοι της Κοινωνικής Έρευνας*, Καστανιώτη, Αθήνα

Μιχαλοπούλου, Χ. 2003, *Η εφηβεία ως μεταβατική περίοδος*, ΓΝΑ Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, Τμήμα Ενδοκρινολογίας

Μούλιου, Μ. και Μπούνια, Α. 1999, *Μουσείο και Επικοινωνία*, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 42

Νάτσης, Χ.Α. 2008, Διπλωματική Εργασία: «Η Επικοινωνιακή δράση των Μουσείων. Οι μέθοδοι και οι τεχνικές που αναπτύσσουν τα μουσεία για την ευαισθητοποίηση και προσέλκυση των παιδιών. Η περίπτωση του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου», Ελληνικό Ανοικτό Π/μιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, ΠΜΣ Ειδίκευση στη Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων

Οικονόμου, Μ. 1999, *Μουσεία για τους ανθρώπους ή για τα αντικείμενα;*, *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72, 50-55

Οικονόμου, Μ. 2003, *Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*, Αθήνα: Κριτική

Παρασκευόπουλος Ν. Ι., *Εξελικτική ψυχολογία: Ψυχολογική θεώρηση της πορείας της ζωής από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση*, τόμος 4, Αθήνα

Φαρράκη-Μπελεσιώτη, Ν. 2002, Σχεδιασμός εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στο μουσείο, Μουσείο Σχολείο 6^ο Περιφερειακό Σεμινάριο

Διαδίκτυο

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο (<http://www.byzantinemuseum.gr/>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

Βρετανικό Μουσείο (<http://www.britishmuseum.org>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (<http://www.emst.gr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

Μουσείο Hermitage (<http://www.hermitagemuseum.org>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης (www.melt.gr) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

Μουσείο του Λούβρου (<http://www.louvre.fr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 4/6/2011)

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Δήμου Αμαρουσίου (<http://www.mfida.gr>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 15/6/2011)

Τρίγκα Ν. 2007, Δοκιμάζεται η ψυχική υγεία των ελλήνων μαθητών, On-line στη διεύθυνση: <http://www.tovima.gr/> (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 20/4/2011)

Τσαμασίρος Γ. 2002, Η πορεία προς την ωριμότητα, On-line στη διεύθυνση: <http://www.enet.gr/> (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 21/4/2011)

MoMAteens (<https://www.facebook.com/momateens?sk=wall>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 30/5/2011)

MoMA (<http://www.moma.org>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 30/5/2011)

Red Studio (<http://redstudio.moma.org>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 30/5/2011)

Skateboard Museum (<http://www.skateboardmuseum.de>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 14/6/2011)

V&A Museum (<http://www.vam.ac.uk>) (τελευταία επίσκεψη/πρόσβαση: 31/5/2011)

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

